28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2000 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 171 (2139)

Ազգ
Azg
armenian daily

Եղեռնի բանաձեւի առթիվ Թուրքիայի անվտանգության խորհուրդը միջոցներ է ձեռնարկում

ԱՆԿԱՐԱ, 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ: Թուրքիայի անվտանգության խորհուրդը նախագահ Սեզերի գլխավորությամբ սեպտեմբերի 29-ին քննարկելու է ԱՄՆ Կոնգրեսի Մարդու իրավունքների եւ միջազգային հարաբերությունների ենթակոմիտեի կողմից ցեղասպանության օրինագծի ընդունմանն ի պատասխան ձեռնարկվելիք միջոցառումների ծրագիրը: Միջոցառումների պլանը մշակել են Թուրքիայի արտգործնախարարության եւ բանակի գլխավոր շտաբի փորձագետները: Թուրքական NTV հեռուստաընկերության տեղեկացմամբ առաջարկված միջոցառումների շարքում են Հայաստանի շրջափակման ուժեղացումը, ԱՄՆ-ից ռազմական տեխնիկայի գնման նախկին պայմանավորվածությունների վերանայումը եւ այլն: Ընդհանուր առմամբ ըստ թուրքական «Սաբահ» թերթի, մշակվել է 37 կետից բաղկացած ծրագիր: Թուրքիայի զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետ, բանակի գեներալ Հուսեին Քըվրըքօղլուն հայտարարել է, թե ցեղասպանության վերաբերյալ պնդումները միանգամայն սխալ հիմքեր ունեն: Նրա խոսքերով՝ Թուրքիան այս ուղղությամբ կարող է մի շարք հակաքայլեր ձեռնարկել: «Կառավարությունը եւ համապատասխան կառույցները դրանք քննարկման առնելուց հետո կդիմեն անհրաժեշտ միջոցների: Զինվորական թեւը նույնպես կձեռնարկի որոշ քայլեր, բայց նախազգուշացնում ենք՝ դա սխալ որոշում է», ասել է թուրք գեներալը, հավանաբար նկատի ունենալով ցեղասպանության մասին որոշումը:

ԱՅՑ

Սարատովի կոնյակի գործարանն արտադրանք կտա, սակայն ոչ «Արարատ» անունով

Նահանգապետ Այացկովն ընդունեց ՀՀ նախագահ Քոչարյանի գլխավորած պատվիրակությանը

ԹԱԹՈՒԼ ՀԱԿՈԲՅԱՆ
Սարատով

Հայաստանի նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանի գլխավորած պատվիրակությունը սեպտեմբերի 27-ին Մոսկվայից հատուկ չվերթով ժամանեց Սարատովի մարզ: Վոլգա գետի ձախ ափին գտնվող Էնգելս քաղաքի ռազմական օդանավակայանից հայկական պատվիրակությունը մեկնեց նահանգի կենտրոն Սարատով, որտեղ նախագահ Քոչարյանի եւ Սարատովի նահանգապետի մասնակցությամբ քաղաքի Վոլժսկայա փողոցի հարեւանությամբ տեղադրվեց խաչքար: Սարատովն ավելի քան 400 տարվա պատմություն ունի, իսկ 17-րդ դարից սկսած այստեղ հաստատվել են հայեր: Մինչեւ 1941 թ. քաղաքի կենտրոնական փողոցներից մեկը՝ Վոլժսկայան, կրում էր Հայկական փողոց անունը:

САРАТОВ
Столица Поволжья
В Саратов впервые приезжает иностранный президент: барев дзес инкернер! Здравствуйте, друзья!
У вас есть горячая во…

Այսօր, ոչ պաշտոնական տվյալներով, Սարատովի նահանգում մեր հայրենակիցների թիվն անցնում է 20 հազարից: Տեղի հայկական համայնքը կազմակերպված է, գործում են «Կռունկ» հայակական համայնքը, կիրակնօրյա հայկական դպրոցը, լույս է տեսնում «Մատենադարան» պարբերականը, ամեն տարի կազմակերպվում են հայկական մշակույթի օրեր, նշվում ազգային տոները:

Տես ➧ էջ 2

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ

Փրկի՛ր ԱԺ-ին, նախագահ

Խորհրդարանը ճգնաժամ է ապրում

ԳՈՌ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

Իրենց պահվածքով երեկ հանրապետականները եւ նրանց սատարող քաղաքական ուժերը պարզ հասկացրին, որ երբեք չեն հաշտվի Արմեն Խաչատրյանին ԱԺ խոսնակի դերում տեսնելու մտքի հետ: Թերեւս նախապատրաստված էր, որ երեկվա նիստին, որպես բողոքի նշան, քվորում չոփսի ապահովվեր, չնայած դահլիճում բավականին թվով պատգամավորներ կային: Փոխխոսնակ Տիգրան Թորոսյանը սա քաղաքական բոյկոտ չհամարեց, այլ համարժեք վերաբերմունք նախագահի քայլին: «Երեկ կայացած քվեարկության արդյունքում ընդունվել է ԱԺ նախագահի հրաժարականը, հարգվել նրա խնդրանքը իր լիազորություններից վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ: Եվ այժմ ստացվում է, որ Ազգային ժողովը նախագահ չունի: Սրանով է միայն բացատրվում, թե ինչու հանրապետականները չեն դիմում ետկանչի մեխանիզմին, քանի որ եթե մենք ինքներս նման քայլ անենք, կհայտնվենք անհեթեթ վիճակում, ասում ենք՝ նախագահ չկա, հետո ասում ենք՝ եկեք նախագահին ետ կանչենք»: Ենթադրելով, սակայն, տրամադրություններից, հանրապետականները չեն փորձի դիմել նաեւ Սահմանադրական դատարան: Կարելի է միայն կարծել, որ նրանք կամ չեն հավատում դրանից սպասվելիք արդյունքներին, կամ չեն հավաքել եւ չեն կարողանա հավաքել դիմելու համար անհրաժեշտ ստորագրությունները: Փաստորեն եթե հետեւենք տրամաբանությանը, երբ խոսնակը չի զիջում աթոռը, իսկ ընդդիմադիրները, բացի քվորում չապահովելուց, եւ ԱԺ բնականոն գործունեությունը խափանելու ճանապարհով համարժեք վերաբերմունք արտահայտելուց, այլ ելք չեն գտնում, մնում է եզրակացնել, որ ճգնաժամը հեշտությամբ չի հաղթահարվի, որքան էլ բոլոր կողմերը միահամուռ համագործակցության եւ փոխըմբռնման կոչեր են անում: Ինքը՝ Արմեն Խաչատրյանը, որը զարմանալի աճուժություն է դրսեւորում, այդքան էլ հոռետես չէ: Նա իրեն նախագահական աթոռի լիիրավ տեր է համարում եւ, չգիտես ինչը հիմք ընդունելով, փորձում է համոզել, որ ամեն կերպ կնպաստի ԱԺ-ի նորմալ աշխատանքներին եւ խորհրդարան-կառավարություն համագործակցությանը: Թվում է, թե ԱԺ նախագահը մոռացել է, որ ինքը հրաժարական ներկայացրեց հենց նույն վերը նշված նպատակներով, իսկ քվեարկությունից հետո երեւի համոզվեց, որ ՀՀ նախագահն իր թիկունքին է, իսկ պատգամավորների մեծամասնությունը (բացի 63-ից) վստահության քվեն, այնուամենայնիվ, տվեց իրեն:

Տես ➧ էջ 3

Քաղաքական քամիները պտտահողմի են վերածվում

Յո՞ երթաս...

ԱՐՄԵՆ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Ահա եւ ի հայտ եկան թավշյա աշնան մեղմ զեփյուռները: Համատեղ գյուղական շրջագայությունների դիմեցին Արկադի Վարդանյանն ու Արտաշես Գեղամյանը, այցելելով նաեւ Պետրոս Մաքեյանի բնօրրանը՝ Փանիկ գյուղ: Ի պատասխան Գեղամյանի անկանխատեսելի պահվածքին, ՍԻՄ-ը ի դեմս Հայկ Բաբուխանյանի, հայտարարեց «Ազգային միաբանության» հետ փաստացի պառակտման մասին, դրանով իսկ ազդարարելով «Իրավունք ու միաբանություն» խմբակցության վաղաժամ վախճանը... Մյուս կողմից՝ «Օրինաց երկիր» կուսակցությունն, այլեւս տուրք չտալով որեւէ այլեւայլությունների, հայտնեց իր ձգտումը հանրապետականների ու «Կայունության» հետ մեկտեղ իշխող քաղաքական եռյակ ստեղծել, ակնկալելով նաեւ ԱԺ ղեկավար պաշտոններ...

Խայտաբղետ այս վերջին քաղաքական զարգացումներն իրենց հերթին հաստատեցին «Ազգի» կանխատեսումներն առ այն, որ նման բռնությամբ շարժման հետեւանքով կամրապնդվեն կենտրոնաձիգ կապերը ՀԺԿ-ի, «Ազգային միաբանության» ու Հայկոմկուսի միջեւ: Սրանց վերջ ի վերջո կխառի Արկադի Վարդանյանի կիսաքաղաքական-կիսահասարակական անհայտ կազմակերպությունը, սրանով իսկ դե ֆակտո ստեղծելով ձախ-կենտրոնամետ ընդդիմադիր ճակատ ու հստակ բաժանելով քաղաքական դաշտը աջ ու ձախ բեւեռների: Ձախ բեւեռին կխառի նաեւ նախկինների կուսուժերի բանակը, քանզի գերնախկին ու նախկին կուսնոմենկլատուրայի մտածելակերպը գրեթե նույնն է, այսինքն՝ փողը հոտ չունի, հաղթանակի հասնելու բոլոր միջոցներն էլ ընդունելի են: Դա եւս մեկ անգամ ապացուցեց Գեղամյան-Վարդանյան-Մաքեյան հեղափոխական համագործակցությունը: Տենդենցն էլ ի հայտ եկավ հենց այն պահից, երբ Արտաշես Գեղամյանը իր խոսքս ձայնը միացրեց Վազգեն Խաչատրյանի, Պետրոս Մաքեյանի ու այլ նախկինների խորոտ կանչին՝ պաշտոնաթող անել ՀՀ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանին:

Տես ➧ էջ 3

Թուրքիան անգլիական փաստաթղթեր է գտել եւ փոխանցել ԱՄՆ Կոնգրեսին

ԱՆԿԱՐԱ, 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ: Թուրքական լրատվամիջոցները տեղեկացնում են, որ Թուրքիան ԱՄՆ Ներկայացուցիչների պալատին է փոխանցել անգլիական ծագում ունեցող փաստաթղթեր, որոնք իբրեւ թե ժխտում են Թուրքիայի կողմից ցեղասպանության գործադրման իրողությունը: Թուրքական շրջանակները միաժամանակ ուժեղացնում են քարոզչությունը օրինագծի ընդունումը ԱՄՆ-ի շահերին վնասելու հարցի միտումնավոր սրմամբ:

Իր հերթին օրինագծի հեղինակներից Ջորջ Ռադանովիչը հայտարարել է, որ Թուրքիայի կողմից ԱՄՆ-ին Ինջիրլիք ռազմաբազայի օգտագործման իրավունքից զրկելու դեպքում Վաշինգտոնը Իրաքյան օպերացիաների համար կարող է կիրառել Բալկաններում ունեցած այլ բազաները:

Ջորջ Ռոբերտսոնը Հայաստան կայցելի հունվարին

ԹԲԻԼԻՍԻ, 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ՄՆԱՑԱԿԱՆ: ՆԱՏՕ-ի գլխավոր քարտուղար Ջորջ Ռոբերտսոնը 2001 թվականի հունվարին պաշտոնական այցով կլինի Հայաստանում եւ Ադրբեջանում: Այդ մասին հայտարարել է ինքը՝ Ջորջ Ռոբերտսոնը, սեպտեմբերի 26-ին Թբիլիսիում կայացած ճեպազրույցի ընթացքում: Նա ափսոսանք է հայտնել, որ Հարավսլավիայի ընտրություններին առնչվող իրավիճակի պատճառով իրեն չհաջողվեց այս անգամ այցելել Հայաստան ու Ադրբեջան, ընդսմին ընդգծելով, որ Հարավային Կովկասը «կարեւոր տարածաշրջան է»:

Պրահայում ՄԱՀ-ի դեմ բողոքն ավարտվեց

422 ձերբակալված եւ 70 վիրավոր

ՀԱԿՈԲ ԱՍԱՏՐՅԱՆ
Պրահա

Միջազգային արժութային հիմնադրամի եւ Համաշխարհային բանկի տարեկան ժողովը, որի համընդհանուր նիստը բացվեց երեկ՝ Պրահայի Մշակույթի եւ համագումարների պալատում, ըստ էության իր նշանակությամբ հետին պլան մղվեց համաշխարհային տնտեսական գլոբալիզացիայի հակառակորդների պատճառով, որոնք եվրոպական տարբեր երկրներից եւ նույնիսկ ԱՄՆ-ից եկել էին Չեխիա իրենց բողոքի ձայնը միացնելու չեխ բողոքավորներին: Դեռ նախորդ շաբաթ չեխական լրատվամիջոցների քարոզչական արշավն այնպիսի թափ հավաքեց, որ պրահայաբնակներից շատերը մի շաբաթով լքեցին քաղաքը՝ սպասվող անկարգությունների զոհը չդառնալու նպատակով: Ու թեեւ քաղաքային իշխանություններն ու ներքին գործերի նախարարության պաշտոնյաները քանիցս հայտարարեցին, թե ամերիկյան դեմոկրատիա չեն խաղալու եւ Սիեթլում նախորդ տարի կատարվածն այստեղ չի կրկնվի, բայց սեպտեմբերի 26-ի դեպքերը ցույց տվեցին, որ գաղափարախոսական ընդդիմության եւ խուլիգանական տարրերի միաձուլումը տալիս է որոշակի արդյունք:

Տես ➧ էջ 12

Ընթացիկ

«Պրն Քոչարյանին, որ Մոսկվա է ժամանել կիրակի, ընդունեցին ինչպես հարգարժան հյուրի... Այսօր Հայաստանը Հարավային Կովկասում Ռուսաստանի միակ դաշնակիցն է: Վրաստանից ռուսական զորքերի դուրսբերման ֆոնի վրա Հայաստանում տեղաբաշխված ռուսական զորքերի նշանակությունն առավել կկարեւորվի: Պատահական չէ, որ նախագահ Քոչարյանը եւ անվտանգության խորհրդի քարտուղար Իվանովը համգամանորեն քննարկել են երկու երկրների ռազմարդյունաբերական համալիրի համագործակցության հարցերը, որը ենթադրում է ռուսական զենքի մատակարարում Հայաստանին», գրում է «Կոմերսանտը», ավելացնելով, որ ռազմաքաղաքական գործընկերությունների միջեւ ստեղծված բարիդրացիական հարաբերություններով:

«Հայաստանի նախագահի Ռուսաստան այցը ընթանում է երկրի համար ոչ հեշտ պայմաններում: Եթե Հայաստանում ներքաղաքական իրավիճակը համեմատաբար կայուն է, ապա միջազգային ասպարեզում, Թուրքիայի հետ հարաբերություններում նկատելի է լարվածություն: Վերջին շրջանում ԱՄՆ Կոնգրեսը ակտիվորեն քննարկում է 1915 թ. հայոց ցեղասպանության ճանաչման հարցը: Ցեղասպանության ճանաչումը Թուրքիան միանշանակ բացասական է ընդունում», նշում է «Իզվեստիան»:

Անդրադառնալով հայ-ռուսական տնտեսական հարաբերություններին, թերթը հիշեցնում է, որ Հայաստանը Ռուսաստանին պարտք է 113 մլն ԱՄՆ դոլար. «Ռուսաստանը Հայաստանի հիմնական գործընկերներից է, 1999 թ. ապրանքաշրջանառությունը կազմել է 222 մլն ԱՄՆ դոլար... Կառավարության աղբյուրները մեզ տեղեկացնում են, որ Քոչարյան-Կասյանով հանդիպման ընթացքում շոշափվել է 113 մլն պարտքի մարման հարցը: Քննարկվել է նաեւ ռուսական գազի Հայաստան մատակարարումների, ինչպես նաեւ Իրան-Հայաստան գազատարի կառուցմանն առնչվող հարցեր»:

«Նեզավիսիմայա գազետան» առավելապես սեւեռվում է Պուտին-Քոչարյան հանդիպման «ղարաբաղյան» խնդրին. «Որանով կարելի է հասկանալ, բանակցություններում շոշափված կարեւորագույն հարցերից մեկը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորմանն էր վերաբերում: Եվ այստեղ Մոսկվան պարզ հասկանալ տվեց, որ մտադիր չէ միակողմանի դիրքորոշում ունենալ: Պուտինը հստակ շեշտեց, թե չի ցանկանում, որ որեւէ մեկը կարծի, թե Ռուսաստանն ունի իրավունք եւ ինչ-ինչ յուրահատուկ հնարավորություններ վճռելու ցանկացած հակամարտություն, այդ թվում եւ ղարաբաղյանը»:

«Ես չեմ ցանկանում, որ որեւէ մեկն ասի, թե պայմանավորվածությունները ծեռք են բերվել Ռուսաստանի նախագահի ճնշման տակ: Դա կնշանակեր մի բանի կարիք ունեն՝ «արդարացի աշխարհակարգ եւ իրավահավասար փոխհարաբերություններ», նախագահ Պուտինին մեջբերելով նշում է «Նեզավիսիմայա գազետան»:

Չափազանց հետաքրքիր է նաեւ Մոսկվայի արձագանքը՝ կապված Ադրբեջանի նախագահ Հեյդար Ալիեւի «վախճանվելու» հետ: Ռուսաստանի անվտանգության խորհրդի քարտուղար Ս. Իվանովը երեկ հայտարարեց, որ «Ալիեւն իրեն լավ է զգում եւ սեպտեմբերի 27-ին ԱՄՆ-ից վերադառնալու է Բաքու»: Որոշեցի նախագահ Ալիեւի մահվան լուրերին Մոսկվայում լուրջ չվերաբերվեն, Իվանովը հայտնեց, թե վերջին մեկ շաբաթվա ընթացքում «Նախագահ Պուտինը մշտապես հեռախոսային կապեր է պահպանում դրն Ալիեւի հետ եւ մինչեւ այս տարվա վերջը Ռուսաստանի նախագահը մտադրություն ունի այցելել Ադրբեջան»:

«Կոմերսանտ» օրաթերթը կարծիք է հայտնում, որ նախագահ Պուտինի՝ Ռոբերտ Քոչարյանի հետ հանդիպման ժամանակ հնչեցրած խոսքերը, թե Հայաստանը յուրահատուկ արտոնությունների կարիք չունի, ԼՂ հակամարտության լուծումը պետք է գտնեն Հայաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահները, առավելապես ուղղված էին Հեյդար Ալիեւին:

Նախագահ Քոչարյանի մոսկովյան այցի արձագանքները Ռուսաստանի մամուլում

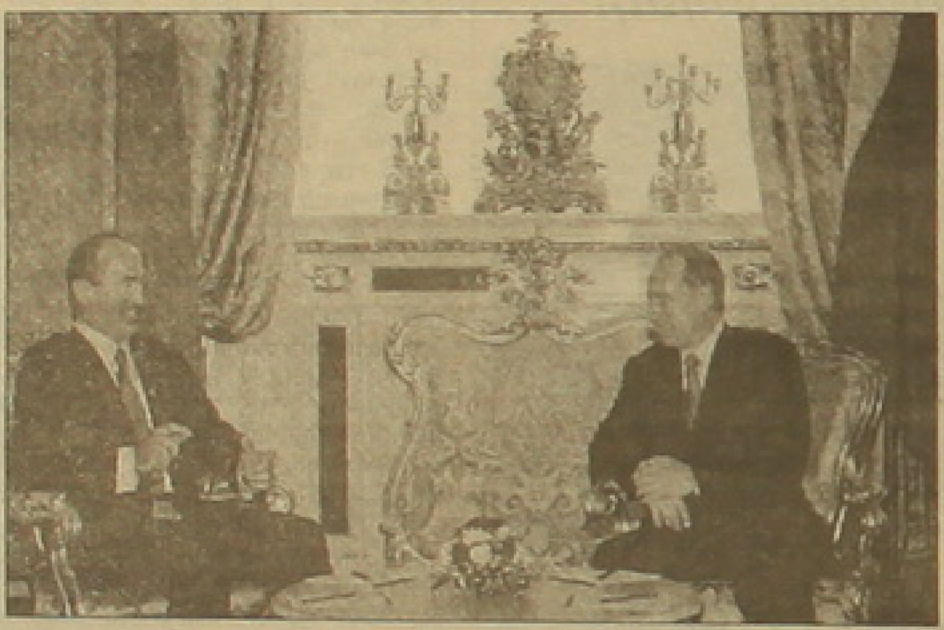

նից զատ Մոսկվան ի վիճակի է երեւանին առաջարկել մի շարք տնտեսական նախագծեր. «Այս մասին խոսվեց Քոչարյանի եւ վարչապետ Կասյանովի հանդիպման ընթացքում: Զրուցակիցները մտահոգ զրուցեցին այն խնդիրների շուրջ, որոնք խոչընդոտում են համագործակցության զարգացմանը, հույս հայտնեցին հիմնախնդիրների շուտափույթ բարելավման, քանի լավատեսական հիմքերը քիչ են: Այսպես, հայ-ռուսական ապրանքաշրջանառությունը վերջին տարիներին անհույս անկում է գրանցում եւ մոտ ժամանակներում դժվար թե հաջողվի փրկել դրությունը»:

«Կոմերսանտը» անդրադարձել է Պուտին-Քոչարյան հանդիպմանը. «Երկու նախագահները ստորագրեցին դաշնակցային փոխգործունեության հռչակագիր... Սակայն հիմնական հարցում, խոսքը ԼՂ հակամարտության մասին է, որի համար Հայաստանի նախագահը ժամանել էր Մոսկվա, պրն Քոչարյանը պրն Պուտինից ստացավ սոսկ հավաստիացում, որ Ռուսաստանը շարունակելու է բաց երկխոսությունը հակամարտող երկու կողմերի հետ: Ինչ-ինչ քաղաքական ճնշում գործադրելուց Ռուսաստանի նախագահը կտրականապես հրաժարվեց»:

Նախագահ Քոչարյանին խիստ կարեւոր էր աջակցության ակնկալել Ռուսաստանից երկու կարեւոր հարցերում՝ տարածաշրջանային անվտանգություն եւ ղարաբաղյան հակամարտություն, մինչդեռ Պուտինը նկատեց, որ պետք չէ գերագնահատել Ռուսաստանի հնարավորությունները, ամփոփում է «Կոմերսանտը»:

Նախագահ Քոչարյանի մոսկովյան այցին երկու հոդված է նվիրել ռուսաստանյան մեկ այլ հեղինակավոր պարբերական՝ «Իզվեստիան»: «Ստորագրվեց համաձայնագիր, որը վերաբերում է ՀՀ եւ ՌԴ կառավարությունների միջեւ ՀՀ եւ ՌԴ քաղաքացիների առանց արտոնագրերի փոխադարձ այցելություններին: Փաստորեն, Հայաստանը դարձավ ԱՊՀ առաջին պետությունը, որի հետ Ռուսաստանը ստորագրեց փաստաթուղթ այն բանից հետո, երբ ՌԴ-ն միակողմանի կերպով դուրս եկավ 1992 թ. բիշքեկյան համաձայնագրից», լավատեսորեն գրում է թերթը, ավելացնելով, թե սա բացասվում է երկու երկր-

ԹԱԹՈՒԼ ՀԱԿՈԲՅԱՆ, Մոսկվա

Բեյրութի փողոց Երեւանում

Երեկ շարունակվում էր Բեյրութի քաղաքապետ Աբդել Մունեմ Արիսի գլխավորած պատվիրակության այցը Հայաստան: Այցելության ծրագրի շրջանակներում Բեյրութի քաղաքապետը նախ հանդիպեց ՀՀ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանի հետ: Հանդիպման ընթացքում վարչապետը նշեց, որ լիբանանյան պատվիրակության այցը նոր քայլ է երկու երկրների բարեկամական հարաբերությունների զարգացման ճանապարհին: Նա միաժամանակ այն կարծիքը հայտնեց, որ տնտեսական հարաբերությունները դեռեւս բավարար մակարդակի վրա չեն եւ այս գործում հատկապես կարեւորեց լիբանանահայ գործարարների դերը: Աբդել Մունեմ Արիսը նաեւ տեղեկացավ, որ Երեւանում կանգնեցվեն Լիբանանի մշակույթի օրեր եւ կստեղծվի լիբանանյան մշակույթի կենտրոն:

Այնուհետեւ Բեյրութի քաղաքապետը Երեւանի քաղաքապետ Ալբերտ Բազեյանի ուղեկցությամբ այցելեց Դավիթաշենի կամուրջ, ծանոթացավ շինարարական աշխատանքներին: Փոխադարձ կարծիքներ եղան շինարարության եւ մասնավորապես կամրջաշինության բնագավառում համագործակցության եւ մասնագետների փոխանակման հարցերի շուրջ:

Այսօր սպասվում է լիբանանյան պատվիրակության այցելության կոնկրետ արդյունքների ամրագրումը: Նախ Երեւանի եւ Բեյրութի քաղաքապետները կստորագրեն բարեկամության եւ համագործակցության համաձայնագիրը, ապա տեղի կունենա Երեւանում Բեյրութի փողոցի անվանակոչման արարողությունը: Այդ անվանումը կստանա Խորհրդարանի փողոցի Ստեփան Շահումյանի արձանից մինչեւ Ալեքսանդր Մյասնիկյանի արձանը ընկած հատվածը:

Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Վերաքննիչ դատարանում սկսվեց Արմեն Տեր-Սահակյանի եւ մյուսների բողոքների քննությունը

ԵՐԵՎԱՆ, 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ: Սեպտեմբերի 27-ին Քրեական եւ զինվորական գործերով դատարանում սկսվեց Արմեն Տեր-Սահակյանի եւ մյուսների գործով 9-ը ամբաստանյալներից 7-ի վերաքննիչ բողոքներով դատաքննությունը: Բոլոր ամբաստանյալները չընդունեցին բանդիտիզմի իրենց ներկայացված մեղադրանքը, նշելով, որ իրենք ՆԳՆ օրինական կառույցի եւ ոչ թե բանդայի անդամներ են եղել:

Երեւանի Ավան եւ Նոր Նորք համայնքների առաջին ատյանի դատարանի հուլիսի 28-ի դատավճռով մահապատժի դատապարտված Արմեն Տեր-Սահակյանը, համարելով իր հանդեպ ընտրված պատժաչափն անարդարացի, պահանջել է այն վերանայել: Իր մասով մահապատիժը վերանայելու բողոք է ներկայացրել նաեւ մահապատժի դատապարտված մյուս ամբաստանյալը՝ Ալիկ Գրիգորյանն, ընդգծելով, որ ինքը եղել է հանցագործությունների մասնակից, բայց ոչ կազմակերպող: Նա ընդգծեց, որ բանդայի անդամ չի եղել, այլ եղել է ՆԳՆ աշխատակից եւ կատարել է ՆԳ նախարար Վանո Սիրադեղյանի եւ Ներքին զորքերի հրամանատար Վահան Հարությունյանի հրամանները: Ամբաստանյալներ Աղասի Ավետիսյանը, Ավագ Դավթյանը, Սարգիս Գրիգորյանը պահանջում են բեկանել առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը եւ իրենց մասով արդարացման դատավճիռ կայացնել: Ամբաստանյալ Իսրայել Սարգսյանն իր վերաքննիչ բողոքում խնդրել է վերանայել պատժաչափի բանտային ռեժիմում կրելուն վերաբերող մասը: Ամբաստանյալ Սուրեն Հարությունյանը նույնպես խնդրել է մեղմացնել իր պատժաչափը: Գործով մյուս երկու ամբաստանյալներ Արշակ Շուխյանը եւ Գեւորգ Դարբինյանը վերաքննիչ բողոքով չեն դիմել դատարան:

Վերաքննիչ դատարանում Արմեն Տեր-Սահակյանի պաշտպանությունը կշարունակի իրականացնել փաստաբան Անժելա Կարապետյանը, Ալիկ Գրիգորյանինը պետպաշտպանության կարգով՝ փաստաբան Արտակ Բաբախանյանը: Մյուս ամբաստանյալները հայտարարեցին, որ պաշտպանությունը կիրականացնեն ինքնուրույն: Դատարանը գործի նյութերին ծանոթանալու համար ժամանակ տրամադրեց գործում որպես նոր դատապաշտպան ընդգրկված փաստաբան Ա. Բաբախանյանին, եւ դատաքննությունը հետաձգեց մինչեւ հոկտեմբերի 11-ը:

«ԱԶԳ» ՕՐԱԹԵՐԹ
Հրատարակության Թ տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«Ազգ» թերթի հիմնադիր խորհուրդ
Երեւան 375010, Հանրապետության 47
ֆաքս 562863, AT&T (3742) 151065,
e-mail: azg2@arminco.com
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ / հեռ. 521635
Խմբագիր
ՊԱՐՈՅՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ / հեռ. 529221
Տնօրէն
ՀՐԱՅՐ ՁՈՐԵԱՆ / հեռ. 529353
Համակարգչային ծառայութիւն / 562941
Apple Macintosh
համակարգչային շարուածը «Ազգ» թերթի
Յղումը «Ազգին» պարտադիր է
Նիւթերը չեն գրախօսւում ու չեն վերադարձւում
«AZG» DAILY NEWSPAPER
Editor-in-chief
H. AVEDIKIAN / phone: 521635
47 Hanrapetoutian st.,
Yerevan, Armenia, 375010

Սարատովի կոնյակի գործարանն արտադրանք կտա, սակայն ոչ «Արարատ» անունով

Սկիզբը էջ 1

Երեկ նահանգի կառավարության շենքում առանձնազրույց ունեցան ՀՀ նախագահ Քոչարյանն ու նահանգապետ Այացկովը, ապա հայկական պատվիրակությունը հանդիպեց Սարատովի նահանգի կառավարության անդամների, գործարարների, ձեռնարկությունների ղեկավարների հետ: Սարատովում հայ մեծահարուստները քիչ չեն՝ «Վոլժանկա» ԲԲԸ նախագահ Ա. Մարտիրոսյան, «Սլովակիա» հյուրանոցի տնօրեն է. Արզումանյան...

Նախագահ Քոչարյանի խոսքերով՝ Սարատովի մարզ այցելությունը պատահական չի ընտրվել, եւ ճիշտ աշխատանքի դեպքում Հայաստանը եւ Սարատովի նահանգը կարող են լայն համագործակցություն հաստատել տարբեր ոլորտներում:

Հայաստանի եւ Սարատովի նահանգի կառավարության անդամների հանդիպման ընթացքում խոսք բացվեց նախկինում ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությանը պատկանող Սարատովի կոնյակի գործարանի մասին: Ինչպես հայտնի է, գործարանը վերջերս սնանկ է ճանաչվել եւ լուծարվել է: Հավանաբար մոտ ապագայում գործարանն արտադրանք կտա, սակայն ոչ «Արարատ» անունով: Ֆրանսիական «Պեռնո Ռիկար» ընկերությունը, որ Երեւանի կոնյակի գործարանի սեփականատերն է, ՀՀ կառավարության հետ պայմանագիր ստորագրելու ժամանակ ոչ միայն հրաժարվել էր Սարատովի «Արարատ» կոնյակի գործարանը գնելուց, այլեւ պայման դրել, որ այս գործարանն իրավունք չունի «Արարատ» ապրանքանիշ անունով կոնյակ առաքելու:

Կեսօրից հետո նախագահ Քոչարյանը մեկնեց Բալթայի շրջանի Ստոլիպինո բնակավայր՝ Դմիտրի Դոնսկոյի տաճար, Պ. Ստոլիպինի հուշարձան, Բալթայ շրջկենտրոնում, ուր բնակվում են մի քանի տասնյակ հայեր, մասնակցեց հայկական եկեղեցու հիմնարկեքի արարողությանը, հանդիպեց հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ:

Երեկոյան տեղի ունեցավ ընդունելություն ՀՀ նախագահի եւ տիկին Բելլա Քոչարյանի պատվին Սարատովի նահանգապետ Դ. Այացկովի անունից: Այսօր նախագահ Քոչարյանի գլխավորած պատվիրակությունը կվերադառնա Երեւան:

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ

Փրկի՛ր ԱԺ-ին, նախագահ

Սկիզբը էջ 1

Ընդհանրապես «փոշմանելու» պատճառները, եթե հետեւենք Ա. Խաչատրյանի խոսքերին, նույնքան անհեթեթ են թվում, որքան եւ հրաժարականը ներկայացնելիս. «Ինձ առավել հետաքրքիր էր, թե մեր պառլամենտն ինչպես է վերաբերվում, եւ վստահության ի՞նչ քվե ունեմ ես»: Եվ երեւի անգամ քվորում չապահովելը նրան ցույց չտվեց, որ ինքը, այնուամենայնիվ, այդ վստահությունից հեռու է: Մյուս կողմից, հետաքրքիր դիրքորոշման են նրա կուսակիցները, եթե երեքշաբթի օրը նրանք պնդում էին, թե՝ «թողեք նախագահը մնա, մի ամսից մենք ինքներս նրան ետ կկանչենք», երեկ խոսնակը հավաստիացրեց, որ ինքն իր կուսակցության հետ «պայծառ» հարաբերությունների մեջ է, եւ իրենք կպայքարեն մինչեւ վերջ:

Ինչպես տեսնում ենք, զիջումների հավանականությունը որեւէ կողմից քիչ իրական է, եւ նման դեպքերում շատ բան խորհրդարանական փոքրամասնությունների դիրքորոշումներից է կախված: Սակայն այս տեսանկյունից ՀԺԿ-ն գրեթե մեկուսացված է: ՀՀԿ-ի, «Կայունություն» պատգամավորական խմբի, ՀՅԴ, ԱԺՄ, «Սահմանադրական իրավունք» միության, «Օրինաց երկիր» խմբակցությունների ներկայացուցիչների ստորագրությամբ տարածվեց մի հայտարարություն հետեւյալ բովանդակությամբ. «ՀՀ ԱԺ-ի 26.09.2000 թ. նիստում խորհրդարանն ընդունեց ԱԺ նախագահ Արմեն Խաչատրյանի հրաժարականը, սակայն վերջինս փորձ է անում ապօրինաբար պահպանել ԱԺ նախագահի պաշտոնը:

Մենք դատապարտում ենք Ա. Խաչատրյանի կողմից իշխանությունը կամայականորեն զավթելու փորձը, որը ոչ միայն ապօրինի է, այլեւ կազմալուծում է ԱԺ բնականոն աշխատանքը եւ ապակայունացնում քաղաքական իրավիճակը երկրում: Մենք հայտարարում ենք, որ չենք մասնակցի ԱԺ նիստերին, որոնք կղեկավարի պաշտոնանկ խոսնակը: Ստեղծված իրավիճակի հետեւանքների ողջ պատասխանատվությունն ընկնում է Ա. Խաչատրյանի վրա»:

Թեեւ սրանով ամեն ինչ կարծես ասված է, սակայն որոշ խմբակցություններ լիովին չեն հստակեցնում իրենց դիրքորոշումը: ԱԺՄ-ում, որը վերջին շրջանում փայլում է իրարամերժ կարծիքներ հայտնելով, տարաձայնություններն առկա են: Եթե Ֆիլարետ Բերիկյանն ու Սեդրակ Ավագյանը պնդում են, թե հայտարարությունը համաձայնեցված է խմբակցության ու կուսակցության վարչության խորհրդի հետ, եւ արտահայտում է ԱԺՄ-ի տեսակետը, Արշակ Սադոյանը, որն այս պահին ԱԺ նախագահի ջերմեռանդ պաշտպաններից է, ստորագրությունը համարում է ապօրինի, քանի որ որեւէ խորհրդակցություն չի եղել:

Իրադարձությունների ծավալման գրեթե սկզբից անընդհատ շեշտվում էր ՀՀ նախագահի երկրից բացակայելու հանգամանքը: Նման անելանելի դրության մեջ հասկանալի է, թե ինչու են հակադիր կողմերը հայացքները հառում նախագահին, որը հանդիսանում է Սահմանադրության երաշխավորը: Բայց թե կոնկրետ ինչ ակնկալիքներ ունեն նրանք Ռ. Քոչարյանից, դժվար է ասել, քանի որ, ըստ երկրի հիմնական օրենքի, նախագահն իրավասու չէ անմիջականորեն միջամտելու օրենսդիրի գործունեությանը: Սակայն դա չխանգարեց, որ ԱԺ խոսնակն անի հետեւյալ արտահայտությունը. «Այսօր պետք է բոլոր կրքերը մեղմվեն, հանգստանան, կգա հանրապետության նախագահը եւ կհասկանա իրողությունն այնպիսի սթափ գնահատությամբ, ինչպես հատուկ է իրեն»: Իսկ քիչ անց «Օրինաց երկիր» խմբակցության ղեկավար Արթուր Բաղդասարյանը հավաստեց, որ երբ խմբակցությունները հանդիպել են Ա. Խաչատրյանին՝ պահանջելով ավելորդ խնդիրներ չառաջացնելու նպատակով վայր դնել լիազորությունները, նա մեկ օր ժամանակ է խնդրել՝ վերադարձից հետո նախագահի հետ հանդիպելու պայմանով: Հուսանք, որ սպասվող հանդիպումը կազդի Արմեն Խաչատրյանի վրա՝ անհանգստացնող տատանումներից հրաժարվելու եւ վերջնական վճռի հանգելու համար:

Սկիզբը էջ 1

Ճշմարտությանը չդավաճանելով, նշենք, որ վերջին ժամանակներս պրն Գեղամյանը զերծ է մնում Քոչարյանի հրաժարականի պահանջից, թույնը կենտրոնացնելով Անդրանիկ Մարգարյանի կառավարության հրաժարականի անհրաժեշտության վրա: Սակայն այդ բացը լիովին լրացնում են Արկադի Վարդանյանն ու «Ժողովրդավարական հայրենիք» կուսակցության առաջնորդ Պետրոս Մակեյանը՝ Քոչարյանի պաշտոնանկության պահանջատերերը:

Աշնանային քամիներով լեցուն այս նոր սիրային վեպում մինչեւ վերջ հստակեցված չէր երկու գործող հերոսների՝ ՀԺԿ-ի ու Հայկոմկուսի հայտնի է բռնկված կրքերի ընթացքը 63 կողմ, 31 դեմ ու 32 ձեռնպահ քվեարկության արդյունքներով խոսնակը համարեց իր պաշտոնավարությունը հաջողված, շնորհակալություն հայտնելով պատգամավորներին եւս մեկ անգամ «վստահության քվեն» հաստատելու համար:

Ով էր այդ շոուի հեղինակն ու ինչ կար դրա տակ, դեռ անհայտ է, քանզի, ըստ ՀԺԿ-ի, կուսակցությունն անտեղյակ էր խոսնակի հերոսական քայլից: Ըստ երեւույթին ձեռնարկից անտեղյակ էին նաեւ մնացյալ շահագրգիռ կողմերը՝ ՀՀԿ-ն, «Կայունությունը», «Օրինաց երկիրը» եւ այլն, որոնց պատկերացմամբ Խաչատրյանի պաշտոնաթողությունը խոսնակին ճնշման ենթարկվեց, կամակատար դարձավ եւ այլն: Ասվեց նաեւ, որ որպես խոսնակ մի բան չի, սակայն պնդվեց, որ դա չէ կարեւորը, այլ պաշտոնաթողության դրդապատճառների դրդապատճառը... Կառչելով հենց այս հանգամանքներից, Հայկոմկուսն ու այլ դեմ քվեարկած ուժերն երգեցին ՀԺԿ-ի երգը, որը, խիստ դժգոհ լինելով խոսնակի խոսնակությունից, այնուամենայնիվ, կրծքին առավ այն փամփուշտը, որով Արմեն Խաչատրյանն ուզում էր ինքնասպան լինել:

Բուռն քննարկելով ինքնակամ հրաժարականի վարկածները, ոչ ոք չնայեց պաշտոնաթողության փաս-

քը Տիրանայում, ինչը նոր ասեկոսեների առարկա է դարձել պատգամավորների շրջանում:

Ոչ մի պատգամավոր քվեարկությամբ իրեն հաշիվ չտվեց, թե ո՞ւմ է պետք այն խոսնակը, որն այդպես էլ քաղաքական այրի համբավի չարժանացավ ու «հանրապետության երկրորդ մարդը», ըստ էության, չդարձավ: Քաղաքական գործընթացները ստեղծելու ու ուղղորդելու փոխարեն, անձնուրաց մասնակցեց երկրապահական խարդավանքներին, սեփական կուսակցության որդեգրած գծից խույս տալով, գերադասեց սեւծովյան հանգիստը, ԲԵՑ-ի մասնավորեցմանը նվիրված քվեարկությանը:

Քաղաքական քամիները պտտահողմի են վերածվում

սցենարային հետագան, քանզի սրանք մի կողմից ընդդիմություն են խաղում, մյուս կողմից ընդդիմությանը բնորոշ չքաշ կացությանը ոչ մի կերպ չեն համակերպվում: Սակայն խոսնակ Արմեն Խաչատրյանի կողմից օրերս բարձրացրած քամին այս երկու ուժերի դեմքը լիովին բացահայտեց:

«Ա՜խ, իմ սեւ բախտ...»

Այս տխուր երգի տխուր մոտիվներով է կարելի նկարագրել խոսնակ Արմեն Խաչատրյանի տառապյալ պաշտոնավարությունը: Ինչ խոսք, ծանր է «հանրապետության երկրորդ մարդու» ճակատագիրը: Ըստ իր իսկ խոստովանությունների, թեեւ ճնշումների չենթարկվող տղամարդ է, այնուհանդերձ ճնշման է ենթարկվել պաշտոնավարության ողջ ընթացքում, դրա հետ մեկտեղ զրկված լինելով ՀՀ նախագահի աջակցությունից: Այ, եթե Ռոբերտ Քոչարյանը նրան թիկունք կանգներ, մամուլն էլ, պատվերներ կատարելով, անհիմն խոսնակին ծաղր ու ծանակի չենթարկեր, նա ԱԺ քաղաքական զարգացումներին շատ ավելի հմտորեն կկիրառեր ու լրջորեն կուղղորդեր դրանք:

Մոտավորապես այսպիսի լացակումած փաստարկներով համեմվեց սպասելի պաշտոնաթողության անսպասելի հայտը, ինչով պրն խոսնակը ԱԺ քաղաքական դաշտի բրոունյան շարժման մի նոր ալիք բարձրացրեց: Հանրությանն արդեն

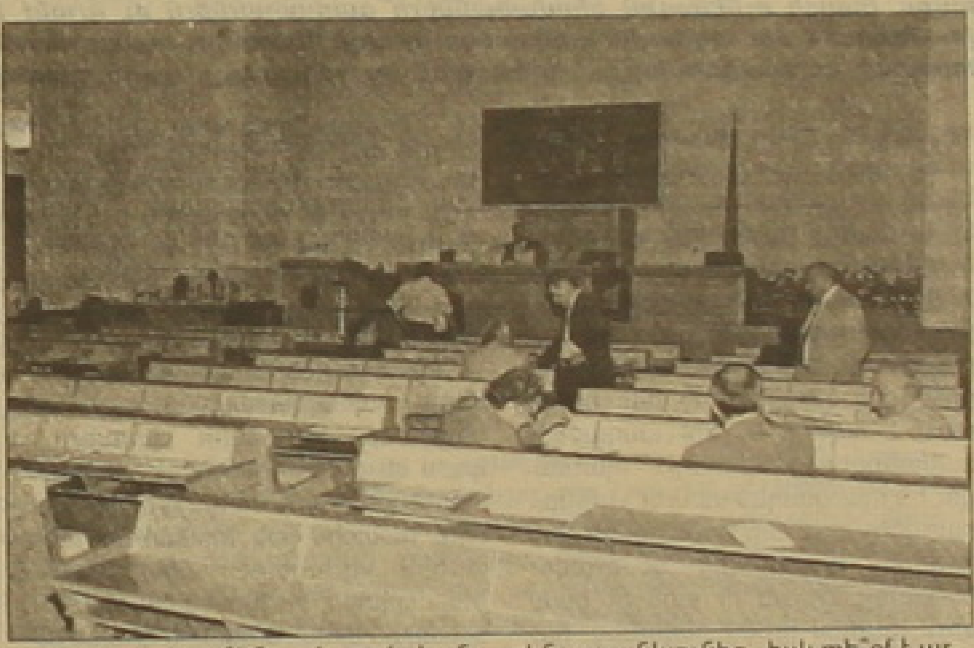

պետք է տեղի ունենար քաղաքական համաձայնությունների արդյունքում՝ որպես քաղաքական լուծում, այլ ոչ խոսնակի «սեւ բախտի» ինքնաբուխ դրսեւորում:

Այո, խեղճ ու հալածյալ Արմեն Խաչատրյանը խառնեց ԱԺ քաղաքական ուժերի բոլոր խաղաքարտերը եւ ժամանակավոր հաջողություն ունեցավ, քանզի այդ մանկամիտ դրսեւորումներով գործիչը մի բան միշտ էր կռահել՝ պաշտոնամոլությունից ու կաշվեմոլությունից զատ պատգամավորական կազմի բացարձակ մեծամասնությունն այլ մտահոգություն չունի ու կուտը երեւի թե կուտի: Այդպես էլ եղավ, ամեն ինչ ասվեց դահլիճում, ամեն անպատվություն հասցեագրվեց

տին այլ անկյունից իսկ պե՞տք է արդյոք Հայաստանի պետությանը այնպիսի խոսնակ, որը պաշտոնավարության առաջին իսկ օրերից զարմացրեց ու ապշեցրեց հանրությանը Փարիզում ստորագրած հակառուսաստանյան փաստաթղթով (ի նպաստ չեչեն գրոհայինների), կորած խալաթով, զրահապատ BMW-ով, անվերջ ու անպտուղ ճանապարհորդություններով, ճռճռան, վերամբարձ ճառերով, անիրականանալի ու անհիմն խոստումներով, շռայլվող թե Սփյուռքի աղետյալներին, թե ԱՄ գիտնականներին ու ակադեմիկոսներին, թե արտասահմանյան երկրներից ժամանած դիվանագետներին: Կարելի է վկայակոչել նաեւ խոսնակի անեկդոտային պահված-

Ոչ մի պատգամավոր չհերքեց պրն Խաչատրյանի լացուկոծը ՀՀ նախագահի ու ՀՀ մամուլի պահվածքի կապակցությամբ, ասելով, որ անողնաշար ու անբան խոսնակին ոչ մի խելքը գլխին նախագահ թիկունք չի կանգնի, առավել եւս այն պարագայում, երբ խոսնակը պատրաստակամ մասնակցեց հականախագահական հայտնի գործընթացներին: Ոչ ոք չհերքեց նաեւ մամուլի մեղքը, քանզի հենց խոսնակն է դրդում մամուլին սեփական շարժուձեւի ոչ թե լուրջ, այլ հեգնական լուսաբանման ու մեկնաբանման:

Այս ամենը ակնառու է, սակայն ժողովրդի, այլ ոչ պատգամավորների ստվար զանգվածի համար: Եվ այդ իսկ պատճառով ընտրյալների մանրահոգությանը սովոր ժողովուրդը ոչ մի շահագրգիռ վերաբերմունք չի ցուցաբերում քաղաքական անցուդարձի հանդեպ: Սակայն, ինչպես միշտ, դա չի խոչընդոտի ԱԺ նոր զարգացումների մեկնարկին: Ինչպես վկայեցին երեկվա իրադարձությունները, Արմեն Խաչատրյանի ոգեւորությունը վաղաժամ էր: ՀՀԿ-ն, «Կայունությունը», «Օրինաց երկիրը», ՀՅԴ-ն, «ԱԺՄ-ն» ու ՍԻՄ-ը միտված են բոյկոտելու խոսնակի պաշտոնը պահպանելու բուռն ցանկությունը: Կգնա՞ Արմենը, թե՞ նրա համառության շնորհիվ ի վերջո կլուծարվի ներկա գումարման ԱԺ-ն, հարցերի հարցն է: Սակայն, ոչ ժողովրդի:

Լոռու մարզում շահագործման հանձնվեցին մի շարք կառույցներ

Լոռու մարզում սեպտեմբերի 26-ին շահագործման հանձնված կառույցներից առաջինը Սպիտակ քաղաքի թիվ 3 երաժշտական դպրոցն էր: Երկրաշարժից հետո մարզում կառուցված միակ երաժշտական դպրոցի ֆինանսավորման 40 տոկոսը պետբյուջեից է: Համաֆինանսավորող կազմակերպություններն են «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը, «Բերգամո-Սպիտակ զորակցության միությունը», որը խոստացել է աջակցել նաեւ երաժշտական գործիքների ձեռքբերման հարցում:

Բացման հանդիսությանը մասնակցում էին ՀՀ նախագահի աշխատակազմի ղեկավար Արտաշես Թումանյանը, ՀՀ-ում Իտալիայի դեսպան դոկտոր Պաբլո Տրաբալցիան, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի գործադիր տնօրեն Վահան Տեր-Ղեւոնդյանը, Լոռու մարզպետ Հենրիկ Քոչինյանը, «Բերգամո-Սպիտակ զորակցության միության» պատվիրակությունը: Իր խոսքում Իտալիայի դեսպանը նշեց, որ կշարունակվի սերտ համագործակցությունը Իտալիայի եւ Հայաստանի միջեւ:

Այնուհետեւ Ա. Թումանյանը, Վ. Տեր-Ղեւոնդյանը եւ Հ. Քոչինյանը մասնակցեցին Վանաձորի Աղայան թիվ 83 եւ 87 ամրացված շենքերի հանդիսավոր բացմանը, որոնց ֆինանսավորումը կատարվել է պետբյուջեից (համապատասխանաբար 174 եւ 135 մլն դրամ): Շենքերի ամրացումն սկսվել է դեռեւս 1998 թ.-ից եւ իրականացվել է «Ուկրշին» եւ «Տարոն 606» շինկազմակերպությունների կողմից: Նույն օրը շահագործման հանձնվեցին նաեւ Օձունի միջնակարգ դպրոցը, ամբուլատորիան եւ ներքին ոռոգման ցանցը՝ 3 կմ երկարությամբ: Դպրոցը կառուցվել է ֆրանսահայ համայնքի միջոցներով: Բացմանը Օձուն էին ժամանել նաեւ սփյուռքահայ մեր բարերարները: Իսկ ամբուլատորիան կառուցվել է ՄԱԿ-ի Առողջապահության զարգացման ծրագրի շրջանակներում:

Ոռոգման համակարգի շինարարությունը ֆինանսավորել է IEAD-ի (Հյուսիս-արեւելյան շրջաններում գյուղատնտեսության զարգացման ծրագիր) միջոցներով: Համակարգի շնորհիվ ոռոգելի կդառնա 1260 հեկտար հողատարածք:

ՄԱՐՎԵԼ ՄԻԿՈՅԱՆ

Շիրակ. Դպրոցաշինության քայլերը հուսադրող են

Դպրոցաշինությունը դառնում է Գյումրու ու Շիրակի մարզի հետաղետյա վերականգնման այն ոլորտը, որտեղ, ի տարբերություն բնակարանաշինության, վերջապես կարելի է թունելի վերջում լույս նշմարել: 2000 թվականը քաղաքին ու մարզին կտա 12 նորակառույց ու վերականգնված դպրոցական շենք, իսկ եկող տարի եւս շուրջ 30-ի կառուցումով, որի համար ակներեւաբար բոլոր նախադրյալները ստեղծված են, այս կարեւոր խնդրի լուծումն ըստ էության ավարտին կմոտենա: Այս տարի արդեն հանձնված թվով երրորդ կրթական կառույցը Գյումրու 30-րդ միջնակարգ դպրոցի նոր շենքն էր, որի հանդիսավոր բացումը տեղի ունեցավ Հայաստանի անկախության օրը՝ սեպտեմբերի 21-ին: Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամի միջոցներով կառուցված այս օբյեկտի շինարարության համար պահանջվել է 53 միլիոն դրամ, որից 46 միլիոնը ներդրել է հիմնադրամը: Վերջինիս այդ նպատակով 23-ական մլն դրամ տրամադրել են «Ազնավուրը՝ Հայաստանին» կազմակերպությունը եւ Համաշխարհային բանկը: Իսկ 10 տոկոս համայնքային ներդրման հարցում 4 մլն 75 հազար դրամով օգնել է քաղաքապետարանը, 2 մլն 765 հազար դրամով՝ ամերիկահայ «Վարդանանց ասպետներ» բարեգործական կազմակերպությունը, բարերարությամբ տեր եւ տիկին Սարգիս եւ Ռութ Պադեւյանների: Սփյուռքի մեր հայրենակից բարեգործները, հովանավորները, ինչպես եւ մարզի ու հիմնադրամի ղեկավարները, մասնակցեցին դպրոցի բացման տոնական հանդիսությանը: «Վարդանանց ասպետներ» կազմակերպության ներկայացուցիչները պատրաստակամություն հայտնեցին շարունակելու օժանդակությունը հիմնադրամի ծրագրով համայնքային ներդրման կարիք ունեցող դպրոցներին:

Մարզի դպրոցաշինությունը նաեւ խնդրի լուծման գործում ֆինանսավորման ամենատարբեր աղբյուրների, հիմնադրամների, սփյուռքի կառույցների ու անհատների ներգրավման լավագույն օրինակ է: Շուտով կհանձնվեն եւս 3-4 դպրոցներ, իսկ մյուսները շարք կմտնեն մինչեւ տարեվերջ: Գյումրիում ավարտվում է 2-րդ եւ 21-րդ միջնակարգ կրթօջախների շինարարությունը, որոնցից առաջինը կառուցվում է Հայ օգնության ֆոնդի, երկրորդը՝ Լինսի հիմնադրամի միջոցներով: Եվս 4 դպրոց կառուցում է Սոցներդրումների հիմնադրամը: Վերջինիս մեկ ամիս հետո սկսվելիք երկրորդ վարկային ծրագրում, որով նախատեսվում է կրկնապատկել մարզում իրականացվող աշխատանքների ծավալը, ներառված է եկող տարի կառուցվելիք երեք տասնյակ դպրոցներից 15-ի շինարարությունը: Բացի բուն շինարարությունից, հիմնադրամի նոր ծրագրերը ներառելու են նաեւ կրթօջախների գույքի եւ մասամբ ջեռուցման ապահովման խնդիրները: Այնտեղ, որտեղ բնական գազ կլինի, դպրոցի համար կստեղծվի ինքնավար ջեռուցման հնարավորություն:

ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

«Եհովայի վկաներ» աղանդը ինչպես որ կա

«Եհովայի վկաների» մասին այնքան է խոսվել, որ կարծես թե ասելու ոչինչ այլեւս չկա: Այդուհանդերձ, չի կարելի կրկին չանդրադառնալ այդ երեւույթին եւ հաշվի չառնել, որ տարեցտարի այդ կազմակերպության անդամների թիվն աճում է: Համաձայն իրենց իսկ հրապարակած թվական տվյալների, մասնավորապես Հայաստանում 1997 թ. կար 4 հազար անդամ, իսկ 1999 թ. այդ թիվը կազմել է 15 հազար: Ցավոք, այդ տվյալները չափազանցված չեն: Ավելին, այդտեղ չի նշվում համակիրների թիվը, որոնք դեռեւս «վկա» չեն դարձել: Իսկ նրանք ավելի բազմաթիվ են: Այս տվյալները մտորելու լուրջ տեղիք են տալիս՝ նկատի ունենալով եհովականների գաղափարներն ու դրանք կենսագործելու ակտիվ ջանքերը. վտանգվում է մեր ազգային անվտանգությունը: Պարզելու համար նրանց նպատակները, նախ պետք է ծանոթանալ կազմակերպության ստեղծման պատմությանը, կառուցվածքին եւ գործունեության մեթոդնե-

Ե՞րբ եւ ովքե՞ր են ստեղծել կազմակերպությունը

1870 թ.-ին «Յոթերորդ օրվա ադվենտիստների» անդամներից մեկը՝ Չարլզ Ռասել անուն ազգանունով, միտք հղացավ ստեղծել սեփական կրոնական կազմակերպությունը: Դա նրան հաջողվեց, եւ կազմակերպության անդամներին սկզբնական շրջանում անվանում էին ռասելականներ: Այնուհետեւ 7-ամյա կրթություն ունեցող առաջնորդի կազմակերպությունը մի շարք անվանումներ փոխեց՝ Դիտարան, ժողովրդի բեմ, Բրուկլինյան տաճար (իրենց կենտրոնատեղի քաղաքի անունով) եւ այլն: Այսպես շարունակվեց մինչեւ 1931 թ., երբ կազմակերպության հերթական առաջնորդներից Ռութերֆորդը «հայտնաբերեց» Աստվածաշնչի այն հատվածը (Եսայի. 43.10-12), որտեղ գրված էր. «Իմ վկաները դուք եք, ասում է Տերը», եւ դա վերագրեց իր ղեկավարած կազմակերպության անդամներին: Եվ այսպես կոչվեց «Եհովայի վկաներ»: Այսինքն, նույն հաջողությամբ ցանկացած մեկ ուրիշը կարող էր ստեղծել որեւէ կազմակերպություն եւ նույն վկայակոչումը վերագրել իրենց, պարզապես Ռութերֆորդն ավելի շուտ գլխի ընկավ: Սա է իրենց «Աստծո վկաներ» անվանելու «հիմնավորումը», որի մասին կազմակերպության անդամները գերադասում են չխոսել:

Կառուցվածքը

«Եհովայի վկաները» ամբողջատիրական կազմակերպության դասական օրինակ է: Նրա կազմակերպվածությունն ու կարգապահությունը կնախանձեին անգամ այնպիսի կենտրոնացված կառուցվածք ունեցող կազմակերպություններ, ինչպիսիք են նացիստական կամ բոլշեւիկյան կուսակցությունները: Կազմակերպության Հայաստանի կառույցը ղեկավարում են երեցները, որոնք իրավասու են հանդես գալու կազմակերպության անունից եւ տնօրինում են ԱՄՆ-ից ստացվող նյութական ողջ օժանդակությունը եւ Բրուկլինի պատվերով հրատարակվող գրականությունը: «Փորձի փոխանակման» նպատակով նրանք հաճախակի են լինում տարբեր երկրներում եւ հանդիպում տեղի եհովական առաջնորդների հետ: Կազմակերպվում են նաեւ համաժողովներ ինչպես տարածաշրջանային, այնպես էլ ավելի մեծ մասշտաբներով: Օրինակ, Անդրկովկասի տարածաշրջանային ամենամյա համաժողովը (կոնգրեսը) սովորաբար անց է կացվում Վրաստանի Մառնեուլ քաղաքում:

Երեցներից ցածր, ըստ կազմակերպության հիերարխիայի, քարոզիչներն են, ովքեր տեղերում (շրջան, գյուղ, թաղամաս) կազմակերպում են եհովականների գործունեությունը եւ վարում են ժողովները: Նրանք կազմում են աշխատանքային գրաֆիկ յուրաքանչյուր շարքային «վկայի» համար, որտեղ նշվում է, թե շաբաթվա որ օրվա, որ ժամին տվյալ անձը, իր գործընկերոջ հետ որտեղ պետք է քարոզի եւ նոր անդամներ հավաքագրի: «Վկաները» պարտավոր են պարզապես սանրել «իրենց» տարածքը տուն առ տուն (բացի փողոցային զրույցներից) եւ գրավոր ներկայացնել, թե որ տան որ բնակիչն ինչպես իրենց ընդունեց, ինչ կարծիք հայտնեց «Եհովայի վկաների» մասին եւ համաձայնե՞ց «համագործակցել» իրենց հետ: Որքան շատ մարդ հաջողվի հավաքագրել շարքային եհովականներին, այնքան մեծանում է հիերարխիայով վեր բարձրանալու հավանականությունը: Ի դեպ, ամենադժվարը կազմակերպության համակիր լինելուց «վկա» դառնալն է, որի համար անց է կացվում խստագույն քննություն:

Համակիրները գտնվում են հիերարխիայի ամենաստորին աստիճանի վրա: Եթե կազմակերպության անդամներին խստորեն դրված է ժողովներին հաճախելու պահանջը, ապա համակիրներից պահանջվում է վերջնական ընտրություն՝ կամ կանոնավոր հաճախել բոլոր ժողովներին, կամ այլեւս ընդհանրապես չհաճախել: Բնական է, որ այս պահանջը չի դրվում կազմակերպության հետ առաջին շփումների ժամանակ, այլ «ուղեղների լվացման» ընթացքի ժամանակահատվածից հետո: Ընդհանրապես կազմակերպության ժողովները եհովականների հանդիպման հիմնական վայրն են: Այստեղ լուծվում են բոլոր կազմակերպչական հարցերը, Աստվածաշնչից (իրենց հրատարակած, որտեղ առկա են բազմաթիվ խեղաթյուրումներ) բացի, ուսումնասիրում են դարձյալ իրենց հրատարակած «Դիտարան» հանդեսը, այլ գրականություն, տրվում են կոնկրետ հրահանգներ:

Հոգիների որսը

Ստանալով հրահանգներ եւ զինվելով համապատասխան գրականությամբ, «Եհովայի վկաները» դուրս են գալիս «քարոզի»: Սովորաբար նրանք շրջում են զույգ-զույգ, դիմում առաջին իսկ պատահած անցորդին «զրուցելու» առաջարկով: Նախ սկսում են խոսել հավիտենական կյանքի, երկնային դրախտի եւ նման այլ բաների: Երբ չեն կարողանում համոզել, սկսում են ահաբեկել արմագեդոնով (աշխարհի վերջով, որն իրենց պատկերացմամբ լինելու է երկնքից թափվող կրակի տեսքով), որից փրկվելու են միայն իրենց անդամները կամ համակիրները: Ի դեպ, իրենց գործունեության ընթացքում եհովականները պարբերաբար «կանխագուշակում են» աշխարհի վերջը կամ Քրիստոսի գալուստը: Սակայն, երբ «կանխագուշակությունն» իրականություն չի դառնում, նրանք վերոնշյալ իրադարձությունների նոր թվականներ են հայտարարում: Իրենց «հայտնությունները» հիմնականում նրանք բնականաբար փնտրում եւ հրամցնում են իրենց իսկ հրատարակած գրականության մեջ: Դրանք անվճար եւ առատորեն բաժանվում են որպես թիրախ ընտրված «զոհերին»: Աստվածաշնչի «գիտակները» ծիծաղելի վիճակի մեջ են ընկնում, երբ հանդիպում են քրիստոնյաների Սուրբ գրքին ծանոթ որեւէ մեկին: Օրինակ՝ երբ վերջինս ասում է, որ հնարավոր չէ իմանալ աշխարհի վերջը նշող տարեթիվը, քանզի նույն Աստվածաշնչում ասվում է, որ որեւէ մեկն այդ մասին չի կարող իմանալ: Պատահական չէ, որ «Եհովայի վկաների» թակարդն են ընկնում մարդիկ, որոնք աթեիստական դաստիարակության պատճառով բացարձակապես տեղյակ չեն քրիստոնեությանը, Աստվածաշնչին: Լսելով «վկաների» քարոզները, նրանք ստանում են եհովական «քրիստոնեական» դաստիարակություն, որն իրականում հեռու է քրիստոնեությունից: Դրանով նրանք դառնում են զոմբիներ, որոնք դադարում են ինքնուրույն դատողություններ կատարել եւ պատրաստ են ցանկացած հրահանգի, որը կիջեցվի Բրուկլինից: Կազմակերպության անդամների կաղապարվածությունն արտահայտվում է անգամ կենցաղային հարցերում: Նրանք, օրինակ, դեմ են արյան փոխներարկմանը, չեն նշում իրենց ծննդյան օրերը, կենացներ խմելիս չեն չխկացնում բաժակները եւ այլն: Հարկ է նշել եւս մեկ փաստ. բացի լիուլի բաժանվող գրականությունից, շարքային անդամները նյութական օժանդակություն ԱՄՆ-ից չեն ստանում:

Ուղղվածությունը, նպատակներն ու հետեւանքները

«Եհովայի վկաները» իր ներկայությունն ունի աշխարհի բազմաթիվ երկրներում: Այս աղանդը մյուսներից առանձնանում է պետական կառույցին սպառնացող վտանգավորությամբ: Նրա անդամները չեն ճանաչում որեւէ իշխանություն, հայրենիք, ազգ, հրաժարվում են ծառայել տվյալ երկրի բանակում: Թե հատկապես վերջին գործոնն ինչ վտանգ է Հայաստանի համար, կարծում ենք, ավելորդ է եւս մեկ անգամ ասել: Կազմակերպության առաջին հարվածի ողջ ուժգնությունն ընդունում է ընտանիքը: Նրա մեկ անդամը դառնալով «վկա», ձգտում է մյուսներին եւս տանել իր ետեւից: Դա հանգեցնում է ընտանեկան վեճերի եւ ի վերջո՝ ընտանիքի քայքայման: Լինելով արտաքուստ քրիստոնեական, «Եհովայի վկաներն», ըստ էության, հակաքրիստոնեական կազմակերպություն է: Բանը միայն այն չէ, որ նրա դավանած դրույթների մեծ մասը մերժվում է ողջ քրիստոնյա աշխարհի կողմից, այլ որ եհովականների գործունեության սլաքն իր սուր ծայրով ուղղված է քրիստոնյա եկեղեցիների դեմ ամբողջ աշխարհում: Այդ նպատակով աղանդը հսկայական միջոցներ է ծախսում: Տարեկան մի քանի տասնյակ զունազարդ գրքեր եւ հանդեսներ են հրապարակվում աշխարհի ավելի քան 100 լեզուներով: Դրանց միայն տպագրական ծախսերը հարյուր միլիոնավոր դոլարներ են կազմում: Կազմակերպության անդամները դա բացատրում են աղանդի մեծահարուստ անդամների նվիրատվություններով, ընդ որում երբեւէ չհիշատակելով որեւէ խոշոր նվիրատուի անուն-ազգանունը: Դժվար չէ գլխի ընկնել, որ առանց պետական հովանավորության, ավելի ճիշտ, հզոր պետության հզոր հովանավորության, անհնար կլինեին նման հնարավորությունները, նման արդյունքների հասնելը եւ ի վերջո ամբողջ աշխարհում նման գործունեություն ծավալելը: Դժվար չէ նաեւ գլխի ընկնել, որ հենց այնպես ոչ ոք, այն էլ այդպիսի միջոցներ, քամուն չի տալիս, եւ կազմակերպության հովանավորի շահերն ու նպատակները զուտ քաղաքական են: Իսկ թե որ պետությունն է ձգտում միահեծան հեգեմոնիայի ամբողջ աշխարհում եւ այդ նպատակին հասնելու համար կիրառում բոլոր հնարավոր ձեւերը, կարելի է կռահել:

ԱՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Մուրացկանություն մուրացիկների համար

Ուղիղ մեկ շաբաթ մատս ճակատիս դրած՝ մտածում էի, թե ինչպես ելք գտնեմ մուրացկանների դեմ պայքարում: Աշխատավարձս մի կերպ ապրեցնում էր ընտանիքիս, բայց հետո բախտն ինձնից կտրուկ շրջվեց (չեմ հիշում՝ քանի աստիճանով): Իմ մեղքն այն է, որ բարի մարդ եմ եւ չեմ կարող անտարբեր անցնել մուրացիկների մոտով, ինչպես շատերը: Չես տալիս՝ քեզնից ձեռք ես քաշում, տալիս ես՝ կրակն ես ընկնում: Իհարկե, բոլորին չես կարող բավարարել (վխտում են քաղաքում), բայց դե ծերի հետ տալիս ես մի 10, 20, 25, երբեմն էլ՝ 50 դրամ եւ ապա գլխի ընկնում, որ ամսվա երկրորդ կեսին պարզապես քարշ ես տալու գոյությունդ:

Տանն՝ էլ հանգիստ չկա, դռան զանգն էլ հանգիստ չունի: Կես ժամը մեկ ահազանգում են ահել ու ջահել եւ իմ փողերով պայքարում են տարբեր տեսակի հիվանդությունների դեմ, արանքում էլ մասաժի փող են հավաքում... Վերջին ամիսներին լավագույնս տեղեկացա, թե քանի հիվանդություն կա ընդհանրապես աշխարհում եւ մասնավորապես մեր քաղաքում:

Բարեգործական ծրագրերս գուցե թեթեւանային, եթե կարողանայի տարբերել անկեղծ ու կեղծ մուրացկաններին:

Էվրիկա: Ելք կա: Որպեսզի կարողանամ հոգալ ե՛ւ նրանց, ե՛ւ իմ կարիքները, ինքս էլ կմուրամ: Աշխատանքից հետո՝ աշխատանք: Գործունեության մի նոր, հետաքրքիր, զավեշտներով եւ ապրումներով լի բնագավառ: Իմ աշխատավարձը կմնա ինձ, իսկ օրվա երկրորդ կեսին վաստակածս կնվիրեմ աղքատներին ու թույլերին: Այ, եթե այսպես մտածեին շատերը, ապա յուրաքանչյուր թաղ կունենար ինձ նման մի քանի բարերար, եւ քաղաքը կծաղկեր, կբարգավաճեր: Ի գործ...

Օր առաջին: Կինս ինձ խելագար անվանեց իմ մտահղացման եւ իր ամառային նոր գլխարկը դրամահավաքի նպատակով օգտագործելու համար: Հաշիվ չկա:

Օր երկրորդ: Հաշիվ կա, բայց գլխարկի գնի մեկ երրորդն էլ չի հանի:

Օր երրորդ: Ուրախացրի միանգամից վեց հոգու: Մյուսները թող սպասեն:

Օր չորրորդ: Կինս ինձ խելագար անվանեց՝ գլխարկն անձրեւահետքից կեղտոտված տեսնելով: Ես հակագրոհի անցա, բայց դեռ արի եւ կինարմատին բացատրի, որ նպատակն ավելի կարեւոր է, քան միջոցները:

Օր հինգերորդ: Ծանոթներիցս մեկը բարեւեց, ծանր ապրումներ ունեցավ, որ ես էլ եմ այդ օրն ընկել: Բայց փող չտվեց:

Օր վեցերորդ: Դարձյալ ժամանակավորապես հարստացա թղթադրամներով: Ինը հոգու աչքը լույս լինի:

Օր յոթերորդ: Պիտի հանգստանամ: Ճիշտ են ասում, որ երկուշաբթին ծանր օր է: Նախ՝ մեկը մոտեցավ, թե՝ էս մայթն իմն է, էս պատն իմն է: «Լավ, համաձայնեցի, քեզ էլ բաժին կհանեմ»: «Ո՞վ էր, նրա հեռանալուց հետո հարցրի հարեւան ծխախոտավաճառին»: «Խարդախ է», ասաց: Հասկացա, որ ես «պլախոյ» եմ:

Տանն ճանապարհին էլ պոչ խաղացրեց Պողոսը:

– Լսիր,– բողոքեց,– էն օրը 50 տվիր, էսօր 20 ե՞ս տալիս:

– Էն օրը լավ էր, էսօր՝ վատ:

– Իմ ի՞նչ գործն է,– բարկացավ:– Որ էդպես է, փոխարենը գլխարկը տուր:

– Գլխարկը որ տամ, ինչո՞վ եմ փող աշխատելու:

– Դե լավ,– գլուխը քորեց նա,– 30 դրամ պարտք կմնաս ինձ:

Երեքշաբթին էլ մի բան չէր: Մեր հարեւան Պետրոսը, որ իր վաստակածն իսկույն կոնծելուն է տալիս, թեւիցս քաշեց, թե՝ «Ախպեր, էս ի՞նչ է, իմ հաշվին ընտանի՞ք ես պահում: Երեկ ինձի՞ փող չտվիր»: «Այ Պետրոս, գետն ամեն անգամ գերան չի բերի, ժամանակները վատացել են: Համ էլ հո մենակ դու չե՞ս...»: Կողքին բուսեց Կիրակոսը. «Դու ուրիշ տեղ էլ ես աշխատում ու չես էլ ամաչում, որ մեր փողը մեջ-մեջ ես անում»: Սա արդեն դիպավ իմ ազնվությանը: Վիրավորանքից թերեւս կապտեցի կամ սպիտակեցի: Ձեռքս թափով տարա գրպանս եւ հանելով երկու 25-անոց (իմ սեփականը, ինչպես նախկինում), նետեցի նրանց խեղճուկրակ գլխարկների մեջ: Անիծյալ աշխատանք է:

Իսկ չորեքշաբթի կինս խելագարվեց: Պատուհանը բացելով՝ հայտարարեց, որ բաժանվում է ու հեռացավ տնից: Ափսոս, չհասկացավ իմ երկհերթ ծանր աշխատանքի բնույթը: Ոչ ծխում եմ, ոչ խմում, ջորու պես բանում եմ: Ճիշտ է, նստակյաց գործ է, բայց նյարդ է պետք, որ դիմանաս: Պիտի համապատասխան պահվածք ունենաս, շատ հաճախորդ չփախցնես: Պիտի տառապես ինչ-որ Պողոսի, Պետրոսի, Կիրակոսի, Մարտիրոսի համար, որպեսզի նրանք հա՛ դժգոհեն քեզնից: Պիտի...

Դռան զանգը տվին: Մի կին էր՝ երեխան գրկին: «Տենդ ունի, լեզուն կուլ է գնում, ասաց շնչակտուր, լացակումած, բժշկի պետք տանեմ...»: «Լավ, լավ, ձեռքս տարա գրպանս, հասկացա»: Բայց չհասկացա, թե ինչու էր գրկել դպրոցահասակ տղային:

Անցան օրեր: Էլի աշխատանքից տուն էի գալիս, հանում փողկապս, մի բան ուտում, փոխում շորերս ու շտապում մյուս գործին: Եղանակն արդեն ցրտել էր, փողոցում ծալապատիկ նստելը դժվարացել, իսկ կանքը ոչ մի կերպ չէր լավանում: Ընդհակառակը՝ վատանում էր: Հենց կյանքից էինք խոսում մի օր ուսանողական ընկերոջս հետ, երբ հանկարծ շրջվեցի ու տեսա, որ գլխարկս, ավելի ճիշտ՝ նախկին կնոջս գլխարկը չկար: Պարունակությունը՝ նույնպես: Երկուսով դեսուդեն ընկանք, փնտրեցինք: Չկար ու չկար: Քամի էլ չկար, որ քշած-տարած լիներ: Երեւում է՝ ինչ-որ մեկն աչք էր դրել այդ էժանագին գլխարկին ու սպասում էր հարմար առիթի: Գուցեեւ աչք էր տնկել դրամին: Գուցեեւ՝ երկուսին էլ միասին: Ինչեւէ, տխուր վերադարձա տուն՝ գործընկերներիս պատմելով ինչն ինչոց է (իհարկե, չհավատացին) ու մատս նորից դրեցի ճակատիս: Մտածեցի, թե՝ ախր, ինձ ո՞վ էր ասում, որ այն ժամանակ մատս դնեի ճակատիս: Ոչ ոք: Ես ո՞վ եմ, որ մեն-մենակ պայքարեմ մուրացկանության դեմ: Պետություն կա, թող ինքն էլ մտածի իր քաղաքացիների (եւ գյուղացիների) մասին: Ինչո՞ւ եմ խառնվում պետության գործերին: Բաստա՛: Ինչ որ արեցի՝ հերիք է: Ուրիշ ոչ մեկն այդ չէր անի: Ի վերջո ի՞նչ շահեցի, բավական փող աշխատեցի: Ի՞նչ կորցրի, նույն այդ փողերը: Չմոռանամ, կորցրի նաեւ բավական հեռանկարային կնոջս: Եվ այդ կորուստն ասես քիչ էր, գլխարկն էլ կորցրի...

ԱՐՍԵՆ ԲՈՒՍՅԱՆ

ԱԶԳ

Փաստաթուղթ

«Հայերը անտանելի են»

Լինկոլն Սթեֆընսի հարցազրույցը Արաբիայի Լոուրենսի հետ

Լինկոլն Սթեֆընսը ծնվել է Սան Ֆրանցիսկոյում: Կրթությունն ստացել է Կալիֆորնիայում եւ տարբեր համալսարաններում: Վետերան լրագրող է եղել, ամսագրի խմբագիր եւ թերթերի մշտական աշխատակից: Համբավ է վաստակել որպես հարցազրույցներ վարող եւ գրքերի հեղինակ: Նրա «Ինքնակենսագրությունը» լայնորեն ընթերցվել է: Լինկոլն Սթեֆընսն այստեղ նկարագրում է Արաբիայի Լոուրենսի հետ իր հարցազրույցը որպես «ամենատարօրինակը, որ երբեւիցե ունեցել եմ հարցազրուցողի իմ ամբողջ կյանքում»: Ըստ երեւույթին, այն մարդը, որ օգնեց Իրաքի թագավորության ստեղծմանը, նույնքան խորհրդավոր է մնացել մտերմական խոսակցության մեջ, որքան եղել էր իր քաղաքական գործունեության մասին մամուլին տված իր հաղորդումներում: 1931-ին տպագրված այս հարցազրույցի մասին Լինկոլն Սթեֆընսը գրել է. «Ես ներկայացնում եմ այս արտառոց զրույցը այնպես, ինչպես գրի եմ առել ժամանակին (Փարիզում 1919-ին՝ Խաղաղության խորհրդաժողովի ընթացքում) եւ պետք է ընթերցողներին թողնեմ կռահելու, թե ինչ է այս ամբողջի իմաստը, եթե կա իմաստ»:

Վերեւի պարբերությունը Լինկոլն Սթեֆընսի (1866-1936) այս հարցազրույցի տպագրության նախաբանն է, որ թարգմանել ենք բուն նյութի հետ: Ավելացնենք, որ Թոմաս Էդուարդ Լոուրենսը (1888-1935), որ իր յուրահատուկ եւ խորհրդավոր գործունեությունը բնորոշող նշանավոր «Արաբիայի Լոուրենս» մականունն է ստացել, արեւելագետ էր եւ անգլիական քաղաքական գործակալ: Ինտելիջենս սերվիսի հետախույզ 1914-ից, գործել է Մերձավոր Արեւելքի արաբական երկրներում, ուր Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին դրդել է արաբների ապստամբությունը Օսմանյան Թուրքիայի դեմ (շատերին երեւի ծանոթ կլինի հայտնի կինոֆիլմը նրա մասին): Նաեւ հեղինակն է «Իմաստության յոթ սյուները» գրքի (1926): Այդ պատերազմից եւ մեր Մեծ եղեռնից անմիջապես հետո (1919-ին) տեղի ունեցած այս հարցազրույցը անգլերենից թարգմանաբար մատուցելով, մենք էլ Հայաստանի եւ աշխարհասփյուռ հայ ժողովրդի ներկա տագնապալի հարցերով մտահոգ մեր հայ ընթերցողներին ենք թողնում, ուշադիր ու խորաթափանց կարդալուց հետո, այսօրվա հայացքով էլ «կռահել, թե ինչ է այս ամբողջի իմաստը», ինչպես գրել է Սթեֆընսը ժամանակին: Հիշեցնենք նաեւ, որ «Հայաստանը առանց հայերի» բանաձեւը ավելի հին պատմություն ունի եւ արծարծվել է տարբեր կողմերից տարբեր ժամանակներում...

ԿԱՐՊԻՍ ՍՈՒՐԵՆՅԱՆ

Դա իմ հարցազրույցն էր: Իր սենյակում էր, այն հյուրանոցում, ուր ապրում էր նա, բայց ինքս էի խնդրել տեսակցությունը, եւ իմ նպատակն էր այս կայսերական հետախույզից մի բան իմանալ Փոքր Ասիայի ու Մերձավոր Արեւելքին վերաբերող գործնական քաղաքականության մասին: Եվ կարծում էի, որ ինքս էի վարում խոսակցության ընթացքը: Հետո միայն կռահեցի, մի տեսակ ցնցվելով, որ նա էլ մի նպատակ էր ունեցել, եւ որ իր նպատակն էր բրիտանական պրոպագանդով լցնել իմ ուղեղը հայերի վրա ամերիկյան մանդատ հաստատելու վերաբերյալ: Ահա այդ էր, որ կռահեցի: Ուրիշ բաներ էլ, բայց ես շշմել էի եւ բավական նվաստացած էի զգում գտնելով, որ հատուկ պատճառներ ունեի (պատճառներ, որ հուզում էին ինձ՝ սկզբունքով անկախ մարդուս), թե ինչո՞ւ մենք՝ ամերիկացիներս պետք է աշխարհի մյուս կեսը գնանք հայերին հոգալու եւ ոչ միայն նրանց փրկելու թուրքերից, հույներից, ֆրանսիացիներից, իտալացիներից, բրիտանացիներից եւ հենց իրենցից էլ, այլեւ, մի տեսակ, ինքներս էլ մեզնից եւ նրանցից փրկելու:

Նա ասաց, օրինակ, որ հայերը «մարդկային անտանելիության վերջնական խոսքն են»: Որպես ցեղ՝ ակադեմիկ բանավեճում նրանք համանման են «վերջին մարդուն»: Ինձ նման իր գործը սիրող նվաստացած գիտակի համար՝ ազգերի մեջ ամենանվաստացվածը անդիմադրելի հմայք ուներ եւ ունի: Այդպես էլ ասացի նրան:

Անգլիական հումորը մերինի նման չէ: Հակառակն է: Ամերիկյան հումորը, գոնե մասամբ, ասվածի մեջ է: Բրիտանական հումորը բրիտանացու չասածի մեջ է: Այս բրիտանացուն ակնհայտորեն շատ դուր եկավ իմ ասածը: Ինձ թվաց, որ նա ուրախությամբ ծիծաղելու է կամ նման մի բան: Այնքան ուռեց, որ նմանվեց Բրիտանական կայսրության, ասես պայթելու էր: Բայց չպայթեց, չծիծաղեց, չասաց որեւէ բան, որ հումորի դույզն իսկ նշան ցույց տար: Երկար դադարից հետո միակ խոսքը, որ ասաց, այս էր.

– Լավ:

Եվ ապա, կրկին մի դադարից հետո, երբ վերագտել էր իր ինքնատիրապետումը, մեր ամերիկյան իդեալիզմի մասին խոսեց լրջորեն, ավելի ճիշտ՝ բավական տաղտկալիորեն: Համարում էր, որ դա սքանչելի է: Իսկ ըստ իս՝ մի քիչ չափից ավելի սքանչելի էր համարում: Թե մենք՝ ամերիկացիներս չափից ավելի գաղափարապաշտ ենք: Եվ գտնում էր, որ հայերը չափից ավելի գործնական են: Ուստի մեկս մյուսին կարող ենք շտկել, մենք բուժիչ ենք նրանց համար, նրանք՝ մեզ համար: Երկուսս էլ հուսահատական պարագաներ ենք, մանավանդ հայերը:

Ես այնպես եզրակացրի, որ նա մի անասելի համակրանք ունի հայերի հանդեպ, կամ էլ, ավելի ճիշտ այսպես ասեմ՝ նրանց վերաբերյալ ունի մի այնպիսի իմացություն կամ փորձառություն, որ նրան թույլ է տալիս մարդկայնորեն հասկանալ թուրքերին (եւ հայերի բոլոր մերձավոր հարեւաններին), որոնք մշտապես ջանում են ոչնչացնել այս որբ ցեղը: Կարծես թե նրա միտքն այն էր, որ դա հայերի հանդեպ անելիք միակ բանն է: Ուղղակի այդպես չասաց: Կարող եք նկատել, որ շատ էլ ազատորեն չեմ մեջբերում այս հեղինակության խոսքերը: Պատճառն այն է, որ նրա մեթոդը, ինչպես երեւում է, ոչ թե իր կողմից որեւէ բան ասելն էր, այլ ստիպել ինձ, որ իր տպագրել ցանկացած բաները ես ասեմ այնպիսի ձեւով, որ անհրաժեշտության դեպքում կարողանար ժխտել դրանք: Ուստի նա չասաց, թե հայերը պետք է բոլորովին ոչնչացվեն: Պարզապես իմ մեջ այն տպավորությունն ստեղծեց այն ժամանակ, թե դա է հայկական հարցի միակ լուծումը, եւ թե այդ պատճառով էր ցանկանում, որ ամերիկացիներս մեր վրա վերցնենք այդ գործը:

Նա այնպես էր համարում, կամ ինձ ստիպում էր համարել, թե թուրքերը չպետք է անեն այդ գործը, նրանք չափազանց կոպտորեն պատրաստ են դրան, եւ քրիստոնյա չեն: Ոչ էլ հույները, սրանք էլ շատ են հաճույք զգում դրանից եւ արդյունավետ չեն, երբեք որեւէ բան մինչեւ վերջ չեն հասցնում, եւ երբ հայերին սպանելու իրենց ցեղագիտական հաճույքը հագենա, ձեռք կքաշեն: Այդպես էլ բոլոր հին, ոսոխ ցեղերը: Նրանք դադարեցնում են գործը նախքան բոլոր հայերը մեռած լինեն: Նույնիսկ երբ բոլորը միասին էին գնում խնդիրը կատարելու, միշտ էլ թողնում էին մի զույգ այստեղ, մի զույգ այնտեղ՝ Ադամ ու Եվաներ, որոնք, հենց որ մեկը կռնակ դարձներ նրանց, բազմանում ու բազմանում էին, այնպես որ հաջորդ անգամ Հայաստան այցելողը կրկին հայեր կտեսներ այնտեղ, միլիոնավոր ու միլիոնավոր հայեր, բոլորը հեզ ու համեստ, բայց ցերեկը գործով զբաղված, իսկ գիշերը գաղտնորեն բազմանալով ու կամացուկ տարածվելով ու տարածվելով եւ...

Նա իմ վրա ոտից գլուխ տարածեց իր մալթուսական հուսահատությունը եւ մի այնպիսի սարսափ հայերից, որ քիչ մնաց կուլ տայի իր ամբողջ որոգայթը ամերիկա-հայկական մանդատի վերաբերյալ, երբ իմ փրկարար ամերիկյան հումորը շունչս տեղը բերեց:

– Բայց ինչո՞ւ բրիտանացիներն էլ չանեն այս գործը,– հարցրի եւ, զգուշացնելու համար իր հումորի զգացումը, թե միտումս վճռական մի բան ասելը չէր, այլեւ զվարճանքը միաժամանակ, ժպտացի: Իզուր: Ամերիկյան հումորի զգացումը նա չուներ, կարծում եմ: Սպասեց, որ իմ զվարթ ժպիտը չքանա, ու հետո երբ տեսավ, որ ես իմ մեջ եմ քաշվել նորից եւ լրիվ լուրջ եմ, պատասխանեց ինձ լրջորեն:

Հայերի լիակատար կոտորածը, պատճառաբանեց, կարող է խայտառակություն դառնալ, եթե բրիտանացիներն անեն, ու բացատրեց, որ թեպետ իրենց կայսրությունը դիմացավ որոշ այդպիսի ցնցումների եւ պետք է, անշուշտ, դիմանա ուրիշ ցնցումների էլ, բայց չափից ավելին, հենց այս ժամանակ, կարող է սասանել կայսրությունը: Իսկ կայսրությունը, հենց այս օրերին, չպետք է սասանվի անհարկիորեն: Բրիտանական կայսրությունը համաշխարհային կառավարման սկիզբն է: Մեր բոլոր մեծ տագնապները՝ պատերազմներ, հեղափոխություններ, գործադուլներ, համաճարակներ եւ այլն, հետեւանք են այն իրողության, որ երկրագունդը, որպես ամբողջություն, չի կառավարվում որպես ամբողջություն: Բրիտանացիները մի օր պիտի վերջ տան այս անիշխանականությանը: Բայց կայսրությունը երիտասարդ է տակավին եւ հարաբերաբար փոքր, թույլ եւ գերծանրաբեռնված: Հաշվի առեք մայր կղզիները, գաղութային ռազմավարական կետերը, ծովերը եւ առեւտրական ճանապարհները, բոլոր այն նոր ծանրությունները ու պատասխանատվությունները, որ Բրիտանական կայսրության ուսերին ընկան գերմանական իմպերիալիզմի պարտությամբ: Ոչ: Բրիտանական կայսրությանը պետք է խնայել առայժմ: Հետագայում, երբ ծովերի ազատությունը ցամաք հանվի, այսպես ասած, եւ երբ բրիտանական իշխանությունն ալիքներից տարածվի ցամաքի վրա, բոլոր ցամաքների, ապա Մեծն Բրիտանիան կկարողանա, եւ պետք է կարողանա, ուրախությամբ ընդառաջ գնալ հաղթահարելու մի այնպիսի ցնցում, որ ես (նա հենց ասաց «ես») առաջարկում էի Հայաստանում: Բայց ոչ դեռ, ոչ այժմ: Ոչ կայսրության դեռ մանուկ հասակին:

Բացի այդ, հարեց նա, բրիտանական իմպերիալիզմը, այս փուլում, շահագրգռված է ավելի բնական հարստություններով, քան ժողովուրդներով որպես այդպիսիք: Անգլիացիները գործնական մարդիկ են, ոչ իդեալապաշտ, հասկանում եք: Նրանք գիտակցում են, որ համաշխարհային մի կառավարություն պետք է հիմնվի, բայց ոչ թե «ձեր» Ազգերի լիգայի նման, գաղափարների եւ իդեալների, սկզբունքների եւ ժողովուրդների, այլ շոշափելի բաների վրա՝ նավթ, հանքանյութ, օդային տարածություն, ծովեր:

– Բայց,– առարկեցի ես (եւ կարող եք տեսնել, թե ուր էր հասցնում նա ինձ, առարկում էի հոգուս իր երկրի՝ իմ երկրին ընդդեմ),– բայց,– ասացի,– հարուստ հողեր եւ շահավետ հանքավայրեր կան Հայաստանում:

Նա լուռ մնաց: Այնքան երկար մնաց այդպես լուռ, որ ինձ թվաց, թե շփոթության եմ մատնել նրան, թե նա չգիտեր Հայաստանի հարստությունների մասին: Բայց կրկին նկատեցի ուռչելու եւ պայթելու նրա հակումը: Եվ որքա՜ն էի ցանկանում, որ նա ծիծաղի: Կարծում եմ՝ դա կթեթեւացներ ինձ էլ, նրան էլ: Բայց ոչ, նա չծիծաղեց: Չժպտաց նույնիսկ: Պարզապես սպասեց ինչքան կարող էր, ապա ինձ հիշեցրեց, որ լսած կլինեմ, ինչպես, ասաց, ինքն էլ է լսել, թե Հայաստանը պետք է բաժանման ենթարկվի: Բուն երկիրը, ուր բնական հարստություններն են, պետք է անջատվի առաջամասից, ուր ոչինչ չկա բացի հայերից: Ամերիկյան մանդատը պետք է լոկ հայերի վրա լինի: Մի ուրիշ դաշնակից, ոչ թե բրիտանացիք, այլ մի ուրիշ հավասարաչափ գործնական տերություն, պետք է ստանա Հայաստանը:

– Բայց,– առարկեցի ես,– ի՞նչ օգուտ մի երկրի բնական հարստություններից առանց այն ժողովրդի, որ պետք է մշակի դրանք: Հանքեր, նավթի պաշարներ, բերրի հողեր, մի խոսքով բնական հարստությունները,– համբերությամբ բացատրեցի նրան,– ոչ մի օգուտ չեն տա կապիտալին առանց այն աշխատուժի, որ պետք է փորի ու զարգացնի դրանք: Եվ մի երկրի բնիկները բնական աշխատուժ են դրա համար, ամենաէժանը, ամենահնազանդը, ամենաքիչ կազմակերպվածը, լավագույնը:

Տեսնում էի՝ տաղտուկ է զգում, բայց քաղաքավարի էր: Լսում էր ինձ, ուստի իրար ետեւից օրինակներ էի բերում ամերիկյան, ինչպես նաեւ բրիտանական գաղութներից՝ նրան ցույց տալու համար, որ սխալ է անջատել մի երկրի ժողովրդին այդ երկրի բնական հարստություններից: Պետք է միասին օգտագործել դրանք, միասին զարգացնել, եւ այդպես էլ արվում է սովորաբար: Չկա ուրիշ ճանապարհ: Նկարագրեցի բուրերի կամ ֆրանսիացիների դրամատերերի կամ որեւէ չափահաս ժողովրդի անօգնականությունը, երբ չեն կարող օգտագործել Հայաստանի հարստությունները (...)*

(...) Բնագրի պատճենում տող է պակասում

Վաստաթուղթ

- Ես կոչ եմ անում,- գոչեցի,- ոչ թե գաղափարապաշտորեն, ոչ թե «Հայաստանը հայերի համար», այլ գործնականորեն «Հայերը Հայաստանի համար»:

Նա ինձ նայում էր ոտից գլուխ չափելով, հետաքրքրությամբ ինձ թվաց: Կարծես մի նոր պատկերացում էր ստանում ամերիկացիներիս մասին: Ասել էի, որ չգիտե մեզ, եւ նա հայտարարել էր, որ գիտե: Հիշում եմ, որ ասաց.

- Որեւէ գիտակից անգլիացի կարող է հասկանալ որեւէ անգիտակից ամերիկացու:

Շատ էլ չեմ ըմբռնում, թե ինչ էր ուզում ասել դրանով, բայց դրա նման դիտողություններն էին, որ ինձ տալիս էին այն խռովիչ տպավորությունը, թե նա բոլորովին սխալ էր պատկերացրել մեզ: Ու որոշեցի ցույց տալ նրան, նախքան կվերջացներ բանը ինձ հետ, թե ոչ բոլոր ամերիկացիներս այնպիսի զուտ իդեալիստներ ենք, ինչպես նա եւ շատ եվրոպացիներ հետեւցրել են այն մի օրինակից, որ նախագահ Վիլսոնն է եւ նրա 14 կետերը: Բայց նա չափազանց երկար ու լուռ ուսումնասիրում էր ինձ: Սկսեցի մտածել, որ ինչ որ սխալ էր գտնում իմ մեջ կամ մեր մեջ: Գուցե ես շատ էի թեքվել գործնականության կողմը: Հիշեցի, որ ինչպես նա հայերին կշտամբում էր դրա համար: Ուստի դարձ կատարեցի: Ավելի գաղափարապաշտորեն եւ, հուսով եմ, հայրենասիրաբար խոսեցի կրկին:

- Եթե ամերիկացիներս հանձն առնենք հայերին,- հայտարարեցի,- նրանց իսկ օգտի համար կանենք այդ բանը: Նրանց կկառավարենք միշտ էլ այն գաղափարով, որ նրանց ընդունակ դարձնենք իրենք իրենց կառավարելու:

- Այո, այո, մենք հասկանում ենք այդ բոլորը,- ասաց նա: Բայց զգացի, որ չի հասկանում, ուստի ուղղակի շարունակեցի իմ սիլլոգիզմը:

- Լավ ուրեմն,- ասացի պատշաճորեն,- պետք է դրանում տեսնենք նաեւ հենց այդ նպատակը. որպեսզի հայերին ընդունակ դարձնենք իրենք իրենց կառավարելու, պետք է աշխատեցնենք նրանց: Ու քանի որ չես կարող մի ժողովուրդ աշխատեցնել առանց մի այնպիսի բանի, որի վրա աշխատեցնես, մենք (...) Հայաստանը: Ոչ թե հարստությունները կորզել նրանցից, այլ օգտագործել որպես ուսումնադաշտ, ուր ժողովրդին սովորեցնել աշխատասիրություն, խնայասիրություն եւ... բոլոր այն քրիստոնեական առաքինությունները, որոնք ծառայում են լավ մարդիկ եւ լավ քաղաքացիներ դաստիարակելու:

Շփոթահար, ուռած տեսք էր ընդունել նա: Չգիտեի ինչ է պատահել նրան, մինչեւ որ վերջապես որոշեց արտահայտվել:

- Խնայասիրությունը չի պակասում հայերին,- ասաց նա չոր,- եւ անշուշտ գիտեք, որ քրիստոնյաներ են նրանք, երդվյալ քրիստոնյաներ:

Իհարկե գիտեի: Պարզապես, ոգեւորությանս մեջ, մի պահ մոռացել էի այդ բանը: Համենայն դեպս նա ինձ բռնել էր այդ կետում, ուստի վերադարձա աշխատանքի հարցին եւ պնդեցի, ու պնդում եմ, այդ հարցը:

- Բայց,- ասացի,- հայերը պետք է աշխատեն: Դա է հաջողության գաղտնիքը, լինի անհատի, լինի ազգի համար աշխատանք, համառ, եռանդուն աշխատանք: Եվ հայերը պետք է ունենան Հայաստանը դրա վրա աշխատելու համար:

- Հայերը չեն աշխատելու,- ասաց նա: - Դա է ցավոտ կետը մեր ծրագրում, դա է հայերի էլ ցավոտ կետը: Ճիշտն ասած, դա է ցավոտ կետը բոլոր այս հին ցեղերի, որոնք եղել են քաղաքակիրթ, սովորել են խաղը եւ, մի ժամանակ տիրած լինելով աշխարհին եւ աշխատեցրած, կորցրել են իշխանությունը, ետ են մնացել, ինչպես դուք ասում եք: Կամ էլ, ինչպես ես եմ ասում, շարունակել են, առաջ են գնացել տրամաբանականորեն, հոգեբանորեն, բնախոսականորեն: Նրանք չեն սիրում համառ, եռանդուն աշխատել: Դա է, որ նրանց տարբերում է այն երեխայանման, իսկապես հետամնաց ժողովուրդներից, որոնց հետ գործ եք ունեցել ամերիկացիներդ: Նախնական ժողովուրդները պարզապես ծույլ են: Նրանց կարելի է ստիպել առաջ գնալ, աշխատեցնել, զարգացնել, շահագործել, եթե ուզում եք: Մի որոշ հույս կա նրանց համար, որոշ օգուտ: Իսկ այս առաջադեմ ժողովուրդները, երբեմնի քաղաքակիրթ ազգերը ծույլ չեն: Նրանք չափից ավելի խելացի են ուրիշների օգտին աշխատելու համար: Իրենք իսկ շահագործողներ են բնազդական, բնածին, անուղղելի, անհուսալի շահագործողներ: Բոլոր ազգերը մարդ են աճեցնում: Նրանք խոսում են իրենց երկրները զարգացնելու մասին, բայց հակառակն է, իրենց երկրներն են զարգացնում նրանց: Եվ հին ազգերը ցույց են տալիս մարդկանց այն տեսակը, որ այժմ նոր ազգերը կազմավորում են իրենց մոտ: Այս հին ժողովուրդները բնաշրջության արդյունք են: Դուք կարող եք Միջերկրականի ափերին տեսնել այն տիպը, որ ինքներդ ընտրասերում, աճեցնում, բնաշրջում եք ձեր հայրենիքում այժմ: Հին ցեղերից նրանք, որ այստեղ ապրում են դեռ, վերապրածներն են մի քաղաքակրթության, որ բնույթով առեւտրական էր, ինչպես ձերը:

- Մերը,- ուղղեցի ես, անգլիացիներին էլ մտցնելու համար խնդրի մեջ: Նա ուղղակի վրա տվեց:

- Դուք նոր ազգերդ պետք է սովորեք հին ժողովուրդներից,- կրկնեց նա,- որ նախկին մեծ ու նախկին հռչակավոր ազգերի արդի ներկայացուցիչները (...) արհեստական ընտրասերումը հասարակական մի կարգի, որ բանտարկում է քաջին, արտաքսում ինքնատիպին, ճնշում զանգվածին, չի խրախուսում ցեղի միջին մակարդակից որեւէ տեսակի տարբերություն եւ պահպանում է հեզին, միջակին, խորամանկին, նրբամիտին ու խնայասերին, որովհետեւ սրանք առեւտրական առումով պիտանի են: Արդի հույները ուղիղ ժառանգներ են ու նրանց տված հատկանիշներն այն տեւական գծերն են, որ ծագում են հին հունական մշակույթից, ինչպես իրականում կենսագործում էին հին հույները: Ոչ այնպես, ինչպես մեծ, բացառիկ հույները խոսում, երգում ու կերտում էին այդ մշակույթը, այլ հենց այնպես, ինչպես միջին հույները կենսագործում էին գործարարությամբ, ուզում եմ ասել այն հույները, որոնք Սոկրատեսին մահվան դատապարտեցին: Արդի եգիպտացիները, ինչպիսիք ժառանգել ենք բրիտանացիներս, եգիպտական մշակույթի ամենահեռավոր-հեռավոր փոքր ծոռներն են իրենց ապուպապերի երեխայանման աշխատանքով այնքան գեղեցկորեն կերտված Սֆինքսի հանելուկին ուշացած պատասխանը: Այսօրվա արաբը հին, փառավոր Արաբիայի արվեստների, բարքերի, գործարարության տակ չորացած անապատի փոշին է...

Նա կանգնեցրեց իմ մի նոր առարկությունը կանխելով.

- Հնադարյան հույները, նաեւ եգիպտացիները, սիրիացիները, թուրքերը եւ մյուսները նրանք էլ իրենց հանճարներն ունեին, իրենց բանաստեղծներն ու արվեստագետները, իրենց զորավարները, որոնք հետամնաց ժողովուրդներ էին նվաճում, ունեին իրենց արդյունաբերական ղեկավարները, որոնք աշխատանքով էին ապահովում, իրենց սեփական աշխատուժն էլ ունեին: Բայց ընտրասերյալները, ազնվապետությունները, հարստապետությունները չհարատեւեցին: Նրանց հետնորդները ժառանգորդներ չեղան, չվերապրեցին նույնիսկ: Հաջողակների, հերոսների, հզորների, առանձնաշնորհյալների զավակները գրողի ծոցը գնացին, եւ նույնը լինելու է ձեզ մոտ: Եվ աշխատուժի էլ հաջողական սերունդները, աշխատանքով գերծանրաբեռնված, թերսնված, վհատված եւ խիստ կարգ-կանոնի ենթարկված, բութ ստրուկների վերածված, մեռան կամ ոչնչացվեցին: Պարզվեց ու պարզվում է, որ միջին դասակարգն է ունակ վերապրելու այդ կերպ կազմակերպված հասարակության մեջ, ցածր միջին դասակարգը: Ուստի ամբողջ հին աշխարհն այժմ տեսնում եք փաստորեն միայն բիզնեսմեններով բնակված, մանր բիզնեսմեններով՝ վաճառականներ, առեւտրականներ, խանութպաններ, վաշխառուներ, փերեզակներ, ոչ արտադրողներ: Նրանք զբաղված են գնել-ծախելով, ու սերված լինելով գնող-ծախողներից, առեւտրական մրցակցության բազում սերունդների միջով ընտրասերված, նրանք լավ գնող-ծախողներ են: Կարող են գնալ աշխարհում որեւէ տեղ առեւտուր անելու: Ոչ թե ստեղծելու, ոչ թե կազմակերպելու, կառուցելու, ծրագրելու եւ աշխատելու: Նրանց այն եղբայրները, որոնք այս բաներն էին անում, անզավակ մեռյալներն են: Ոչ, միայն ամենազուտ, ամենախորամանկ առեւտրականներն են ապրում, եւ նրանց ենք գտնում ամեն տեղ, ուր սողոսկում-թափանցում են: Մեր գաղութներում, Հարավային Ամերիկայում ես հանդիպել եմ արաբների, որոնք փերեզակություն են անում, առեւտուր են անում, հարստանում են: Իսկ ինչ վերաբերում է սիրիացիներին, հույներին, հայերին...

- Եվ հրեաներին,- հուշեցի: Անտեսեց:

- Իմ այս հին ժողովուրդները,- ասաց,- կգնան որեւէ տեղ, ուր աշխատավորներ կան աշխատեցնելու, խորամանկորեն կխիզախեն, հեզորեն տառապելով, դրամ խնայելով, գործ անելով: Այո, նրանք գործ են անում: Այնպես են գործ անում, որ աշխատավորն այդպես չի աշխատի: Այնպես են գործ անում, ինչպես բիզնեսմենը միայն կանի հարատեւորեն, համառորեն, մնալով հենց միայն շահի նեղ լուսանցքում: Բայց,- շեշտեց նա,- չեն աշխատի նրանք: Չեն կարող: Չեն կարող հասկանալ «աշխատավարձի համար աշխատելու» դրույթը: Դա բնազդ է նրանց մեջ, մի գիծ, մի ուշիմություն, որ զարգացվել է հաջողված ընտրասերումով, ինչպես որսորդության ուրույն գծեր ենք զարգացնում որսկան շների այս կամ այն ցեղի մեջ: Նրանք իրենց արյան մեջ իսկ գիտեն, որ աշխատավարձով, նույնիսկ բարձր աշխատավարձով աշխատելն անօգուտ է, եթե ուզում ես հաջողության հասնել ու հարստանալ: Ոչինչ չկա, ոչինչ չի կարող լինել աշխատավարձի որեւէ հնարավոր բարձրության մեջ՝ ոչ շահույթ, ոչ դրամագլուխ, ոչ բաղադրյալ առաջասվություն: Չեն էլ խոսում դրա մասին, դա շատ ակնհայտ է նրանց համար, դա նրանց կյանքն է: Նրանք խելոք են, ինչպես հին մի ցեղ կարող է խելոք լինել՝ որսալու խաղին պատրաստ: Իրենց քոթոթի աչքերը բանալու պահից արդեն գիտեն, որ հարստություն դիզելու համար աշխատելն անհեթեթություն է: Անելիքը միայն դիտել ու սպասելն է մինչեւ հարստությունն արտադրվի, ու հետո, մի կերպ, արտադրողից այն ձեռք բերելը: Եվ նրանք գիտեն ինչ կերպ անեն այդ բանը, ինչպես կենդանին գիտե իր կենդանական գործը եւ բույսն էլ գիտե իր բուսական գործը բնազդով: Ուստի կզբաղվեն բժշկությամբ էլ, իրավաբանությամբ, որեւէ մասնագիտությամբ, որ բիզնեսի նման ձեռք է բերում այս կամ այն շահաբաժինը հասարակական ընդհանուր հարստության ավարտված, վերջնական, դրոշմված ձեւից, երբ հասարակ ժողովուրդն արդեն ստեղծել է այդ հարստությունը: Իսկ դուրս գալ ու ճակատի քրտինքով արդյունահանել երկրի հումքը եւ մշակելով վերածել շուկայական ապրանքների՝ ոչ: Հին ժողովուրդները չեն հանդուրժում անել այդ բանը, իսկ ինչ վերաբերում է ձեր հայերին՝ նրանք պարզապես չեն անի:

Լռեց մի պահ, դիտելով ինձ, ու երբ տեսավ, որ ինքս չեմ դիտում իրեն, իր պրոպագանդի սլաքներից դեռ մի քիչ էլ արձակեց ինձ վրա:

- Հայերը,- ասաց,- ամենախելացի, ամենակատարյալ ընտրասերված, ամենաբարձր զարգացած ցեղն են աշխարհում քաղաքակրթվածության տեսակետից:

Ես կրկին տվի իմ թեկնածուի անունը:

- Հրեանե՞րը,- արձագանքեց:- Առաջ էլ ասացիք նրանց մասին, եւ ես գոհ զգացի: Դա ցույց տվեց, որ գեթ մի նշույլ ընկալում եք հին ցեղերի մասին իմ ասել ուզածից: Քիչ ճամփաներ անցած մարդու համար հրեաներն ամենածանոթ օրինակն են հին, խորաթափանց, խելացի ժողովրդի, եւ այո, նրանք բնազդորեն շահագործողներ են: Նրանք աչք են դնում գործածված հարստության վրա: Բայց կաշխատեն նրանք: Չեն հանդուրժում, բայց կարելի է նրանց աշխատեցնել: Եվ ավելի վատ, որ նրանք ստեղծագործող էլ են, հնարամիտ, ու սենտիմենտալ: Նրանց մեջ դեռ կան արվեստագետներ, փիլիսոփաներ, մարգարեներ: Անկատար են նրանք: Քաղաքակրթության անավարտ մի արդյունքն են, կիսատ մնացած: Ես հասկանում եմ, թե ինչու իրենց հանդեպ վախ ու ատելություն են հարուցում նրանք. ունեն ցեղային տարբերության որոշ իմացական գերազանցություն: Բայց անհեթեթ է նրանց նույն ոգով դասել այն հին ժողովուրդների հետ, որոնց մասին խոսում եմ: Չէ՞ որ իմ հին ցեղերն իրենց երկրից դուրս են քշել ձեր այդ հրեաներին կամ չեն թողել, որ գործ անեն իրենց մոտ: Նրանք չեն կարող ապրել արաբների, սիրիացիների, եգիպտացիների վզին: Իրենց լավ են զգում Անգլիայում, հարստանում են Ֆրանսիայում ու Գերմանիայում եւ անշուշտ Միացյալ Նահանգներում, այո, այո, նրանք: Բայց չինացիները, օրինակ, չինացիները կուլ են տալիս հրեաներին, ինչպես կետ ձուկը փոքր ձկներին: Մեր շոտլանդացիները ողջ-ողջ քերթում են նրանց: Այդպես են անում արաբներն էլ, թուրքերը, հույները, իսկ ինչ վերաբերում է հայերին...

Շունչ քաշելով, շարունակեց.

- Հրեաներն իրենք այնպես են զգում հայերի հանդեպ, ինչպես հակասեմական եվրոպացիները հրեաների հանդեպ են զգում: Այդպես զգում են հույները, թուրքերը, բոլոր այն մյուս ցեղերը, որոնց գլխին են եղել հայերը երբեւիցե: Զգում են, որ հայերը բոլորին էլ աշխատանքի կլծեին: Ու կլծեն: Հայերն ունեն հրեաների բոլոր հատկանիշները, առավել բոլոր մյուս ցեղերի էլ բոլոր հատկանիշները, եւ բացի այդ՝ քրիստոնյաներ են:

Կանգ առավ, ոչ թե ասելիքի համար բառեր գտնելու, կրթված անգլիացին, ենթադրում եմ, լավ գիտի անգլերենը: Ավելի ճիշտ կարծես խուսափում էր իր եզրակացությունն ասելուց, նախընտրելով ինձ ստիպել, որ ինքս բռնեմ իր եզրակացությունը, քան թե իր բերանից մեջբերեմ: Ու երբ ինքս չբռնեցի, նա շարունակեց, տաղտկալիորեն, եւս մի պատեհություն տալու ինձ:

- Հայերը,- ասաց,- չպետք է ունենան Հայաստանը, բուն երկիրը: Իրենք չեն աշխատի, որ մշակեն երկիրը, ոչ իսկ հօգուտ իրենց: Ուզում են այդ հողերը, այո, բայց միայն տերը լինելու համար: Նույնիսկ զարգացման գործը կազմակերպելու համար չեն աշխատի նրանք: Արտոնագրությամբ վարձու կտան ուրիշներին՝ գործը վարելու: Նրանք ուզում են ապրել ծովեզրին, քաղաքներում, ի հաշիվ ստացած վարձի, շահույթի, շահաբաժինների, արժեթղթեր առնել-ծախելով ձեռք բերված շահի եւ դրամագլխով ու աշխատուժի կիրառմամբ վաստակված դրամի:

- Շատ մարդիկ կան այդպես,- ասացի:- Միայն հայերը չեն:

- Տեսնում եմ, որ դուք դեռ չեք ըմբռնում բուն խնդիրը,- ասաց նա:- Իրոք, ուրիշներ էլ կան, որ կուզենային այդպես անել: Ֆրանսիական բուրժուազիան այդ ուղղությամբ է շարժվում, ու մեր անգլիացիներն էլ գալիս են դրան, մանավանդ մեր այսպես կոչված բարձր դասի այն դժգոհները, որոնք գնում են գաղութներ կառավարելու, բայց ինքնամփոփվում են իրենց համար «Փոքր Անգլիա» ստեղծելով տեղում: Նրանք կուզենային ոչինչ չանել, բայց չեն կարող: Անվնաս են նրանք: Կուզենային ոչինչ չանել, բայց ծախսել: Ու ծախսում են իրոք, հասկանում եք: Նույնիսկ ձեր հրեաները ծախսող են, սքանչելի ծախսող: Բայց ձեր այդ հայերը ոչինչ չեն անի ու չեն էլ ծախսի: Ձեռք են բերում ու խնայում: Վաճառում են, բայց միայն կրկին գնելու եւ ավելի ու ավելի ձեռք բերելու համար: Դարերով բնաշրջություն է պետք իսկական առեւտրական ոգու այդ

ԱԶԳ

[illegible]

տիպի կատարելություն զարգացնելու համար, իսկ բնաշրջությունն աստիճան առ աստիճան զարգացման խնդիր է: Ու հայերն ամենաբարձր աստիճանին են հասել: Ասում եմ ձեզ, որ եթե հայերին առիթ տրվի մի կարգին թռիչք անելու աշխարհում, եթե նրանք ազատ իշխանություն ձեռք բերեն երկրագնդի որեւէ անկյունում, ամբողջ մոլորակի տերը կդառնան եւ կաշխատեցնեն ամբողջ մնացյալ մարդկությանը: Այդ է, որ գիտեն թուրքերը եւ սարսափում են, եւ հույներն էլ եւ... մենք բոլորս, որ գիտենք նրանց: Ուրեմն...

Նա կրկին իմ վրա էր զգում, որ ասեմ եզրակացությունը, բայց ես չէի ուզում ասել: Ուստի խթանեցի նրան.

– Ուրեմն...– ասացի:

– Ուրեմն,– տոնը թեքեց նա, ինչպես ամերիկացիներս ասում ենք կոպտորեն,– ուրեմն պետք է բաժանենք նրանց՝ Հայաստանի վրա մի մանդատ, հայերի վրա ուրիշ մանդատ:

– Ուրեմն,– դիմադարձեցի ես,– դուք ուզում եք, որ Հայաստանը տրվի ձեր մի դաշնակցին, բրիտանական կայսրության մի գործակցին, իսկ հայերը տրվեն մեզ՝ ամերիկացիներիս: Շատ լավ: Երկու հարց է ծագում: Ձեր դաշնակիցը ի՞նչ կարող է անել Հայաստանում առանց աշխատուժի: Ու վերջապես ի՞նչ կարող ենք անել ամերիկացիներս հայերի հետ առանց Հայաստանի:

– Օ՜,– ասաց,– ուրիշ ժողովուրդներ կան Բալկաններում, Փոքր Ասիայում, Հնդկաստանում եւ Աֆրիկայում, հետամնաց ազգեր, իսկապես հետամնաց, ազգեր, որոնք աշխատուժ կարող են լինել: Նրանց կարելի է բերել Հայաստան եւ աշխատանքի լծել: Աշխատուժի պակաս չկա:

– Ուրեմն դա կլուծի բրիտանական, գործնական խնդիրը,– ասացի:– Գանք իդեալիստական, ամերիկյան խնդրին: Ի՞նչ պետք է անենք հայերի հետ:

Չէր ուզում ասել: Իր բրիտանական հումորը կամ իր դիվանագիտական զգուշավորությունը եւ կամ չգիտեմ ինչը չէր թողնում նրան ասել: Խուսափելով, խոսեց այն մասին, թե ասիական աշխատուժի ու եվրոպական կապիտալի համար վտանգավոր է հայերի ներկայությունը որեւէ այնտիպի վայրի մոտ, ուր հանքեր ու հողեր են մշակվում:

– Ուրեմն,– ասացի ես, ոչ առանց մի քիչ (ամերիկյան) հումորի: – Ուրեմն...

Մի ստվեր անցավ աչքերում, բայց ոչ ձայնի մեջ: Կրկին զվարթորեն խոսեց «ամերիկյան իդեալիզմի» մասին: Հոգնել էի այդ բանը լսելով, սովկալի ձանձրացել, բայց դրա մասին խոսել նա սիրում էր: Եվ այս անգամ մի քիչ փոխեց երգի բանալին: Երիտասարդ կոչեց ամերիկացիներիս, ասաց, որ մենք դեռ անփորձ ենք ուրիշ, ավելի հին ցեղեր ղեկավարելու մեջ: Եվ ուրեմն, անտարակույս, հակված ենք խստորեն դատելու գաղութային վարմունքը բրիտանացիների եւ այլ գործնական կառավարիչների, որոնց ամենախղճամիտ գործակալն անգամ երբեմն անհրաժեշտ էր գտնում սպանել կամ ուրիշ կերպ Աստծո վախը ներշնչել ենթակա մի ժողովրդի փոքրամասնությանը՝ մեծամասնության ընդհանուր շահի եւ ներդրված կապիտալի ապահովության համար:

– Դուք չեք գիտակցում,– եզրակացրեց նա, – թե որքան դժվար ու նրբին խնդիր է մի տարօրինակ, մի օտար ժողովուրդ կառավարելը:

– Սխալվում եք,– ասացի, ջղագրգռված, ու կրկնեցի մեղադրանքս, թե նա չգիտե մեզ: – Դուք նույնքան անտեղյակ եք իմ ժողովրդի մասին,– հայտարարեցի,– որքան ասում եք, որ մենք ենք անտեղյակ եվրոպացիների, թուրքերի, հայերի եւ մյուսների մասին:

Ի ցույց բերեցի Ֆիլիպինները, Կուբան, Սանդվիչյան կղզիները, բոլոր այն օտար երկրները, որ կառավարում ենք հաջողությամբ: Ու հիշեցրի նրան, որ ամեն տեսակ օտարականներ ունենք հենց մեր մեջ: Առանց պատճառի չէ, որ Միացյալ Նահանգները ձուլարան են կոչել: Ինչ օտարականներ ասես չունենք այնտեղ: Նույնիսկ նրա հայերին ենք աշխատեցրել: Պնդեցի, որ մենք էլ մեր դժվար գործն ենք արել, ինչպես որեւէ կառավարություն երկրագնդի երեսին, չբացառելով բրիտանացիներին էլ, եւ համոզելու համար նրան, որ գործնական ենք մենք, պատմեցի, թե տեսել եմ ինչ է արվել օտար աշխատուժի նկատմամբ մեր Նոր Անգլիա նահանգներում, հարավային նահանգներում, մեր արեւմուտքում եւ ամենուրեք: Բայց պատահեց, որ հիշատակեցի նաեւ մեր սեփական բնիկներին ամերիկյան հնդկացիներին:

Հենց դրա վրա էլ նա ուղղակի վեր թռավ:

– Այդ է ահա,– գոչեց: –Այդ էր իմ մտքում ամբողջ ժամանակ: Ձեր հնդկացիների հանդեպ ձեր քաղաքականությունը այն է, ինչ պետք է հայերի հանդեպ:

Անակնկալի եկա, շշմեցի: Հարցրի, թե իր կարծիքով ինչ է եղել մեր քաղաքականությունը հնդկացիների հանդեպ, եւ նա ասաց, թե իր հասկացածով մենք ոչնչացրել ենք նրանց բոլորին էլ ... բոլորին: Այնպես չէ՞:

Ես նայեցի նրան ոտից գլուխ, ինչպես ինքն էր ինձ նայել մի քանի անգամ: Ու հաճույքով այդպես նայեցի:

– Այդպես ուրեմն,– ասացի մի երկար դադարից հետո,– ուրեմն դուք մտածում եք՝ այդ է, որ պետք է հայերին անենք մինչեւ այստեղ գալը ... պետք է ոչնչացնենք նրանց բոլորին էլ, գլխովին:

– Ոչ, ոչ, ոչ,– ուղղեց նա: – Ինչպե՞ս եք դուք՝ լրագրողներդ սխալ հասկանում եւ սխալ մեջբերում:

Բոլորովին էլ չէր ուզում ասել, թե մենք պետք է կոտորածն ընդունենք որպես քաղաքականություն: Գիտեր, որ չենք անի, չենք կարող անել դա:

Դե լավ, ի՞նչ էր ուզում ասել, ուրեմն: Ի՞նչ պետք է անենք: Չասաց: Իրենք իրենց շուրջ պտտվող մի զույգ դերվիշների նման պտտվեց ու պտտվեց կլոր-կլոր: Հոգնեցուցիչ էր: Բայց ի վերջո հասկացա: Պետք է ինքս ասեի իր ասել ուզածը, երեւի ա՞յդ էր ճիշտը: Չուղղեց ինձ:

Որոշակիորեն ու հստակորեն չէր ուզում ասել, թե մենք պետք է գիտակցորեն ու մտածված կերպով գնանք բնաջնջելու հայերին: Բոլորովին ոչ: Պարզապես հույս ուներ կամ հավատում էր, որ ուրիշ ամեն ինչ փորձելուց **հետո՝** մենք պետք է հարցը **վերջացնենք** այդ բանն անելով: Ու նաեւ հիմնավոր անելով: Չթողնելով ոչ մի Ադամ ու Եվա, որ շարունակեն Կայեն աճեցնել ...

– Բայց դա խայտառակություն չէ՞ր լինի,– ասացի:

Կարծում էր՝ ոչ: Հիշեցրեց, որ մենք այնքան գաղափարապաշտ ենք եւ այնտիպի համբավ ենք վայելում մեր մարդասիրության համար, որ թվում է՝ ի զորու ենք որեւէ բան անելու բանականության սահմաններում առանց կորցնելու

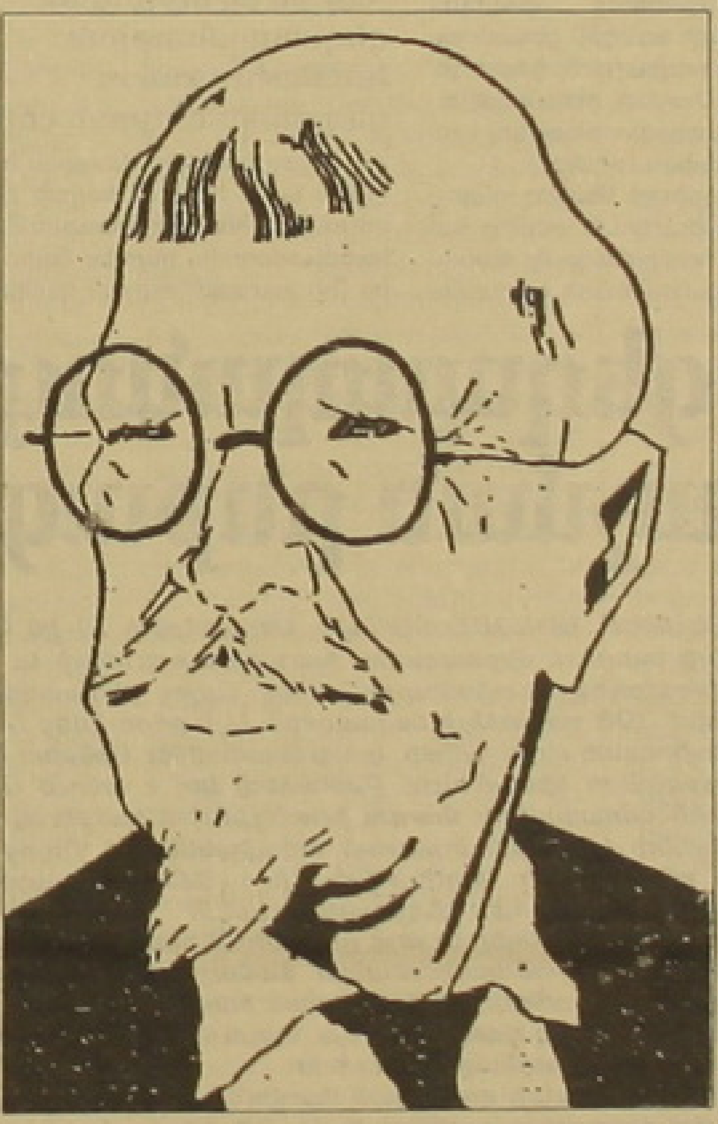

Լինքոլն Սթեֆընս

մեր իդեալիզմը կամ մեր բարի անունը:

– Հնդկացիների հանդեպ ձեր քաղաքականության մեջ խայտառակություն չկար, այնպես չէ՞,– հարցրեց:– Ու երբեք էլ չեք դադարել մտածելուց, թե ձեր արածը ճիշտ էր, այո՞: Նվաճել եք Մեքսիկայի մի մասը, գրավել Հավայան կղզիները, զենքի ուժով Իսպանիայից խլել եք Ֆիլիպինները եւ Պորտո Ռիկոն, ազատագրել եք Կուբան եւ գրավ եք դրել դրա վրա, գնել եք Դանիական կղզիները, ձեր ծովային հետեւակազորը ափ եք հանել Կենտրոնական Ամերիկայում եւ զորքը մոռացել այնտեղ: Շուտով ստիպված եք լինելու վերականգնել կարգ ու կանոնը մնացյալ Մեքսիկայում: Եվ սակայն,– ասաց նա, կարծեմ հիացմունքով,– դուք դեռ կողմ եք փոքր ազգերի ինքնորոշմանը: Դուք փոքր կայսրություն եք, իսկ մեզ զգուշացրել եք ձեր Մոնրոյի դոկտրինայով, որ երբ պատրաստ լինեք մեծ կայսրություն եք դառնալու: Եվ սակայն դուք հակաիմպերիալիստներ եք: Հենց նոր պատերազմ մղեցիք գերմանական իմպերիալիզմի դեմ, եւ...

– Դուք էլ,– արձակեցի կրակոցս:

– Օ՜հ, դա տարբեր է,– հակադարձեց նա իր կրակոցը: – Մենք իմպերիալիստներ ենք: Մեզ անկեղծորեն կոչում ենք կայսրություն եւ պարկեշտորեն կռվեցինք մեր կայսրության համար գերմանացու կայսրության դեմ: Իսկ դուք կռվեցիք կայսրության դեմ հօգուտ ինքնորոշման:

Կար մի կետ դրա մեջ, եւ զգացի՝ նա չարախնդորեն սպասում էր, որ դիմակայեմ դրան: Բայց հենց ուղղակի չէի կարող այդպիսի վայրկյանին, ու երբ չպատասխանեցի, նա շարունակեց.

– Ես կարծում եմ, որ դուք՝ ամերիկացիներդ կարող եք որեւէ բան անել ու տարակուսանքի չենթարկվել ոչ աշխարհի, ոչ էլ ինքներդ ձեր կողմից: Մի սքանչելի բան կա դրա մեջ, շատ սքանչելի, աշխարհի համար օգտակար մի բան: Դա թույլ է տալիս մտածելու, որ ամերիկացիներդ բուն Հայաստանում կարող էիք հիմնավորապես անել ու վստահաբար կանեիք այն, ինչ պետք է արվի այնտեղ: Կանեիք աստիճանաբար, բայց կատարելապես, առանց բաց թողնելու որեւէ մի առանձին կամ, ավելի ճիշտ, ամուսնացած հայի, եւ այդ ամբողջը առանց խայտառակության, առանց նվազագույնս խախտելու ձեր այն հավատքը, թե դուք ... ինչպե՞ս ասեմ ... դեհ, դուք նման չեք մեզ՝ անգլիացիներիս կամ ֆրանսիացիներին, գերմանացիներին, թուրքերին եւ, վախենամ, դույզն իսկ նման չեք հայերին էլ: Եվ,– շտապեց ավելացնել նա,– պետք է որեւէ մեկը լուծի հայկական հարցը: Ինձ թվում է բանաստեղծական արդարություն կլինի, լավ քաղաքականություն եւ հաստատ գործ, որ աշխարհում ամենաիդեալիստ ժողովուրդը իր վրա վերցնի աշխարհի ամենագործնական ժողովրդին:

Ի՞նչ էր նա թելադրում ինձ: Բրիտանական հումո՞ր էր սա: Նայեցի նրան խիստ-խիստ: Աչքն էլ չթարթեց: Նստել էր այդ փքված տեսքով, որ նկատել էի առաջ, բայց, չէ՛, մկան չի շարժվում դեմքին: Ծանր բան է անգլիացու հետ հարցազրույցը, եւ վտանգավոր: Հիշեցի, որ ասաց՝ ժխտելու է հարցազրույցը, եթե ամենաթեթեւ իսկ առարկություն լինի: Որոշեցի հենց ուղղակի փորձել նրան:

– Ինչպես հասկանում եմ,– ասացի,– ամերիկացիներս առեւտրական մշակույթ ենք, ինչպես հայերն են, ինչպես բոլոր այս հին ազգերն էլ, որոնց պետք է ոչնչացնել:

Նա գլխով արեց: Ես շարունակեցի.

– Նրանք մտածում էին, որ զարգացնում՝ են գործարարությունը, երբ իրականում զարգացնում էին մարդկային ցեղի մի որոշ տեսակ՝ մի ուրույն ցեղ գործարար մարդկանց, որ կախյալ են ուրիշների արտադրողական աշխատանքից, ուրիշների, որոնց նրանք չեն կառավարում հիմա, եւ որոնք ատում են նրանց, որովհետեւ նրանք կարող են որեւէ մեկին մատի վրա խաղացնել առեւտրի մեջ եւ ապրում են առանց աշխատելու, ստախոսներ են, չարաշահողներ, մակաբույծներ, ամենագործնական ուղեղով եւ ամենաքրիստոնեական իդեալներով ու վարվելակերպով:

– Դուք՝ ամերիկացիներդ լավ եք խոսում,– ասաց նա: – Չեք կարող գտնել ոչ մի անգլիացու, որ այդքան հստակորեն բանաձեւեր որեւէ այդպիսի բան:

– Եթե ամերիկացիներս կարողանայինք այժմ, մեր ներկա դրությամբ, այս տեսակ մարդու զարգացման նախնական փուլում, եթե կարողանայինք, կառավարելով հայերին, մոտիկից տեսնել մեր մշակույթի կիրառման գործնական ձեւերն ու արդյունքները, եթե կարողանայինք հասկանալ, որ այն, ինչ ստուգում ու քննում ենք ներկա հայի մեջ, ապագա ամերիկացին է ...

– Վաղվա,– շեշտեց նա:

– Ապա ուրեմն,– շարունակեցի ես,– գուցե հուսախաբ լինեինք հայերից, գուցե, ջղայնացած, ոչնչացնեինք նրանց բոլորին ...

– Ահա, ահա:

– Գուցե ոչնչացնեինք բոլոր հայերին, բայց տուն գնայինք ...

– Հեռագրեիք,– հուշեց նա,– ավելի արագ է դա:

– Հեռագրեինք տուն,– ընդունեցի փորձի համար,– հեռագրեինք զգույշ լինելու մի ահազանգ. «Զգուշացեք գործնական բիզնեսի խաչաձեւումից քրիստոնեական իդեալիզմի հետ»: Չափից շատ բիզնեսը եւ չափից շատ իդեալիզմը կարող են վնասել այս երկու լավ բաներին ու մեզ էլ՝ որպես ժողովրդի:

– Ահա՛, ահա՛,– բացականչեց:

– Դա կարող էր մեծ, հարուստ Ամերիկան վերածել մի Հայաստանի, որը բրիտանացիներն ու ռուսները (ապագայի) պիտի «անհրաժեշտ» գտնեին վերցնելու որպես մանդատային՝ երկու մասի բաժանված, մեկը՝ բուն իսկ Միացյալ Նահանգները, Անգլիայի համար, մյուսը՝ ամերիկյան ժողովուրդը, Ռուսաստանի համար:

Նա լուռ մնաց: Սպասեցի տեսնելու, թե որեւէ չափով զգո՞ւմ է ամերիկյան հումորը: Նա էլ մի պահ սպասեց ու հետո, տեսնելով, որ մի բան եմ ակնկալում, խոսեց:

– Ձեր այդ գաղափարը... – սկսեց:

– Ի՞մ գաղափա՞րը,– պայթեցի ես:

– Այո,– ասաց: – Դա մի գաղափար է: Լավ գաղափար է, լավ է տեսականորեն, բայց ... բնորոշ իդեալիստական է: Ես նկատի ունեմ գործնականը: Հավատո՞ւմ եք իրոք, որ հայերին կառավարող որեւէ ամերիկացիք բավական գիտակից կլինեն տեսնելու համար, որ հայերը նման են ամերիկացիներին:

– Դուք անգլիացիներդ տեսնում եք,– կտրուկ նետեցի երեսին:

– Ճիշտ է,– համաձայնեց նա մտածկոտ: – Մենք տեսնում ենք հայերի նշանակությունը ամերիկացիների համար, մենք՝ իմպերիալիստ անգլիացիներս տեսնում ենք դա: Բայց վստահ չեմ ու մտածում եմ, կարելի՞ է արդյոք մեր այսպես կոչված բարձր դասի դժգոհներին բերել այն գիտակցության, որ կանխատեսեն իրենց ճակատագիրը այն հին ազգերի ճակատագրի մեջ, որոնց կառավարում են:

Ես պարտված էի, անօգնական, շշմած: Բարեբախտաբար նա չտեսավ իմ վիճակը: Աչքերը խոնարհված էին: Վեր կացավ, բայց խոր մտածմունքի մեջ էր, երբ ինձ առաջնորդում էր դեպի դուռը: Այնտեղ աչքերը բարձրացրեց:

– Գնաք բարով,– ասաց,– ես հավանում եմ ձեր տեսությունը: Վախենամ, գործնականում դա չի ստացվի, բայց գրեցեք դրա մասին: Թելադրական է: Զգույշ գրեցեք, ոչ շատ հստակ եւ, իմիջիայլոց, մի մեջբերեք ինձ: Ես ոչինչ չեմ ասել, ոչինչ:

Թարգմ.
Կ. ՍՈՒՐԵՆՅԱՆ

Հայոց ցեղասպանության ճանաչման ընթացքը

ԵՐԵՎԱՆ, 26 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ: Սեպտեմբերի 21-ին ԱՄՆ Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների պալատի միջազգային հարաբերությունների եւ մարդու իրավունքների ենթահանձնաժողովը հավանություն տվեց Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ Կոնգրեսի թիվ 398 բանաձեւի նախագծին: Այն ընդունվեց դրա օգտին ենթահանձնաժողովի նախագահ Քրիս Սմիթի, կոնգրեսականներ Սինթիա Մակքինեի եւ Բրեդ Շերմանի փաստարկների հիման վրա: Բանաձեւը կոչ է անում Միացյալ Նահանգների նախագահին՝ ապահովելու մարդու իրավունքների հարցերով զբաղվող ամերիկյան դիվանագետների կրթական ծրագրերի շրջանակներում Հայոց եղեռնի վերաբերյալ ուսուցումը, ինչպես նաեւ ապրիլի 24-ի իր ամենամյա ելույթում հստակորեն բնութագրել Հայոց եղեռնը որպես ցեղասպանություն:

Հայոց մեծ եղեռնից 85 տարի է անցել, եւ այդ ընթացքում հայությունն ամենուր ջանքեր է գործադրել ցեղասպանության պաշտոնական ճանաչմանը հասնելու: Երկու տարի առաջ Հայաստանը ցեղասպանության ճանաչման խնդիրը հռչակել է իր արտաքին քաղաքականության բաղկացուցիչ մասը: Սակայն, այդուհանդերձ, ցեղասպանության ճանաչման հարցում հաջողությունները համեստ են:

Ստորեւ ներկայացնում ենք արտերկրի զանազան մարմինների կողմից ընդունված Հայոց ցեղասպանությանը վերաբերող զանազան ակտերի հնարավորին չափ լրիվ ամփոփագիրը, որը պատրաստել ենք ինտերնետի եւ մամուլի նյութերի հիման վրա: Նյութերը ներկայացվում են հիմնականում ժամանակագրական կարգով:

Անմիջական արձագանքներ

Հայոց ցեղասպանությունը հիշատակվել ու արձագրվել է բազմաթիվ փաստաթղթերում: Այսպես, 1915 թ. մայիսի 24-ի Ֆրանսիայի, Մեծ Բրիտանիայի եւ Ռուսաստանի համատեղ հռչակագրում արձանագրվում է, որ ապրիլի կեսերին մի շարք բնակավայրերում կոտորածներ են տեղի ունեցել, իսկ Օսմանյան կայսրության կառավարությունը մի շարք քայլեր է ձեռնարկել կայսրության հայ բնակչության դեմ: Հաշվի առնելով մարդկության եւ քաղաքակրթության դեմ Թուրքիայի հանցագործությունները, եռյակ միության կառավարությունները հայտարարում են Թուրքիայի ղեկավարությանը, բոլոր հանցագործությունների համար պատասխանատու են Օսմանյան կայսրության կառավարության բոլոր անդամները եւ բոլոր նրանց ներկայացուցիչները, որոնք անմիջականորեն մասնակցել են այդ ջարդերին:

- 1916 թ. փետրվարի 9-ին ԱՄՆ Սենատը բանաձեւ է ընդունել, որում, հաշվի առնելով, որ պատերազմի մեջ ներգրավված երկրներում մի քանի հարյուր հազար հայեր պարենի, կացարանի եւ հագուստի կարիք ունեն, կոչ է անում ԱՄՆ նախագահին մեկ օր հայտարարել, երբ ԱՄՆ քաղաքացիները կարող են իրենց համակրանքն արտահայտել եւ մարտնչող երկրներում հայերին օգնելու համար միջոցներ տրամադրել: Բանաձեւի մեջ նշվում է, որ հայերի մեծ մասը մարտական գործողությունների պատճառով հարկադրված էր թողնել տները, հնարավորություն չունի պարեն եւ տնրական կարիքների բավարարման համար այլ անհրաժեշտ ապրանքներ ձեռք բերել, նշվում է սովի, հիվանդությունների մասին:

- 1920 թ. մայիսի 11-ին ԱՄՆ-ի Սենատը, ճանաչելով Հայաստանի Հանրապետության անկախությունը, նշում է, որ «հստակ վեր է հանվել ճշմարտությունը հայ ժողովրդի դեմ իրագործված զանգվածային կոտորածի եւ այլ հանցագործությունների վերաբերյալ»:

Պաշտոնական ճանաչումներ

- Ուրուգվայի Արեւելյան Հանրապետության Սենատի եւ Ներկայացուցիչների պալատի միացյալ գլխավոր ասամբլեայում 1965 թ. ապրիլի 20-ին ընդունվել է «Հայ նահատակների հիշատակի օրվա մասին» օրենք:

- 1982 թ. ապրիլի 29-ին Կիպրոսի Ներկայացուցիչների պալատը 1915 թ. հայերի ցեղասպանության տարելիցի կապակցությամբ դատապարտում է այն ժամանակվա թուրքական ռեժիմի կազմակերպած ցեղասպանությունը՝ որակելով որպես հայ ժողովրդի դեմ հանցագործություն, եւ պաշտպանում է հայ ժողովրդի խախտված իրավունքների լրիվ վերականգնումը:

- 1987 թ. հունիսի 18-ին ընդունած իր բանաձեւում Եվրախորհրդարանը ճանաչել է 1915-17 թթ. Օսմանյան կայսրությունում հայերի ցեղասպանության փաստը եւ Եվրոպայի խորհրդից պահանջել ճնշում գործադրել Թուրքիայի կառավարության վրա՝ 1915-17 թթ. հայերի ցեղասպանությունը ճանաչելու նպատակով: Խորհրդարանն ընդունում է, որ ներկայիս Թուրքիան չի կարող պատասխանատվություն կրել Օսմանյան կայսրությունում հայերի դեմ հանցագործությունների համար: Ուստի ընդգծվում է, որ ցեղասպանության փաստի ճանաչման հետեւանքով չեն կարող բխել ներկայիս Թուրքիային ուղղված ոչ քաղաքական, ոչ իրավական եւ ոչ էլ նյութական հավակնություններ:

- ՌԴ Պետդուման 1995 թ. ապրիլի 14-ին ընդունել է 1915-22 թթ. հայ ժողովրդի ցեղասպանությունը դատապարտող հայտարարություն, որում դատապարտելով 1915-22 թթ. հայերի բնաջնջման կազմակերպիչներին, իր կարեկցանքն է հայտնել հայ ժողովրդին եւ ապրիլի 24-ը համարել եղեռնի զոհերի հիշատակի օր:

- Կանադայի խորհրդարանի համայնքների պալատը 1996 թ. բանաձեւ է ընդունել, որում արձանագրում է 1915 թ. ապրիլի 24-ին տեղ գտած մեկուկես միլիոն մարդկանց սպանությունը:

- 1996 թ. ապրիլի 25-ին Հունաստանի Հանրապետության խորհրդարանը որոշում է կայացրել ապրիլի 24-ը համարել «Թուրքիայի կողմից 1915 թ. Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակի օր»,

- 1997 թ. ապրիլի 3-ին Լիբանանի Հանրապետության Ազգային ժողովն ընդունել է բանաձեւ, որով ապրիլի 24-ը հռչակել է «Հայ ժողովրդի դեմ գործադրված ջարդերի արհավիրքի հիշատակի օր»: Բանաձեւը լիբանանցի ժողովրդին՝ ապրիլի 24-ը հայ ժողովրդի հետ միասնականության օր հայտարարելու կոչ է ուղղում: Իսկ 2000 թ. մայիսի 11-ին Լիբանանի խորհրդարանը միաձայն ընդունել է հետեւյալ բանաձեւը. «Լիբանանի խորհրդարանը 1915 թ. իրականացված հայերի ցեղասպանության 85-ամյակի առիթով ճանաչում եւ դատապարտում է օսմանյան իշխանությունների կողմից մեկ եւ կես միլիոն հայերի նկատմամբ իրագործված ցեղասպանությունը: Խորհրդարանն իր լիակատար աջակցությունն է հայտնում հայ քաղաքացիների պահանջատիրությանը՝ եւ գտնում է, որ հայերի ցեղասպանության միջազգային ճանաչումը կենսական պայման է՝ ապագայում նմանօրինակ ոճիրների կանխարգելման համար»:

- Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելսի նահանգի խորհրդարանը 1997 թ. ապրիլի 17-ին ընդունել է բանաձեւ, որում ընդառաջելով տեղի հայ համայնքի ցանկություններին, դատապարտել է Օսմանյան կայսրության տարածքում կատարված ոճրագործությունները՝ որակելով դրանք որպես 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանություն, ապրիլի 24-ը հայտարարել է հայ զոհերի հիշատակի օր եւ հայերի ցեղասպանությունը պաշտոնապես դատապարտելու կոչ է արել Ավստրալիայի կառավարությանը:

- 1998 թ. մարտին Բելգիայի Սենատը ընդունել է բանաձեւ 1915 թ. Թուրքիայի կողմից Հայոց ցեղասպանության իրականացումը ճանաչելու մասին, խնդրելով Թուրքիայի կառավարությանը նույնպես ճանաչել այն:

- 1998 թ. մայիսի 29-ին Ֆրանսիայի Ազգային ժողովը պաշտոնապես ճանաչել է ցեղասպանությունը. «Ֆրանսիան ճանաչում է 1915 թ. հայերի ցեղասպանությունը»: Սակայն Ֆրանսիայի խորհրդարանի վերին պալատը՝ Սենատը ավելի քան երկիցս հրաժարվել է հարցը մտցնել օրակարգ, այդ հարցը Սենատում քննարկելուն ընդդիմանում էր նաեւ Ֆրանսիայի նախագահ Ժակ Շիրակը՝ ելնելով Թուրքիայի հետ ռազմատնտեսական գործարքներից Ֆրանսիայի ակնկալելիք օգուտներից: Սակայն Սենատի նախագահ Պոնսլեն, որը լավագույն դեպքում չեզոք դիրք էր գրավում, վերջին օրերին հանկարծ հայտարարեց, որ հայտնի դեպքերը կրում են «ցեղասպանություն» որակումը, եւ ինքը կողմ է Սենատում Ազգային ժողովի ընդունած փաստաթղթի հաստատմանը:

- Ամերիկյան 10 նահանգներ՝ Կոնեկտիկուտ, Միչիգան, Նյու Ջերսի, Վիրջինիա, Հյուսիսային Կարոլինա, Նյու Յորք, Մասաչուսեթս, Կալիֆոռնիա, Ջորջիա, Հարավային Կարոլինա, ճանաչել են Հայոց մեծ եղեռնը:

- 1993 թ. մայիսի 5-ին Արգենտինայի Սենատը բանաձեւ է ընդունել, որում իր համերաշխությունն է հայտնում հայ համայնքին, որը 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանության զոհ է դարձել, նորից նշում է մարդկության դեմ հանցագործությունների տարելիցը, որի գագաթնակետը դարձավ 1915-17 թթ. Թուրքիայի կառավարության կողմից կազմակերպված 1,5 մլն հայերի սպանությունը:

Սենատը նաեւ իր խոր անհանգստությունն է հայտնել ԼՂԻՄ մեծամասնության դեմ մարդու իրավունքների խախտումների կապակցությամբ:

1998 թ. ապրիլի 16-ին Բուենոս-Այրեսի օրենսդիր մարմինը հռչակագիր է ընդունել, որում իր համերաշխությունն է հայտնել արգենտինահայ համայնքին՝ Օսմանյան կայսրության կողմից իրականացված 1,5 մլն-ից ավելի հայերի ցեղասպանության 1998 թ. ապրիլի 24-ին նշվող 83-ամյա տարելիցի առթիվ: 1998 թ. ապրիլի 22-ին Արգենտինայի Սենատն ընդունել է մի հայտարարություն, որով դատապարտում է բոլոր տեսակի ցեղասպանությունները՝ որպես մարդկության դեմ գործված ոճիրներ: Նույն հայտարարության մեջ Սենատն իր համերաշխությունն է արտահայտում նախապաշարումների եւ անհանդուրժողականության զոհ դարձած բոլոր ազգային փոքրամասնություններին, հատկապես ընդգծելով իր մտահոգությունը դեռեւս անպատիժ մնացած ոճիրների վերաբերյալ:

- Իտալիայի 35 սուբյեկտներ (քաղաքներ, նահանգներ, շրջաններ) արդեն պաշտոնապես ընդունել են Հայոց ցեղասպանությունը: Նախատեսվում է, որ Հռոմի նահանգային խորհուրդը նույնպես առաջիկայում կընդունի համապատասխան օրենք:

- Քրդական վտարանդի պառլամենտը, որը գտնվում է Բրյուսելում, հռչակագիր է ընդունել հայկական ցեղասպանությունը պաշտոնապես ճանաչելու մասին:

Հայտարարություններ ցեղասպանության համատեքստում ու ցեղասպանության շուրջ

- Հայոց ցեղասպանության խնդիրն իր տեղն է գտել նաեւ 1948 թ. մայիսի 28-ի ՄԱԿ-ի զինվորական հանցագործությունների հարցերով հանձնաժողովի, ինչպես նաեւ 1985 թ. հուլիսի 2-ի խտրականության կանխման եւ ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության հարցերով ՄԱԿ-ի ենթահանձնաժողովի զեկուցումներում: Մասնավորապես, վերջինի զեկուցման 13-րդ կետը վերաբերում էր Օսմանյան Թուրքիայում հայերի իրավունքների խախտումներին: 1983 թ. հուլիսի 24-ից մինչեւ օգոստոսի 10-ը եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի 6-րդ ասամբլեայի ընթացքում հրապարակված պաշտոնական զեկույցում նշվում է, որ Թուրքիայում մեկուկես միլիոն հայերի ողբերգական բնաջնջման, ինչպես նաեւ իրենց պատմական հայրենիքից կես միլիոն հայերի տեղահանության շուրջ համաշխարհային հանրության լռությունը պայմաններ է ստեղծում պատմական փաստերի խեղաթյուրումը հերքելու համար, ինչը հանգեցնում է հայ ժողովրդի, հայոց եկեղեցիների եւ շատ այլ կազմակերպությունների հարաճուն դժգոհությանը: Հայոց ցեղասպանության խնդիրը 1997 թ. հունիսի 13-ին քննել է նաեւ Ցեղասպանության ուսումնասիրության ընկերակցությունը, ըստ որի գնահատման, 1915 թ. ցեղասպանությունը համապատասխանում է Ցեղասպանության կանխարգելման եւ պատժման ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի չափանիշներին:

- 1975 թ. ապրիլի 8-ին ԱՄՆ Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների պալատը բանաձեւ է ընդունել, ըստ որի նույն թվականի ապրիլի 24-ը հայտարարվել է մարդու նկատմամբ մարդու անմարդկային վերաբերմունքի հիշատակի համազգային օր, եւ դիմել է ԱՄՆ նախագահին հայտարարությամբ հանդես գալու կոչով, որում վերջինս կհորդորի այդ օրն ընկալել իբրեւ ցեղասպանության բոլոր զոհերի, մասնավորապես, 1915 թ. ցեղասպանության ենթարկված հայերի հիշատակի օր:

- 1984 թ. սեպտեմբերի 10-ին Ներկայացուցիչների պալատը 1985 թ. ապրիլի 24-ը մարդու նկատմամբ մարդու անմարդկային վերաբերմունքի հիշատակի համազգային օր հայտարարելու մասին բանաձեւ է ընդունել՝ ի հիշատակ 1915-23 թթ. Թուրքիայում իրականացված ցեղասպանության զոհ դարձած մեկուկես միլիոն հայերի:

- 1996 թ. հունիսի 11-ին ԱՄՆ Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների պալատը օրենք է ընդունել ԱՄՆ արտաքին ֆինանսավորման մասին, որի 547 կետը սահմանափակումներ է վերապահում Թուրքիային հատկացվող օգնության վրա. «22 միլիոնից ոչ ավելի արտաքին ֆինանսավորման ֆոնդի միջոցներից հասանելի կլինեն Թուրքիայի կառավարության համար բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ֆեդերալ ղեկավարությունը կոնկրետ որոշում կընդունի կամ այն դեպքում, եթե Թուրքիայի կառավարությունը, միանալով ԱՄՆ-ին, կճանաչի 1915-23 թթ. Օսմանյան կայսրությունում հայերի դեմ կատարված հանցագործությունները, բոլոր անհրաժեշտ քայլերը կձեռնարկի հայերի ցեղասպանության զոհերի հիշատակը հարգելու ուղղությամբ»:

- 1996 թ. ապրիլի 23-ին Կանադայի համայնքների պալատը բանաձեւ է ընդունել հայ ժողովրդի ողբերգության 81-րդ տարելիցի առթիվ, ըստ որի ապրիլի 20-27-ը հայտարարվել եւ այսուհետ նշվելու է որպես մարդկանց հանդեպ անմարդկային վերաբերմունքի հիշատակի շաբաթ:

- Եվրախորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի 51 անդամներ 1998 թ. ապրիլի 24-ին, արտահայտելով իրենց անձնական կարծիքը, ընդունել են գրավոր հռչակագիր, որում նշվում է, որ 1915 թ. ապրիլի 24-ը սկիզբը դրեց Օսմանյան կայսրությունում հայերի ոչնչացման պլանի իրագործմանը: Հռչակագրով նշվում է 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանության սարելիցը, որով տուրք է մատուցվում ընդդեմ այս հանցագործության հայ զոհերի հիշատակին: Հարկ է նշել, որ հռչակագիրը ստորագրողների թվում է ԵԽ ԽՎ ներկայիս նախագահ լորդ Ռասել Ջոնսթոնը:

- Ըստ մամուլի լուրերի, Քենթրբերիի արքեպիսկոպոսը Կիլիկիո կաթողիկոս Արամ Ա-ի երաշխավորությամբ մտադիր է Մեծ Բրիտանիայի խորհրդարանի Լորդերի պալատին օրինագիծ ներկայացնել ցեղասպանության ճանաչման մասին: Լորդերի պալատի 400 անդամներից 25-ը եպիսկոպոսներ են:

- Հայոց ցեղասպանության խնդիրն իր տեղն է գտել ամերիկյան պրեզիդենտների ամենամյա ելույթներում. Ռոնալդ Ռեյգանը 1981 թ. ապրիլի 22-ին նշել է, որ թե՛ ավելի վաղ տեղի ունեցած Հայոց ցեղասպանությունը, թե՛ ցեղասպանությունը Կամբոջայում, ինչպես նաեւ Հոլոքոստի դասերը երբեք չպետք է մոռացվեն: 1978 թ. մայիսի 16-ին ԱՄՆ-ի հայերի պատվին տրված ընդունելության ժամանակ ԱՄՆ նախագահ Ջիմի Քարտերը, նշելով, որ մինչեւ 1916 թվականը կոնկրետ քայլեր էին ձեռնարկվում հայ ժողովրդին ոչնչացնելու ուղղությամբ, եւ որ այդ դեպքերը մեծագույն ողբերգություններից են, ընդգծել է, որ այդ հարցով նյուրնբերգյան դատավարություն չի եղել: 1990 թ. ապրիլի 20-ին Ջորջ Բուշը նշել է, որ հայ ժողովրդին վիճակվել են բազմաթիվ ողբերգություններ, սակայն ամենից սխուր իրադարձությունը 1915-23 թթ. Օսմանյան կայսրության ղեկավարության կազմակերպած սարսափելի կոտորածն էր: 1994-2000 թթ. նախագահները ամեն տարի հայտարարություններ են արել ապրիլի 24-ի կապակցությամբ՝ ցեղասպանությունը բնորոշելով որպես տեղահանություն եւ զանգվածային ջարդեր:

- Ֆրանսիայի նախագահ Ֆրանսուա Միտերանը 1984 թ. հունվարի 6-ին Վիեն քաղաքի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ հանդիպմանը հայտարարել է, որ հնարավոր չէ պատկերացնել ցեղասպանության բոլոր սարսափները:

- Ժողովուրդների մշտական տրիբունալը, քննելով Հայոց ցեղասպանության խնդիրը, 1984 թ. ապրիլի 16-ին դատավճիռ է կայացրել, որում մասնավորապես նշվում է, որ Թուրքիայի ոչ մի կառավարություն պատասխանատվություն չի ստանձնել 1915 թ. ցեղասպանական իրադարձությունների համար: Տրիբունալը պնդում է, որ ցեղասպանության մեղադրանքը հետազոտվի եւ ապացուցվելու դեպքում՝ ճանաչվի համաշխարհային հանրության կողմից:

Ըստ տրիբունալի, 1915 թ. դեպքերը ցեղասպանություն որակվորմանն են համապատասխանում: Երիտթուրքերի կառավարությունը մեղավոր է ցեղասպանության իրականացման համար: Հայերի ցեղասպանությունը ճանաչվում է՝ որպես միջազգային հանցագործություն, որի համար պատասխանատվություն պետք է կրի թուրքական պետությունը:

ՍՈՆԱ ՄԱՇՈՒՐՅԱՆ,
«ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ»
Հատուկ «Ազգի» համար

միջազգային

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄ

Այս պարագայո՞ւմ էլ Մոնիկա Լեւինսկին է մեղավոր

Փորձելով բացատրել, թե ինչու Միացյալ Նահանգների Կոնգրեսի ենթահանձնաժողովներից մեկը քննարկման առարկա էր դարձրել Հայոց ցեղասպանության բանաձեւը, թուրքական «Միլլիեթ» թերթն անցյալ շաբաթ եզակի եզրակացության էր հանգել՝ պնդելով, որ «ամեն ինչում մեղավոր է... Մոնիկան»:

Այս տարօրինակ հայտարարությունն, ըստ երեւույթին, հիմքեր ունի:

Թերթն իր ընթերցողներին հիշեցնում է, որ երբ Քլինթոն-Մոնիկա հարաբերություններն ի հայտ եկան, եւ Կոնգրեսը որոշեց իմփիչմենտի ենթարկել նրան, կոնգրեսական Բոբ Լիվինգստոնը, որ այդ ժամանակ Ներկայացուցիչների պալատի խոսնակն էր, հրաժարական տվեց, քանի որ ինքն էլ արտամուսնական կապեր էր ունեցել: Նրան փոխարինելու եկավ Դենիս Հաստերտը, որն էլ առաջ քաշեց Հայկական ցեղասպանության բանաձեւը քննարկելու հարցը: «Միլլիեթի» տրամաբանությամբ, եթե Քլինթոնը սեռական հարաբերությունների մեջ չլիներ Մոնիկայի հետ, իմփիչմենտի հարց չէր առաջանա, եւ Լիվինգստոնն էլ կմնար իր պաշտոնում: Բնականաբար նա թույլ չէր տա, որ նման հարց դրվեր քննարկման: Ուրեմն, ամեն ինչում մեղավոր է Մոնիկան:

Կոնգրեսի միջազգային հարաբերությունների միջազգային գործողությունների եւ մարդու իրավունքների գծով ենթահանձնաժողովի անցած շաբաթվա ընդունած որոշումից ի վեր թուրքերը կորցրել են իրենց: Աստված գիտի, թե ինչեր են անելու, երբ միջազգային հարաբերությունների կոմիտեն, ապա եւ Ներկայացուցիչների պալատը ընդունեն Հայոց ցեղասպանության բանաձեւը:

Թուրքական պաշտոնատար անձինք եւ քաղաքական ղեկավարները փորձում են չափազանցված ձեւով թմբկահարել հակազդեցությունը երկրի ներսում քաղաքական դիվիդենտներ ձեռք բերելու մարմաջով: Նրանք փորձում են գերազանցել մեկը մյուսին «ով ավելի շատ է պաշտպանում Թուրքիայի պատիվը» մրցավազքում: Նույնիսկ երկրի նախագահին նրանք չեն խնայում եւ մեղադրում են ՄԱԿ-ի ամբիոնից նախագահ Քոչարյանի ելույթին բավականաչափ ուժգնությամբ չպատասխանելու մեջ: Անցյալ կիրակի օրը մի խումբ թուրքեր բողոքի ցույց էին կազմակերպել Ադանայում ԱՄՆ-ի հյուպատոսարանի առաջ: Նրանք այրել էին Հայաստանի դրոշը, ինչպես նաեւ ամերիկյան արտադրության ապրանքներ: Մենք չենք զարմանա, եթե առաջիկա մի քանի օրերի ընթացքում կրկնվի այս տեսարանը թուրքական այլ քաղաքներում: Վախենալով, որ Ներկայացուցիչների պալատի կողմից ցեղասպանության բանաձեւի ընդունումը կարող է նշանակալի ազդեցություն ունենալ մի շարք եվրոպական երկրների վրա, թուրքերը դիտավորյալ չափազանցնում են հակազդեցությունը ուրիշներին չքաջալերելու նկատառումներով:

Միացյալ Նահանգների վրա ազդեցություն գործելու անկարողությունից վրդովված (ի վերջո Թուրքիան ԱՄՆ-ի կարիքն ավելի ունի, քան ԱՄՆ-ը Թուրքիայի), Թուրքիայի կառավարությունն իր բարկությունն է ուղղել Հայաստանին, պատրաստելով, ըստ լրատվամիջոցների, «գործողությունների մի ծրագիր» ընդդեմ Հայաստանի: Նախատեսված պատժամիջոցներից մեկը Թուրքիայի վրայով օդային ճանապարհի փակումն է, որպեսզի մարդասիրական բեռները չհասնեն Հայաստան: Բարեբախտաբար, թուրքերը շատ բան չեն կարող անել մեր դեմ: Նրանք արդեն մերժել են դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատել եւ մի քանի տարի է, ինչ փակել են ընդհանուր սահմանը մեր երկրի հետ:

Վրդովմունքի մյուս արտահայտությունն ուղղված է Ստամբուլի հայ համայնքի դեմ: Այնտեղ ապրող հայերը տարբեր սահմանափակումների են ենթարկվել տարիներ շարունակ: Անցյալ շաբաթվա ընթացքում Թուրքիո հայոց պատրիարք Մեսրոպ արք. Մութաֆյանը բացահայտորեն կոչ է արել թուրքական իշխանություններին լուծելու հայկական համայնքի խնդիրները: «Որոշ ոլորտներում մեր հանդեպ խտրականություն է դրսեւորվում», ասել է նա, նշելով, որ համայնքը չի կարողանում նոր քահանաներ պատրաստել:

Եթե ցանկացած օտարերկրացի ազատ է իր հարստությունը կտակելու ցանկացած անձի, հաստատության կամ նույնիսկ կենդանու, հայկական ծագում ունեցող քաղաքացին չի կարող իր հարստությունը կտակել հայկական համայնքին, եկեղեցուն, դպրոցին կամ հիվանդանոցին, ավելացրել է նա, պահանջելով վերջ դնել նման քաղաքականությանը: Սակայն այս համարձակ հայտարարությունից հետո պատրիարքն ավելի զգույշ ելույթ է ունեցել, որտեղ չհերքելով հանդերձ Հայոց ցեղասպանության փաստը, նշել է. «Հաճելի չէ, որ գործին չառնչվող խորհրդարաններ որոշումներ ընդունեն թուրք-հայկական հարաբերությունների վերաբերյալ»: Հստակ ու հասկանալի է, որ պատրիարքը ստիպված է եղել, հանուն իր պաշտոնի հոտի, նրբանկատ ձեւակերպում տալ իր գաղափարներին, մանավանդ հաշվի առնելով վերջին օրերի թուրքական զայրույթը: «Հուսով ենք թուրք ժողովուրդը ճիշտ կգնահատի վերջին զարգացումները եւ թույլ չի տա, որ այս հարցը (բանաձեւը) վնասի Թուրքիայի հայ բնակիչներին», եզրակացրել է նա:

Ընդունված բանաձեւի առաջին «զոհերը» թուրքական կառավարության լոբբիզմով զբաղվող նախկին կոնգրեսական Բոբ Լիվինգստոնը, Ջերալդ Սոլոմոնը (Հ) եւ Ստիվն Սոլարզը (Դ) են, որոնք 1.8 մլն դոլար ստանալով չկարողացան հօգուտ Թուրքիայի մեկ քվեից (կոնգրեսական Դան Բրտոն) ավելի «պոկել»: «Սաբահ» թերթն իրավամբ հարցականի տակ է դնում նրանց տրված մեծ գումարների «օգտավետությունը»: Նրանց գործունեությունը խստորեն քննադատել է նաեւ կոնգրեսական Սինթիա Մակքիննին, որը նրանց մեղադրել է «ապատեղեկատվության եւ բացարձակ հերյուրանքներ» տարածելու մեջ: Երեւի Թուրքիան ստիպված կլինի վերանայել նրանց «վարձակալումը» շարունակելու հարցը, քանի որ նրանք ավելի շուտ Թուրքիային վնաս են հասցնում, քան օգնում:

ՀԱՐՈՒԹ ՍԱՍՈՒՆՅԱՆ
«Կալիֆոռնիա կուրիեր» թերթի հրատարակիչ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Համագործակցության եւ հակամարտությունների կարգավորման հեռանկարները

Երեկ Արամ Խաչատրյանի տուն-թանգարանի նիստերի դահլիճում բացվեց այս թեմայով միջազգային խոշոր գիտաժողովը, որը կազմակերպել է Ռազմավարական եւ ազգային հետազոտությունների հայկական կենտրոնը՝ ԵԱՀԿ-ի, Լինսի հիմնադրամի, ՀՀ Կենտրոնական բանկի եւ այլ կազմակերպությունների օժանդակությամբ եւ ՀՀ արտաքին գործերի, պաշտպանության նախարարությունների ու ԱԺ արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի փոխգործակցությամբ:

Մասնակիցների թվում են ԵԱՀԿ-ն ներկայացնող դեսպան Մարտին Կրագնայը, Մեծ Բրիտանիայից հանրահայտ քաղաքագետ Մայքլ Քեյզերը, Ուկրաինայից՝ Իգոր Սեմիվոլոսը, Ռուսաստանից՝ Եվգենի Կոժոկինը, Վրաստանից՝ Գիա Նոդիան, Ադրբեջանից՝ Լեյլա Ալիեւան: Թուրքիան ներկայացնում է նախկին արտգործնախարար Իլթեր Թուրքմենը, Բելգիան՝ Մայքլ Էմերսոնը, Իրանը՝ Աբբաս Մալեքին (առայժմ չի ժամանել): Հայաստանը, բացի ՌԱՀՀԿ-ի հիմնադիր տնօրեն Ռաֆֆի Հովհաննիսյանից, ներկայացնում է նաեւ Բրյուսովի անվան օտար լեզուների ինստիտուտի ռեկտոր, քաղաքագետ Սուրեն Զոլյանը:

Հայկական կողմը հատուկ կարեւորություն է տալիս այս գիտաժողովին, եւ դրա վկայությունն է ՀՀ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանի եւ ՀՀ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանի առանձին-առանձին ուղերձները, որոնք հրապարակեցին փոխարտգործնախարար Ռուբեն Շուգարյանն ու կառավարության աշխատակազմի ղեկավար-նախարար Անդրանիկ Հակոբյանը:

Գիտաժողովի նկատմամբ հետաքրքրությունը մեծ էր. ներկա էին Հայաստանում հավատարմագրված դեսպաններ ու դիվանագետներ, պետական բարձրաստիճան պաշտոնյաներ, քաղաքական գործիչներ, մտավորականության ներկայացուցիչներ, լրագրողներ:

Գիտաժողովում առաջինը ելույթ ունեցավ ՀՀ փոխարտգործնախարար Ռուբեն Շուգարյանը՝ «Տարածաշրջանային համագործակցություն. հակամարտություններից առաջ եւ հետո» թեմայով: Պրն Շուգարյանն առաջ քաշեց մի շարք կարեւոր դրույթներ ոչ միայն կոնկրետ Արցախյան հակամարտության, այլեւ այլ հակամարտությունների կարգավորման համար: Մասնավորապես, նա անթույլատրելի էր համարում տնտեսական տարրի «միակ եւ գերիշխող» լինելու հանգամանքը եւ հակամարտությունների կարգավորումը «նավթային քաղաքականությամբ» փոխարինելը, հակամարտության կողմերի անվտանգության խնդրի թերագնահատումը: Ըստ բանախոսի, ցանկացած հակամարտության մեջ պետք է հաշվի առնվեն ոչ միայն բուն հակամարտության կողմերի, այլեւ հարեւան ազդեցիկ երկրների շահերը (մեր պարագայում՝ Ռուսաստան, Իրան, Թուրքիա): Փորձը ցույց է տվել, որ Ռուսաստանի եւ Իրանի շահերի անտեսումը «կարող է բերել լուրջ հետեւանքների»:

ԵԱՀԿ դեսպան Մարտին Կրագնայի խոսքում կուզեի առանձնահատուկ ընդգծել այն միտքը, թե «եթե հակամարտության կողմերը միջազգային խաղաղարար ուժեր առաքելու խնդրանք ներկայացնեն, ապա դա շատ դժվար կլինի», ԵԱՀԿ-ն մինչեւ այժմ այդպիսի միջոցի չի դիմել, «բայց այդպիսի ներուժ ունի»:

Մեծ Բրիտանիայից Մայքլ Քեյզերը բավական շատ թվեր բերեց՝ ապացուցելով իր թեզը, թե հակամարտությունները տնտեսական աղետի եւ անգամ քաղաքացիական պատերազմի առաջ են կանգնեցնում ժողովուրդներին:

Ուկրաինայի ներկայացուցիչ Իգոր Սեմիվոլոսն իր ելույթում «քար» նետեց Ռուսաստանի «բանջարանոցը», ընդգծելով, որ Մոսկվան շահագրգռված չէ Արցախյան հակամարտության կարգավորմամբ: Սա հարուցեց ռուս դեսպան Չեռնուխինի վրդովմունքը, եւ երկուսի միջեւ բանավեճ ծավալվեց հակամարտությունների կարգավորման գործում գերտերությունների հնարավորությունների մասին:

Առաջին օրվա զեկուցումների մեջ հետաքրքրության արժանի են նաեւ Թուրքիայի ներկայացուցիչ Իլթեր Թուրքմենի «Անվտանգությունը, կայունությունն ու համագործակցությունը Կովկասում» եւ Հայաստանի ներկայացուցիչ Սուրեն Զոլյանի «Չճանաչված պետությունները տարածաշրջանային անվտանգության համակարգում» ելույթները, որոնք արժանի են եւ ավելի հանգամանալից լուսաբանման:

Գիտաժողովն այսօր շարունակում է աշխատանքը:

ՌԱՖԻԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Բաղդադը հրաժարվում է դոլարից

Իրաքի տնտեսական գծով փոխվարչապետ Հիքմեթ Ազաուին հայտարարել է, որ իր երկիրը սեպտեմբերի 26-ից ամերիկյան դոլարի փոխարեն հիմք է ընդունելու եվրոն կամ այլ տարադրամներ՝ իր արտաքին առեւտրական գործառնություններում եւ պայմանագրերում: Սեպտեմբերի 15-ին Իրաքի նախարարների խորհուրդը, որի ժողովները գլխավորում է նախագահ Սադդամ Հուսեյնը, տնտեսական մի հանձնախմբի հանձնարարել էր ուսումնասիրել դոլարից եվրո անցնելու հնարավորությունը: Վերոհիշյալ որոշումը տարածվելու է նաեւ այն գործարքների վրա, որոնք կատարվում են կնքված 1996 թ. ՄԱԿ-ի եւ Բաղդադի միջեւ «նավթ սննդի դիմաց» համաձայնագրի շրջանակներում: Ի դեպ, այս ծիրում Իրաքն առայժմ վաճառել է շուրջ 30 մլրդ դոլարի նավթ՝ սնունդ եւ դեղորայք գնելու համար:

Իրաքը 1990 թ.-ից ի վեր ենթարկվում է տնտեսական էմբարգոյի, կքում ֆինանսական ոլորտի բեռի տակ, ինչը մեծ չափով արժեզրկեց ազգային դրամը՝ դինարը: Ներկայումս 1 դոլարը փոխանակվում է 2000 դինարով: Այս առումով տնտեսական մեկնաբաններն ակնկալում են, որ նշյալ որոշումից հետո բարելավվելու է դինարի փոխանակման արժեքը, չնայած առայժմ չի արգելվում դոլարի օգտագործումը ներքին առեւտրում:

Ա. Ա.

Հարավսլավիայում ընդդիմությունը մերժում է ընտրությունների երկրորդ փուլը

Սեպտեմբերի 24-ին Հարավսլավիայում անցկացվեցին նախագահական, օրենսդրական եւ տեղական ընտրություններ: Ամենքի ուշադրության կենտրոնում նախագահական ընտրություններն էին, որոնցում Սլոբոդան Միլոշեւիչը, նույնիսկ պաշտոնական տվյալներով, պարտություն է կրել: Պարտությունը նշանակում է նրա վարչակարգի վերջը: Ընտրական տեղամասերը փակվելուց 48 ժամ անց Դաշնային ընտրական հանձնաժողովը սեպտեմբերի 26-ի երեկոյան ի վերջո խախտեց լռությունը եւ RTS հեռուստաալիքով պաշտոնապես հայտարարեց, որ Միլոշեւիչն ստացել է քվեների 40,2 տոկոսը, իսկ նրա ախոյանը՝ 18 կուսակցություն միավորող Սերբական ժողովրդավարական ընդդիմության թեկնածու Վոյիսլավ Կոշտունիցան՝ 48,2 տոկոս: Սակայն ընդդիմությունն արդեն 26-ի առավոտյան պնդում էր, թե իր թեկնածուն հաղթել է՝ ստանալով քվեների 54,66 տոկոսը, եւ թե Միլոշեւիչը «գողացել է» 400 հազար քվե: BBC-ն իր հերթին հաղորդեց, որ Կոշտունիցան եւ Միլոշեւիչը ստացել են համապատասխանաբար 55 եւ 35 տոկոս:

Ընդդիմությունն արդեն հրաժարվել է ընտրությունների 2-րդ փուլի անցկացումից, հայտարարելով, թե քվեարկության արդյունքները կեղծված են: Նույնն է պնդում նաեւ ԱՄՆ

պետդեպարտամենտը: Փարիզի «Լիբերասիոն» թերթը գրում է, որ Բելգրադի դաշնային ընտրական հանձնաժողովը լիովին անկախ չէ, իսկ դրա կազմում ընդգրկված ընդդիմության մի քանի ներկայացուցիչներին կիրակի երեկոյան թույլ չեն տվել մասնակցել զինվորականների ու ոստիկանների քվեաթերթիկների ստուգումներին: Թերթի տվյալներով, ընդդիմությունը հաղթել է նաեւ տեղական ընտրություններում՝ նվաճելով գրեթե բոլոր մեծ քաղաքների իշխանությունը: Բայց խորհրդարանում Միլոշեւիչի կողմնակից ձախ ուժերը պահպանում են մեծամասնությունը:

Երկրորդ փուլի մասին պաշտոնական հայտարարության հրապարակումից հետո արեւմուտքի ղեկավարները Միլոշեւիչին կոչ արեցին ընդունել իր պարտությունը: «Դուք տանուլ տվեցիք: Հեռացեք: Ձեր երկիրը եւ աշխարհն արդեն բավականաչափ տուժել են», ասաց Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ Թոնի Բլերը: «Կոշտունիցան եւ սերբ ժողովուրդը պետք է իմանան, որ կարող են հույս դնել Եվրոպայի վրա», հայտարարեց Ֆրանսիայի արտգործնախարար Յուբեր Վեդրինը, պահանջելով, որ Եվրամիությունն անհապաղ վերացնի Հարավսլավիայի դեմ ուղղված պատժամիջոցները: «Միլոշեւիչը կորցրել է օրինականության վերջին մնացուկները», ավելացրեց ԱՄՆ նախագահ Բիլ Քլինթոնը: Ռուսական մամուլը նշում է, որ նախագահ Վլադիմիր Պուտինը եւս խոստովանում է Միլոշեւիչի պարտության փաստը:

Պ. Ռ.

ԱԶԳ

Մշակույթ

Պետք է իրականանա Ալեքսանդր Թամանյանի երազանքը

Գոյություն ունի ցանկացած աշխատանքի կազմակերպման հիմնական երկու ձեւ-ուղղություն. մասնավոր, ընթացիկ-առօրեին հարցերի լուծում եւ հեռահար լայնածիր ծրագրերի իրականացում: Երեւան քաղաքի գլխավոր ճարտարապետ, ճարտարապետության թեկնածու, քաղաքապետի տեղակալ Նարեկ Սարգսյանն այսօր առավելապես կարեւորում է երկրորդ ճանապարհը: Եվ համոզված է, իր այս պաշտոնավարման տասնամյա ժամկետի մոտալուտ լրացման պես, մայրաքաղաքում սկիզբ է առնելու նման ծրագրերի իրականացման փուլը: Ծրագրի ելակետային անկյունաքարերն են պահպանել քաղաքի ազգային կոլորիտը, պահպանելով ճարտարապետական արժեք ունեցող շինությունները, մեկտեղել արդիականության պահանջներին համահունչ նոր դեմքը: Խնդրի իրագործման ճանապարհին հաճախակի տարաբնույթ եւ հրատապ լուծման կարոտող հարցեր են երեւան գալիս: Օրինակ, բոլորովին վերջերս ավարտվեցին Նարեկ Սարգսյանի բանակցությունները իտալական «Ռենկո» ֆիրմայի հետ Մովսես Խորենացու թիվ 16 շենքի (նախկինում Սպանդարյանի շրջկոմ) վերաբերյալ: Շենքը, վերակառուցելու նպատակով, գնել է հիշյալ կազմակերպությունը: Սակայն, ինչպես նշում է Նարեկ Սարգսյանը, հայ ճարտարապետների տարիների երազանքն է, որ դեպի Նալբանդյան փողոց այժմյան ֆրանսիական դեսպանատան կողքով գինու գործարանի կողմից բացվի երկրորդ ճանապարհը, որը 2700-ամյակի անվան շատրվանազարդ պուրակի հետ միաձույլ ներդաշնակություն կկազմի: Իսկ Մ. Խորենացու թիվ 16 շենքը կիսում է այդ ճանապարհը խոչընդոտելով վաղեմի ծրագրի իրականացմանը: «Կարծում եմ, ինձ հաջողվել է համոզել իտալացիներին: Եթե մտահղացումն իրագործվի, կունենանք եւս մի գեղատեսիլ ճարտարապետական գիծ, որի մուտքը Նալբանդյան փողոցը կլինի, իսկ ելքը՝ Աբովյանի անվան պուրակը: Պատմականորեն հենց այդպիսին է եղել Քանաքեռից Վաղարշապատ տանող ուղղությունը», ասում է Նարեկ Սարգսյանը:

Այս ծրագրից զատ կա մեկ ուրիշն էլ՝ Մյասնիկյանի անվան հրապարակին, ուր զբոսայգի պետք է լինի, դարձյալ պետք է հարի քաղաքի մուտքերից մեկը: Այսպիսով, Հանրապետության հրապարակը 3 մուտք կունենա՝ գեղեցկորեն միաձուլված մի շղթայում:

Ուշագրավ են նաեւ Նարեկ Սարգսյանի ստեղծագործական մտահղացման արգասիք մի շարք այլ նախաձեռնումներն, որոնց թվում են քաղաքի լանջերի կառուցականաչապատումը, Գետառի ափամերձ կենտրոնական մասի ծածկապատումը: «Սոցիալ-տնտեսական մի համակարգից մյուսին անցման շրջանում քաղաքաշինության համակարգը, որպես օրենք, թերի է աշխատում բազում օբյեկտիվ պատճառներով: Արդյունքում՝ գեղագիտական, ճարտարապետաշինական շիլաշփոթ: Վառ օրինակը Աբովյան փողոցն է, նկատում է Նարեկ Սարգսյանը: «Մոսկվա» կինոթատրոնի եւ հրապարակի միջեւ եղած տարածությունը դեռեւս կառուցապատման տեղ ունի, այսուհետ պետք է ճգնի պահպանել փողոցի երբեմնի ոճային նկարագիրը»:

Ինչպես նշում է Նարեկ Սարգսյանը, մինչեւ 20-րդ դարի 20-ական թվականներն իր քաղաքաշինական հյուսվածքով եւ դիրքով Երեւանն անտարբեր է եղել բիբլիական Արարատի հանդեպ, եւ միայն Ալեքսանդր Թամանյանի շնորհիվ քաղաքաշինական ճեղքում կատարվեց դեպի ազգային այդ խորհրդանիշը: Ա. Թամանյանը, հակադրվելով ստեղծված հատակագծային ցանցին, քաղաքն ամբողջ երկարությամբ, հյուսիսից հարավ ճեղքեց տարածական նոր առանցքով Հյուսիսային պողոտա անվամբ: Այսպիսով, 20-30-ական թվականներին կառուցվեցին Երեւանի քաղաքաշինական առաջին հիմնակետ-բեկորները Ալեքսանդր Սպենդիարյանի անվան օպերայի եւ բալետի թատրոնը եւ կառավարության շենքն իրենց հարակից հրապարակներով: Ինչով եւ իրապես նշմարելի դարձան երկու հրապարակներն իրար կապող ամենակարճ ճանապարհի՝ Հյուսիսային պողոտայի իրականացման հնարավորությունը:

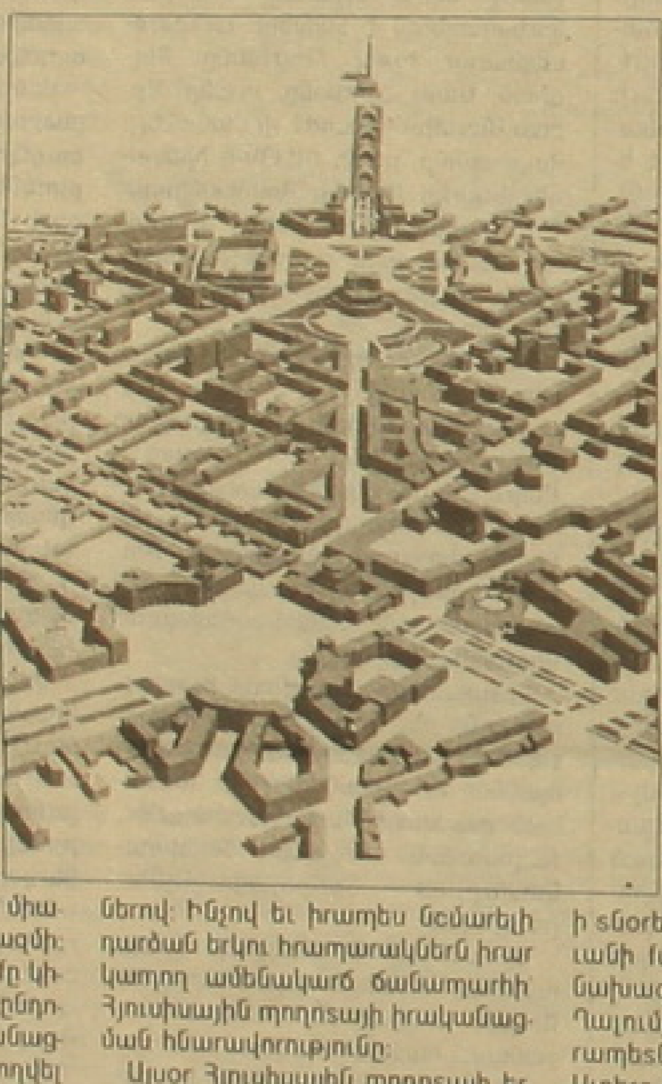

Այսօր Հյուսիսային պողոտայի երկարաձգությունը երկաթուղային կայարանից մինչեւ Կոմիտաս փողոց կազմում է 6,5 կմ: Այս առանցքի վրա գտնվում են «Արարատ» կինոթատրոնը, Օղակաձեւ զբոսայգում կառուցվող Երեւանի Մայր տաճարը եւ Կասկադ համալիրը: «Պողոտայի կենտրոնական հիմնական հատվածի չիրականացված մասը, մոտ 400 մ երկարությամբ, երկու գլխավոր հրապարակները կապող Հյուսիսային պողոտայով կավարտի հորինվածքային գլխավոր շղթայի կազմավորումը», ասում է Նարեկ Սարգսյանը:

Հյուսիսային պողոտայի կառուցապատման հրատապությունը խթանող մի քանի խնդիրներ կան: Դրանցից քաղաքի գլխավոր ճարտարապետը կարեւորում է հետեւյալները. ա) հին, խարխուլ բնակելի ֆոնդի բնակիչների վատթար, հակասանիտարական պայմանները, բ) ինքնակամ կառուցապատման իրական, օրեցօր աճող վտանգը, որի միտումները կարող են տապալել հիշյալ ծրագրերի իրագործումը, գ) նոր պայմաններում պողոտայի կառուցապատման գործընթացը կխորհրդանշի նոր պետականության զարթոնքը, եւ բոլորին, այդ թվում նաեւ սփյուռքահայությանը կմիավորի եւ նոր հազարամյակի շեմին կվերածվի համազգային կառույցի, դ) այն կխթանի նոր ներդրումներ եւ կստեղծի հազարավոր աշխատատեղեր, ե) Երեւանը ձեռք կբերի գեղագիտական եւ ճարտարապետական նոր փայլ, եւ կավարտվի մեծ ճարտարապետ Ա. Թամանյանի Երեւանի քաղաքաշինական հիմնակմախքի ձեւավորումը:

Ինչ վերաբերում է նախագծային մոտեցումներին, գլխավոր ճարտարապետը նշում է, որ պլանային տնտեսության եւ մեկ պետական պատվիրատուի առկայության պայմաններում հնարավոր է իրականացնել լայնածավալ կառուցապատման նախագծեր, այդպես էր նաեւ Հյուսիսային պողոտայի պարագայում: «Այսօր մասնավոր պատվիրատուների առկայության պայմաններում անհրաժեշտ է հրաժարվել կառուցապատման նախագծից դասական մեկնաբանության իմաստով: Այն պետք է փոխարինել քաղաքաշինական սահմանափակումների եւ կանոնակարգող գծերի գոտեւորման չափանիշներին, այդ անհրաժեշտ պարամետրերի մշակումով: Եվ որպես հիմք պետք է ընդունել Ա. Թամանյանի կողմից 1924 թ. գլխավոր հատակագծով նախատեսված փողոցը: Այն պետք է լինի հետիոտն շարժման եւ պարագծային կառուցապատմամբ իրականացված միջավայր, չբացառելով որոշ հատվածներում փոքր հրապարակների առաջացման հնարավորությունը», պատմում է Նարեկ Սարգսյանը:

Հյուսիսային պողոտայի կառուցապատման, քաղաքաշինական գոտեւորման աշխատանքներն սկսելու համար Ջիմ Թորոսյանի ղեկավարությամբ ստեղծվել է հեղինակային ճարտարապետական հանձնախումբ: Հանձնախմբի անդամ են «Հյուսիսային պողոտա» ծրագրի ղեկավար Նարեկ Սարգսյանը, ՀՀ քաղաքաշինության եւ ՏԿՀ նախարարության «Քաղաքաշինություն եւ գեոդեզիա» ՊՓԲԸ-ի տնօրեն Գուրգեն Մուշեղյանը, Երեւանի քաղաքապետարանի «Երեւաննախագիծ» ՊՓԲԸ-ի տնօրեն Լեւոն Ղալումյանը, Հայաստանի ճարտարապետների միության նախագահ Ալբերտ Զուրաբյանը:

Հանձնախմբի մոտակա առաջնային խնդիրն է վերջնականապես մշակել կանոնակարգող դրույթներ, ի թիվս ա) փողոցի տրանսպորտային բնույթը, բ) կառուցվող օբյեկտների ֆունկցիոնալ բովանդակությունը, գ) ստորգետնյա քաղաքաշինության հնարավորությունները, դ) տրանսպորտային մոտեցումները, ե) փողոցի լայնությունը եւ շենքերի բարձրությունը, զ) Լալայանց փողոցը որպես ազգագրական վերնիսաժ վերակառուցելու հնարավորությունը:

Ահա այսպիսին է Երեւանի քաղաքաշինական-ճարտարապետական մոտալուտ փոփոխությունների լայնածիր ծրագիրը:

Նշենք նաեւ, որ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանի եւ «Լինսի» հիմնադրամի բանակցությունների արդյունքում վերջերս հնարավոր դարձավ ստեղծել քաղաքի մշակութային երեւելի օջախների վերակառուցման, նորոգման ծրագիր: Քաղաքապետարանն իր հերթին որոշակի ծրագրեր է մշակել քաղաքի անհրաժեշտ տարածքները վերակառուցելու, մայթերը բարեկարգելու, կանաչապատելու, փողոցներն ու բակերը մաքրելու, աղբահավաքի պրոբլեմը լուծելու հեռանկարով:

«Ամենքիս համար ազգային պատվախնդրության հարց է մեր Երեւանը կառուցելու, շենացնելու, նաեւ մաքուր ու գեղեցիկ պահելու ամենօրյա ջանադրությունը: Համոզված եմ, որ հեռու չէ այն օրը, երբ մենք այդպիսին կտեսնենք ու կվայելենք մեր հոյակերտ մայրաքաղաքը», ասում է Նարեկ Սարգսյանը:

ԹԱՄԱՐ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻՆ

Հոգու պարտք

Այս օրերին, երբ անհնարին է պետական միջոցներով արվեստի արժեքներ ձեռք բերելը, պետք է միայն պատկերացնել թանգարանի աշխատակիցների ուրախությունը, երբ ժպտուն դեմքերով, ձեռքերին ինչ-որ ծրար սփյուռքից ժամանած հայրենակիցներ են մտնում պատկերասրահ:

Վերջերս Իրանից եկած Ալիս Գրիգորյանն իր ընտանիքում պահված արվեստի երկու մասունք նվիրեց թանգարանին: Առաջինն իրանահայ նկարիչ Գ. Ղազարյանի «Մանրանկար. պարսկական մոտիվ» ջրաներկ աշխատանքն էր, մյուսը՝ անվանի գեղանկարիչ Սարգիս Խաչատրյանի «Աղջկա դիմանկարը»:

Իսկ ահա թե ի՞նչ են գրել կանադահայ տեր եւ տիկին Սահակյաններն Այնթապի հրաշալի ասեղնագործ աշխատանքների իրենց ընծայագրում. «Հայաստանի Ազգային պատկերասրահի տնօրէն պրն Շահէն Խաչատրեանին, ստորագրեալներս՝ Տէր եւ Տկն. Թորոս եւ Անժէլ Սահակեաններ, ինչպէս նաեւ Տէր եւ Տկն. Համբարձում եւ Շաքէ Սահակեաններ, սրտի գոհունակութեամբ կը կատարենք մեր հոգու պարտքը, նուիրելով մեր մօր եւ կեսրոջ՝ Անահիտ Աստուրեան Սահակեանի ձեռամբ հիւսուած (1920-ական թուականներուն) ինը կտոր ասեղնագործ ժանեակներ Հայաստանի Ազգային պատկերասրահին, որպէսզի յաւերժանայ իր յիշատակը եւ կորուստէ փրկուին ազգային արժէք ներկայացնող սոյն ժանեակները»:

Պատկերասրահին նվիրաբերված բոլոր ստեղծագործությունները հանրությանը կներկայացվի առանձին ցուցահանդեսով:

Վ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ,
Պատկերասրահի գիտական գծով տնօրենի տեղակալ

Դու միշտ մեզ հետ ես, Անդրանիկ
Մահախոսականի փոխարեն

Երեւանի Գայի փողոցում նկուղային մի կիսամութ տարածք էր հատկացված գեղանկարիչ Անդրանիկ Միրզոյանին: Մեծ պահանջներ չուներ ոչ կյանքից, ոչ աշխարհից: Տիկին Սատի հետ ստեղծած նրանց խաղաղ ընտանիքը երբեք չէր խանգարում, որ ուզած պահին Անդրանիկը բացեր իր հոգու եւ գաղափարի գունաշխարհը: Գույնը նրա համար ոչ միայն տրամադրություն էր, այլեւ աշխարհընկալում, ինքնադրսեւորում, հույզ, պատկեր, վերհուշ: Ծնունդով երեւանցի էր, արմատներով՝ մոկսացի:

Իր 51-ամյա կյանքը Անդրանիկն ապրել է մայրաքաղաքում: Սովորել է թիվ 45 դպրոցում: Մասնակցել է դպրոցական օլիմպիադաների եւ որպես տաղանդաշատ ու սկսնակ նկարիչ շահել առաջնություն, մրցանակներ եւ պատվոգրեր: 1966 թ. Անդրանիկն ավարտեց միջնակարգը եւ նույն տարում էլ ընդունվեց Երեւանի Խ. Աբովյանի անվան մանկավարժական ինստիտուտի գեղագիտության ֆակուլտետը: Համեստ, բարի, մտածկոտ Անդրանիկին սիրեցին դասընկերները: Նրանց հետ Անդրանիկը տիրապետեց գեղարվեստի արտահայտչամիջոցներին, սկզբունքներին, սիրահարվեց Վան Գոգի արեւին, Սարյանի հայաշխարհին, Մինասի Կարմիրին: 1971 թ. ինստիտուտն ավարտելուց հետո, նա ի մի բերեց իր նկարչական երախայրիքը եւ 1972 թ. Երեւանում կազմակերպեց իր առաջին անհատական ցուցահանդեսը: Գովեստի խոսքերն ու գրառումները չմեծամտացրին Անդրանիկին: Քանզի նա քաջ գիտեր, որ ինքը ոչ Ռեմբրանդտ է, ոչ էլ՝ Պիկասո:

1980 թ. նա մասնակցեց խմբային ցուցահանդեսի, երկու տարի անց արդեն Հայաստանի (եւ նախկին ԽՍՀՄ-ի) նկարիչների միության անդամ էր: 1985 թ. Անդրանիկ Միրզոյանը նորից անհատական ցուցահանդեսով ուրախացրեց իր այցելուներին: Նկարչի «Մեր բակը», «Իրիկնամուտ», «Կոնդ. լքված փողոց», «Կարմիր դարպաս», «Արվարձան-տանիքներ» եւ բազմաթիվ այլ գունանկարներ վկայում են, որ դեռ մանկուց Անդրանիկը ոչ միայն խոր է ճանաչել իր քաղաքն ու շրջապատը, այլեւ սիրել է նրանց, եւ ուրույն ձեւով կենդանի շունչ ու կյանք հաղորդել, դարձել գեղարվեստի սքանչելի կտավներ, որոնք ցուցադրվել են ոչ միայն Հայաստանում, այլեւ արտասահմանում: Հայ հոգեւոր եւ ճարտարապետական արվեստի եզակի, երբեմն ավերված հուշակոթողներին («Սանահին», 1990, «Ավերված տաճար», 1990 թ.) անդրադառնալը ոչ միայն հեղինակի՝ հայոց պատմական փառահեղ անցյալի վերակենդանացման եւ ցուցադրման, այլեւ վեհն ու ազնիվը պահպանելու, հավերժացնելու եւ գալիք սերունդներին փոխանցելու միտում ուներ: 1994-1995 թթ. Շվեդիայում, Ֆինլանդիայում, մինչ այդ էլ Ռուսաստանում եւ Գերմանիայում Անդրանիկի կտավների ցուցադրումը հազարավոր արվեստասերների հրապուրեցին իրենց գունային տաքությամբ, գունալուծումների շարժուն դինամիկայով, բնաշխարհի անպաճույճ եւ բարձրարվեստ ձգողության ուժով, քանզի հեղինակը դրանք կերտել էր հույզով ու կրքով, հայեցի ինքնայրումով եւ երիտասարդական խանդավառությամբ: Ո՞ւմ չեն ձգում «Հանգիստ» (1993), «Նատյուրմորտ» (1991), «Սպասում» (1991), «Երկուսը» (1990), «Մի բաժակ գինի» (1990), «Տանձերով նատյուրմորտ» (1995), «Նատյուրմորտ սափորով», «Սպասում-2» (1995), «Աշնանային զույգ» (1995) եւ բազմաթիվ այլ նրբաճաշակ, հարուստ ներաշխարհի եւ տաղանդաշատ ձեռքի, տեսողության ու գույնի պատկերավոր համադրումները՝ ողողված լույսով, հավատով, կարոտով ու սիրով, որոնք 1996 թ. ամփոփվեցին նրա ստեղծագործությունների ժողովածուում:

Որպես սեփական ձեռագիր ունեցող նկարիչ, հայրենասեր, բյուրեղյա մարդ եւ ընկեր միշտ մեր հիշողության մեջ կմնա գեղեցիկի ու վեհի երկրպագու, փիլիսոփա եւ գեղագետ, մարդուն եւ աշխարհին հավերժ սիրահարված, կյանքից վաղաժամ հեռացած մեր գեղանկարիչ ընկերը: Արվեստը չի թողնի, որ արվեստագետը մահանա: Դու միշտ մեզ հետ ես, Անդրանիկ:

ՍԱՄՎԵԼ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Մարզական

ՕԼԻՄՊԻԱԴԱ-2000

Մրցապարեզում մնացել են հինգը

27-րդ ամառային օլիմպիական խաղերում Հայաստանի հինգ ներկայացուցիչներ դեռ մրցապարեզ են մտնելու։ Հիշեցնենք, որ մեր 22 մարզիկներն առայժմ ընդամենը 2 բրոնզե մեդալ են նվաճել։

Այն բանից հետո, երբ բացարձակ անհաջողության մատնվեցին օլիմպիադայի մասնակից հունահռոմեական ոճի մեր բոլոր հինգ ըմբիշները, մնում է հուսալ, որ օլիմպիական պարգեւների թիվը կավելացնեն ազատ ոճի ըմբիշներ Մարտին Բերբերյանը (58 կգ քաշային կարգ), Արշակ Հայրապետյանը (63 կգ), Արա Գեւորգյանը (69 կգ)։ Հատկապես մեծ են սպասելիքները աշխարհի եռակի չեմպիոն Գեւորգյանից։

Մեր ջրացատկորդ Հովհաննես Ավթանդիլյանը պատրաստվում է հանդես գալու 10 մ աշտարակացատկի մրցումներում։ Խոստովանենք, որ նա հազիվ թե մասնակցի մեդալների համար պայքարին։

Մի քանի օր առաջ թիավարության հավաքականի ավագ մարզիչ Արթուր Հովհաննիսյանն ասել էր, որ կանոէ մրցաձեւում մեր Վլադիմիր Գրուշիխինը կարող է անակնկալներ մատուցել։ Իրոք, առայժմ նա բավականին հաջող է հանդես գալիս։ Գրուշիխինը եւ 500, եւ 1000 մ մրցատարածություններում մտել է կիսաեզրափակիչ։ Մնում է զարգացնել հաջողությունը։

Վախթանգ Դարչինյանի (ձախից) եւ Բոլատ Ջումադիլովի մենամարտը

Մենք հույսեր էինք կապել նաեւ 51 կգ քաշային կարգում հանդես եկող վանաձորցի բռնցքամարտիկ Վախթանգ Դարչինյանի հետ։ Երեկ նա քառորդ եզրափակչում մրցեց Ղազախստանի ներկայացուցիչ Բոլատ Ջումադիլովի հետ եւ հաջողության դեպքում առնվազն բրոնզե մեդալ էր ապահովում։ Բայց մեր մարզիկին չհաջողվեց պարտության մատնել ուժեղ մրցակցին։ Ղազախ բռնցքամարտիկը հաղթեց 15-8 հաշվով եւ մտավ կիսաեզրափակիչ։ Որպեսզի մենամարտի ընթացքն ավելի «տեսանելի» լինի մարզասերներին, ներկայացնենք հաշիվն ըստ ռաունդների՝ 3-2, 7-3, 1-2, 4-1։ Այսպիսով պարզ է, որ առաջին եւ երրորդ ռաունդներում մոտավորապես հավասար պայքար ընթացավ, իսկ մյուս երկուսում առավելությունը Դարչինյանի մրցակցի կողմն էր։

Սիդնեյի օլիմպիական խաղերը մոտենում են իրենց ավարտին։ Մրցապարեզներում չի դադարում պայքարը մեդալների համար, իսկ հավաքականների միջեւ սուր մրցակցություն է ծավալվել ընդհանուր թիմային հաշվարկում բարձր տեղեր գրավելու համար։ 11-օրյա մրցումներից հետո այդ «մրցավազքը» շարունակում են գլխավորել ԱՄՆ-ի մարզական պատվիրակության անդամները։ Ներկայացնենք առաջին վեց հավաքականներին, նրանց նվաճած ոսկե, արծաթե եւ բրոնզե մեդալների քանակը։

	Ո	Ա	Բ	Ը
ԱՄՆ	25	15	23	63
Չինաստան	22	14	14	50
Ռուսաստան	17	14	20	51
Ավստրալիա	12	20	12	44
Ֆրանսիա	12	13	7	32
Իտալիա	11	6	11	28

Ամենայն հավանականությամբ, ամերիկացիները չեն զիջի առաջին տեղը։ Երկրորդ եւ երրորդ տեղերի համար պայքարն ընթանում է Չինաստանի եւ Ռուսաստանի մարզիկների միջեւ։

Շատ բան կորոշեն ըմբշամարտի, բռնցքամարտի, թեթեւ աթլետիկայի մրցումները։ Թերեւս, այս մարզաձեւերում առավել շատ պարգեւներ կարող են ակնկալել Ռուսաստանի ներկայացուցիչները։

Ռ. Ս.

Բրազիլիայի հավաքականի բասկետբոլիստուհիները ցնծում են։ Քիչ առաջ օլիմպիական խաղերի բասկետբոլի մրցաշարի քառորդ եզրափակչում նրանք 68:67 հաշվով հաղթել են Ռուսաստանի հավաքականին։

ՇԱԽՄԱՏ

Չափազանց մարտական տուր

Ութ տուր է անցկացվել աշխարհի մինչեւ 20 տարեկան պատանիների եւ աղջիկների առաջնությունում։

Հետաքրքիր զուգադիպությամբ 8-րդ տուրը երկու մրցաշարերում էլ չափազանց մարտական ստացվեց։ Դատեցեք ինքներդ՝ պատանիներն իրենց խաղացած 30 պարտիաներից ոչ-ոքի ավարտեցին ընդամենը 5-ը, աղջիկները՝ 16-ից 3-ը։

Պատանիների մրցաշարում ոչ-ոքի գրանցվեց առաջատարի՝ կուբացի Լազարո Բրուզոնի եւ մեր Լեւոն Արոնյանի միջեւ։ Դա լեհ Կամիլ Միտոնին հնարավորություն տվեց միավորներով հավասարվել առաջատարին. նա հաղթեց Չվիադ Իզորիային (Վրաստան)։ Այժմ աղյուսակը գլխավորում են Բրուզոնը եւ Միտոնը, որոնք 6-ական միավոր ունեն։ Երկյակին կրնկակոխ հետեւում են 5,5-ական միավոր վաստակած յոթ շախմատիստներ։ Նրանց թվում են Հայաստանի ներկայացուցիչներ Լեւոն Արոնյանը, Կարեն Ասրյանը եւ Գաբրիել Սարգսյանը։ 8-րդ տուրում Ասրյանը հաղթեց Դմիտրի Յակովենկոյին (Ռուսաստան), Սարգսյանը՝ Դմիտրի Սվետուշկինին (Մոլդովա)։ Մեր չորրորդ շախմատիստը՝ Վարուժան Գաբրեյանը, ունի 4,5 միավոր եւ 17-26-րդ տեղերը բաժանողների թվում է։ Հնդիկ Կրիշնան Սաշիկիրանի հետ անցկացրած իր վերջին հանդիպումը Հակոբյանը տանուլ տվեց։

Աղջիկների մրցաշարում միանձնյա առաջատարը՝ չինուհի Յուանյուան Քույուն, առաջին կորուստն ունեցավ. նրան պարտության մատնեց վրացուհի Լելա Ջավախիշվիլին։ Այդուհանդերձ՝ Քույուն շարունակում է գլխավորել աղյուսակը։ Նա 8 հնարավորից 7 միավոր ունի։ Առաջատարին հետապնդող քառյակը՝ Ջավախիշվիլի, Յու Վանգ (Չինաստան), Օլգա Զիմինա (Ռուսաստան), Աննա Ուշենինա (Ուկրաինա), ետ է մնում 1,5 միավորով։

8-րդ տուրում Հայաստանի շախմատիստուհիներից Նարինե Գասպարյանը եւ Նելլի Աղինյանը հաղթանակներ տարան, Լիլիթ Մկրտչյանը ոչ-ոքի ավարտեց իր պարտիան, եւ միայն Լիլիթ Գալոյանը պարտություն կրեց։ Այժմ նրանց արդյունքներն այսպիսին են. Գասպարյանը վաստակել է 5 միավոր եւ բաժանում է 6–8-րդ տեղերը, Մկրտչյանն ունի 4,5 միավոր (9–15-րդ տեղեր), Աղինյանն ու Գալոյանը՝ 4-ական (16–20-րդ տեղեր)։

ՖՈՒՏԲՈԼ

Ծննդյան օրը նշեց գոլերով

Եվրոպական երկրների Չեմպիոնների լիգայում հինգերորդ-ութերորդ խմբերի թիմերն անցկացրին երրորդ տուրի հանդիպումները։

Հինգերորդ խմբի ֆավորիտը՝ Թուրինի «Յուվենտուսը», սեփական խաղադաշտում չկարողացավ հաղթել Իսպանիայի չեմպիոն «Դեպորտիվոյին»։ Անհետաքրքիր մրցամարտի ամենահիշարժան դրվագը դաշտի տերերի առաջատար խաղացող Զինեդին Զիդանի հեռացումն էր։ Նույն խմբում «Պանաթինայկոսին» հաջողվեց 3 միավոր շահել՝ Համբուրգում հաղթելով համանուն թիմին։

Վեցերորդ խմբում պայքարը սրվեց «Բավարիայի»՝ Փարիզում կրած պարտությունից հետո։ Դաշտի տերերը կարողացան հաղթական գոլը խփել հանդիպման վերջին րոպեին։ Խմբի բացահայտ վերջնապահը «Հելսինբորգն» է, որը հյուրընկալվելիս խոշոր հաշվով պարտություն կրեց «Ռոզենբորգից»։

Խոշոր անակնկալ գրանցվեց յոթերորդ խմբում։ Պոլ Սքոուլզի՝ 11 մ հարվածով խփած գոլը չփրկեց «Մանչեսթր Յունայթեդին». մրցակիցները՝ ՊՍՎ-ի ֆուտբոլիստները, 3 անգամ գրավեցին հեղինակավոր ակումբի դարպասը։ Այս նույն խմբում խոշոր հաշվով հաղթանակ տարավ Կիեւի «Դինամոն», եւ բոլոր գոլերը խփվեցին 2-րդ խաղակեսում։ Աչքի ընկան Անդրեյ Գուսինը (52'), Մաքսիմ Շացկիխը (82') եւ Գեորգի Դեմետրաձեն (89' եւ 90')։ Վրացի լեգեոնականն այդպես՝ 2 գոլով նշեց իր ծննդյան 24-րդ տարեդարձը։

Ութերորդ խմբում «Լիդսը» ջախջախիչ պարտության մատնեց «Բեշիքթաշին»։ Շատ բան որոշվեց հենց խաղասկզբում. 20-րդ րոպեին հաշիվն արդեն 3-0 էր։ Շարունակվում են «Բարսելոնի» անհաջողությունները։ «Նոու Կամպ» մարզադաշտում ընդունելով «Միլանին»՝ կատալոնացիները կրկին պարտվեցին։ Առաջին խաղակեսի վերջին րոպեին գլխի հարվածով հաշիվը բացեց միլանցի Ֆրանչեսկո Կոկոն։ 71-րդ րոպեին, հենց նրա փոխանցումից հետո, Օլիվեր Բիրհոֆը, նույնպես գլխի հարվածով, 2-րդ անգամ գրավեց դաշտի տերերի դարպասը։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲ

«Յուվենտուս» (Իտալիա)–«Դեպորտիվո» (Իսպանիա)՝ 0–0
«Համբուրգ» (Գերմանիա)–«Պանաթինայկոս» (Հունաստան)՝ 0–1

	Խ	Հ	Ո	Պ	Գ	Մ
1. Յուվենտուս	3	1	2	0	6–5	5
2. Դեպորտիվո	3	1	2	0	3–2	5
3. Պանաթինայկոս	3	1	1	1	3–3	4
4. Համբուրգ	3	0	1	2	5–7	1

ՅՈԹԵՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲ

ՊՍՎ (Հոլանդիա)–«Մանչեսթր Յունայթեդ» (Անգլիա)՝ 3–1
«Դինամո» (Ուկրաինա)–«Անդերլեխտ» (Բելգիա)՝ 4–0

	Խ	Հ	Ո	Պ	Գ	Մ
1. ՊՍՎ	3	2	0	1	5–3	6
2. Դինամո	3	1	1	1	5–2	4
3. Մանչեսթր	3	1	1	1	6–4	4
4. Անդերլեխտ	3	1	0	2	2–9	3

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲ

«Պարի Սեն Ժերմեն» (Ֆրանսիա)–«Բավարիա» (Գերմանիա)՝ 1–0
«Ռոզենբորգ» (Նորվեգիա)–«Հելսինբորգ» (Շվեդիա)՝ 6–1

	Խ	Հ	Ո	Պ	Գ	Մ
1. Ռոզենբորգ	3	2	0	1	10–5	6
2. Բավարիա	3	2	0	1	6–3	6
3. ՊՍԺ	3	2	0	1	6–4	6
4. Հելսինբորգ	3	0	0	3	3–13	0

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲ

«Բարսելոնա» (Իսպանիա)–«Միլան» (Իտալիա)՝ 0–2
«Լիդս» (Անգլիա)–«Բեշիքթաշ» (Թուրքիա)՝ 6–0

	Խ	Հ	Ո	Պ	Գ	Մ
1. Միլան	3	2	0	1	6–2	6
2. Լիդս	3	2	0	1	7–4	6
3. Բարսելոնա	3	1	0	2	4–5	3
4. Բեշիքթաշ	3	1	0	2	4–10	3

ԽԱՉԲԱՌ

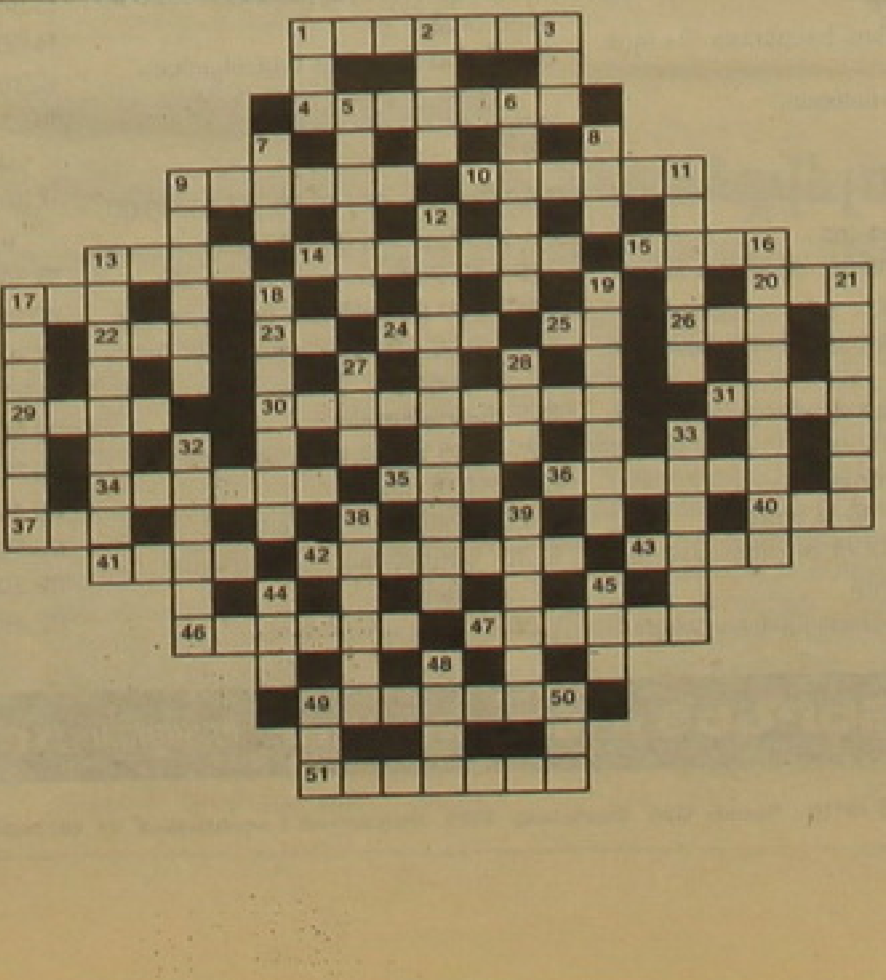

Ուղղահայաց 1. Ռուս գրող, բառարանագիր։ 2. Թումանյանի պոեմներից։ 3. Հնագույն հեռահար զենք։ 5. Փղոսկրի ափի մայրաքաղաքը։ 6. Հայ ծովակալ։ 7. Քաղաք Արեւմտյան Հայաստանում, որը եղեռնի ժամանակ դիմել է ինքնապաշտպանության։ 8. Բաբելոնյան գերագույն Աստված։ 9. Գեսնանուշ։ 11. Հայ քնարերգու։ 12. Պատմագրության ձեւ։ 13. Բույսերի եւ կենդանիների անսեռ բազմացման եղանակ։ 16. Հռոմեացի դրամատուրգ։ 17. Քաղաք Ուկրաինայում, որտեղ 1709 թ. տեղի է ունեցել խոշոր ճակատամարտ։ 18. Ազոտի եւ ջրածնի պարզագույն միացությունը։ 19. Անօրգանական իոն։ 21. Օրգանիզմի բոլոր գեների համախմբվածությունը։ 27. Բառ, որն արաբների մոտ դրվում է անվան առջեւ՝ հայրանունը նշելու համար։ 28. Գյուղ Արագածոտնի մարզում։ 32. Հանդիսությունների եւ ընդունելությունների դահլիճ Աքեմենյան Պարսկաստանում։ 33. Որոշ ծառատեսակների վրա առաջացող քաղցրահամ նյութ։ 38. Վարչատարածքային միավոր։ 39. Ճապոնիայի կայսրերի տիտղոսը։ 44. Այլ, ...։ 45. Օրգանիզմի պաշտպանական ռեակցիա։ 48. Ամենամեծ աշխարհամասը Եվրասիա մայր ցամաքի վրա։ 49. Ներքող, ...։ 50. Սառը զենք։

Հորիզոնական 1. Վերածննդի շրջանից սկսած հայտնի արվեստագետները։ 4. Հանքանյութ, որից ստանում են կապույտ ներկ։ 9. Հայկական հեթանոսական տոմարի ամիսների 19-րդ օրվա անունը։ 10. Հին հունական գաղութ Իտալիայում։ 13. Բարոյախրատական բովանդակությամբ գեղարվեստական փոքրածավալ ստեղծագործություն։ 14. Հայազգի գեներալ, ռուս-թուրքական պատերազմի մասնակից։ 15. Շաքարարդյունաբերության երկրորդական արտադրանք։ 17. Հայոց թագավոր, որը դավադրաբար սպանվել է։ 20. Փոքրածավալ վոկալ ստեղծագործություն։ 22. Երեւակայական, գերբնական էակ։ 23. Փռյուգիական դիցամայր։ 24. Լեհական պետական գործիչ, գնդապետ։ 25. Պատկանելություն ցույց տվող դերանուն։ 26. Տղամարդ բառի հոմանիշը։ 29. Քաղաք Գերմանիայում, Մոզել գետի ափին։ 30. Երեւանի համայնքներից։ 31. Ներքին նշանակությամբ կենսաբանական տերմին։ 34. Տանկային զորքերի հայ գեներալ։ 35. Հայ գուսան։ 36. Օվկիանոսում ստորջրյա երկրաշարժի ժամանակ առաջացող քայքայիչ ուժ ունեցող ալիք։ 37. Հայկական հեթանոսական տոմարի ամիսների 12-րդ օրվա անունը։ 40. Բակլազգիների ընտանիքի բույս։ 41. Մրգահատապտղային թույլ ալկոհոլային գինի։ 42. Բարդածաղկավորների ընտանիքի դեղին ծաղկաթերթերով ծաղիկ։ 43. Մեղուների խումբ։ 46. Ըստ հունական դիցաբանության աստվածներին անմահություն եւ հավերժ պատանեկություն պարգեւող ըմպելիք։ 47. Պատմական մարզ եւ նահանգ Իսպանիայում։ 49. Հռոմեական կայսր։ 51. Ֆրանսահայ երգիչ։

Կազմեց Ա. ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆԸ

Նախորդ համարում տպագրված խաչբառի պատասխանները

Ուղղահայաց
1. Արական։ 2. Անաշա։ 3. Քլարկ։ 4. Բեգյար։ 6. Զամբիկ։ 11. Դեղնախտ։ 12. Սարուխան։ 13. Դվորժակ։ 14. Միկոյան։ 15. Տրիաս։ 16. Նանսի։ 20. Լոշտակ։ 22. Ավգյան։ 24. Դափնիս։ 25. Դուման։ 26. Կաբիլ։

Հորիզոնական
5. Տրական։ 7. Լասկեր։ 8. Անթալիա։ 9. Արաբեսկ։ 10. Ինդոս։ 13. Դոմրա։ 15. «Տոկուն»։ 17. «Անտունի»։ 18. Նար-Դոս։ 19. «Սալբի»։ 21. Սատին։ 23. Կանդի։ 25. Դրոշակ։ 27. Մագաղաթ։ 28. «Թամարա»։ 29. Իբերիա։

ԱԶԳ

Օրվա հետքերով

Պրահայում ԱՄՀ-ի դեմ բողոքն ավարտվեց

Սկիզբը էջ 1

Մինչ տնտեսական գլոբալիզացիայի ջատագովները լսում էին Չեխիայի նախագահ Վացլավ Հավելի ու ԱՄՀ-ի նախագահ Հորստ Քյոլերի ելույթները, բողոքավորների 7 հազարանոց բանակը պաշարել էր համագումարների պալատ տանող ճանապարհները, ինչպես նաեւ օպերային թատրոնի մուտքը, ուր երեկոյան խաղարկի պարծրասիճան հյուրերը պետք է ներկայացում դիտեին: ԱՄՀ-ականների հավաքատեղի տանող հիմնական ճանապարհն ու մետրոյի ամենամոտ կանգառը արդեն վաղ առավոտից փակված էր ոստիկանական ուժեղ արգելափակոցներով ու զրահամեքենաներով:

Երկնից իրավիճակին հետեւում էին ուղղաթիռները: Բայց որքան ոստիկանությունն էր նախապատրաստված, գրեթե նույնքան էլ ցուցարարները: Այստեղ էին Հունաստանից, Իտալիայից, Իսպանիայից, Գերմանիայից ժամանած հոծ խմբեր, իրենց հետ բերելով ոչ միայն ցուցապաստառներ, այլեւ հակագազեր: Ոստիկանության հետ առաջին լուրջ բախումներն սկսվեցին կեսօրից առաջ, երբ բողոքավորները փորձեցին տարբեր երթուղիներից մոտենալ պալատին: Նույն պահին երկու օտարազգի խիզախներ պալատի հարեւանությամբ գտնվող եւ լավ վերահսկվող կամրջի ճաղապատված հատվածներից բռնվելով հասան կամրջի մեջտեղը եւ հակամահական պաստառներ կախեցին: Օրվա ընթացքում ընդհարումներն այն աստիճան սրվեցին, որ ոստիկանությունը սկսեց օգտագործել արցունքաբեր գազ եւ մահակներով ջարդեց բողոքավորներին:

Ոստիկանությանը հաջողվեց ԱՄՀ-ի ժողովի մասնակիցներին մետրոյի փակ կայարան մտցնել եւ այնտեղից անվնաս փախցնել: Ըստ պաշտոնական տվյալների պատգամավորներից ոչ մեկը չի տուժել, բացառությամբ Ռուսաստանի պատվիրակության մամուլի խոսնակ Գենադի Եժովի, որի ճակատին քարով լի շիշ է ընկել: Կեսգիշերից առաջ իրադրությունը քաղաքի կենտրոնում այնքան սրվեց, որ 50 հազար ոստիկանների բանակը նույնիսկ անօգնական վիճակում հայտնվեց: Հատուկ քոլաշի մարտիկները ստիպված եղան Վացլավի հրապարակում անկարգություններ հրահրած եւ «Մակդոնալդների» ու բանկերի ապակիները ջարդող ամբոխին մահակներով «հանգստացնել»: 18 բողոքավոր եւ 51 ոստիկան հայտնվեցին Պրահայի հիվանդանոցում, այդ թվում երկու չեխ լրագրող: Ցուցարարներից 422-ին ձերբակալեցին, որոնցից 150-ը՝ արտասահմանցի:

Չեխական հեռուստատեսությունն ու ռադիոն ցուցարարներին հիմնականում որակում էին անարխիստներ, կոմունիստներ եւ ֆաշիստներ, թեեւ նրանց մեջ քիչ չէին որեւէ կուսակցության չպատկանող քաղաքացիները: Նախորդ օրը Իտալիայից Պրահա ժամանած անկախ լրագրող Ֆաբրիցիո Վիլմինիին պատասխանելով իմ հարցին, թե որքանո՞վ են արդյունավետ նման բողոքները, ասաց. «Միայն այն փաստը, որ ֆինանսիստների նիստը կխանգարվի, եւ նրանք չեն կարողանա որոշումներ ընդունել, ինչպես դա տեղի ունեցավ Սիեթլում, բավական է, որ այդ առաքելությունը ճիշտ համարվի: Իհարկե, ֆինանսիստներից շատերն արդեն երեկ թողեցին Պրահան եւ նույնիսկ չհասցրին մասնակցել վարչապետ Զեմանի հրավիրած ճաշկերույթին, որտեղ նույնպես ցուցարարներ էին սպասել: Այսօր ֆորումը շարունակում էր իր աշխատանքը, ու թեեւ իտալացի ցուցարարներն արդեն լքել են քաղաքը, չի բացառվում, որ նոր պրովոկացիաներ լինեն»:

Այսօր առավոտյան Չեխիայի ներքին գործոց նախարար Ստանիսլավ Գրոսը բարձր գնահատեց իր ոստիկանների աշխատանքը, նշելով, որ իրավիճակը լիովին վերահսկվում է, իսկ քաղաքապետ Յան Կասելը բարձրաձայն հայտարարեց, որ կատարվածը չի ազդի Պրահայի հեղինակության վրա, եւ զբոսաշրջիկները կշարունակեն ճամփորդել եւ զմայլվել չեխական մայրաքաղաքի գեղեցկությամբ:

Եվրոն փոքր-ինչ կայունացավ

Շաբաթավերջին միջազգային խոշոր բանկերի միջամտությունից հետո եվրամիության դրամարժույթ եվրոյի փոխարժեքը սեպտեմբերի 25-ի սակարկություններում հաստատվեց մեկ եվրոյի դիմաց 0,88 դոլարի սահմաններում: 1999 թ. հունվարի 1-ից ԵՄ երկրներից 11-ում շրջանառության մեջ դրված եվրոյի պատմության մեջ առաջին անգամ ԱՄՆ դաշնային պահուստը, Ճապոնիայի կենտրոնական բանկը, եվրաբանկը, ինչպես նաեւ Կանադայի եւ Մեծ Բրիտանիայի բանկերը միջամտեցին, նպաստելով եվրոյի փոխարժեքի բարձրացմանը, որն անցյալ շաբաթավերջին իջել էր իր ամենաշատ ցածր մակարդակին (մեկ եվրոյի դիմաց 0,84 դոլար): Ամերիկացի հայտնի միլիարդատեր Ջորջ Սորոսը շաբաթ օրն այն կարծիքին արտահայտեց, թե «եվրոն կարող էր անվերջ թուլանալ, եթե չմիջամտեին ԱՄՆ դաշնային պահուստը եւ մյուս բանկերը»: Փարիզի «Մոնդ» օրաթերթի վկայությամբ, միջազգային ֆինանսական շրջանակները զարմացած են ԱՄՆ-ի օգնության փաստից: Ճապոնացիների միջամտությունն այնքան էլ չի զարմացնում, քանի որ նրանք փիլիսոփայորեն կողմ են նման քայլերի: Մինչդեռ ԱՄՆ դաշնային պահուստը 1995 թվականից ի վեր օգնության ձեռք է մեկնում առաջին անգամ:

Այդուհանդերձ, տնտեսագետների մեծ մասի կարծիքով, եվրոյի կայունացումը ժամանակավոր է, եւ նրա փոխարժեքը չի անցնի 1 դոլարից: Պրահայում անցկացվող ԱՄՀ-ի եւ Համաշխարհային բանկի համատեղ նիստում եվրաբանկի նախագահ Վիմ Դույզենբերգը հայտարարեց, թե ԱՄՆ-ը պատրաստակամություն է հայտնել առաջիկայում եւս գործակցել եվրամիության հետ, եթե նոր միջամտության կարիք զգացվի: Ենթադրվում է, որ ներկայումս ձեռնարկատերերին վստահություն ներշնչող լավագույն փոխարժեքը մեկ եվրոյի դիմաց 0,85-0,90 դոլար ցուցանիշն է:

Պ. Ք.

Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի

հատուկ դասընթացների բաժին

Դասախոսությունների շարք ծրագիր

ՀՀ էներգետիկայի նախարար

Կարեն Գալուստյանը

ներկայացնում է

«Էներգետիկ անվտանգության հարցեր»

Ուրբաթ, սեպտեմբերի 29-ին,
ժամը 18:00-ին
Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի
փոքր դահլիճում
Դասախոսությունը կընթանա հայերենով՝ անգլերեն
համընթաց թարգմանությամբ

Մուտքն ազատ է:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար զանգահարել 27-16-58

ACBA բանկը տրամադրում է վարկեր՝ առևտրի արտադրական կամ ծառայությունների մատուցման ոլորտում գործունեություն իրականացնող անհատ ձեռներեցներին և մասնավոր ձեռնարկություններին: Վարկերը տրամադրվում են դրամով, մինչև 18 ամիս ժամկետով:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար դիմեք
ACBA բանկ ք.Երևան, Բայրոնի 1
հեռ. 56 58 58 / 52 51 42

ACBA
Հայգյուղփոխբանկ

Միասին դեպի բարեկեցություն

Հայտարարություն

Պերինատոլոգիայի, մանկաբարձության եւ գինեկոլոգիայի կենտրոնում (նախկին Հանրապետական ծննդատուն) ս. թ. հոկտեմբերի 2-9-ը ֆրանսիացի բժիշկները կատարելու են բոլոր տեսակի միջամտություններ, մասնավորապես լապարասկոպիկ վիրահատություններ կանանց անպտղության դեպքում:

Դիմել՝ Աջափնյակ, Մարգարյան 6
Հեռ.՝ 34-18-83

Հեռուստածրագրեր

28 սեպտեմբեր

9.00 Հայլուր
9.20 «Եսդարձ դեպի ապագա» (1-ին մաս)
10.20 Բոհեմ
11.00 Հեռուստաներկայացում «Ֆուդ» (2-րդ մաս)
13.00 Հայլուր
13.20 «Եսդարձ դեպի ապագա» (2-րդ մաս)
17.00 Հայլուր
17.20 Մինչեւ 17
18.00 «Բարի ակնթարթ»
19.00 Գ/Ֆ «Ավալոն»
20.35 Տուն-տունիկ
21.00 Հայլուր
21.50 Անկախության այբուբեն
21.55 Պրեմիերա
22.05 Հեռուստասերիալ «Մեղքերի թողություն»
23.00 Կոունկ 2000
23.40 Հայլուր
00.00 Հայլուր (ռուսերեն)
00.05 Հայլուր (անգլերեն)
00.10 Օլիմպիական խաղերի օրագիր
00.20 Կեսգիշերային ճեպընթաց
01.00 Գ/Ֆ «Առատություն»

ՊՐՈՄԵԹԵՎՍ

9.00 «Բարի լույս, Հայաստան»
10.20, 19.00 «Ամեն ինչ հանուն քո սիրո»
18.00 Մուլտֆիլմ «Նինձյա կրիաները», «Կախարդի յոթերորդ օղակը»
20.00, 24.00 Լուրեր
20.35 «Հարցեր»
21.20 Օրը
22.30 «Չեղնահարկ»
23.30 Գ/Ֆ «Ֆրանսիացի լեյտենանտի կինը»

10.00 Տոմար
19.05 Չոջիկ
19.30, 21.30, 00.00 Սուրհանդակ
20.00 Մամուլի խոսնակ
20.10 Ի դեպ
20.30 Աստարեզ
22.05 Գ/Ֆ «Արեւային ճգնաժամ» (ֆանտաստիկա)
00.35 Ակնթարթ
00.40 Գ/Ֆ «Մեղմ խաբեություն» (դրամա)
(Ավարտին Սուրհանդակ)

7.00 Բարի առավոտ
10.00, 16.00, 19.00, 01.20 Նորություններ
10.15, 19.30 Սերիալ «Բաբելոնյան աշտարակ»
16.20 Մուլտսերիալ «Ուրվական որսորդները»
16.45 «100 %» ծրագիրը
17.15 ... Մինչեւ 16 եւ բարձր
17.50, 22.50 XXVII օլիմպիական խաղերի օրագիրը
20.35 Սերիալ «Ռուսական տարանցում»
21.45 «Բարի գիշեր, երեխաներ»
22.00 Ժամանակ
23.30 Գ/Ֆ «Պետրոսյանը» (դերերում Ի. Բուշկին, Մ. Մոգիլեւսկայա, 1995 թ.)
01.35 Նայիր
02.05 Սերիալ «Մութ երկնակամար»

РТР

7.00, 8.00, 9.00, 10.00, 12.00, 15.00, 18.00, 21.00, 00.00 Լուրեր
7.15-9.40 Բարի լույս, Ռուսաստան
7.20, 9.30 Ընտանեկան նորություններ
7.50, 8.50, 9.50 Քաղաքային նորություններ
8.15 Մանրամասներ
8.25, 10.15 Սեւով սպիտակի վրա
8.35 РТР-ի փոստը
10.20 Հերթապահ բաժանմունք
10.35 Մուլտսերիալ «Պատիրուսի արկածները»
11.00 Սերիալ «Մանուելա»
12.30 Սերիալ «Սանտա Բարբարա»
13.30 Թոք-շոու «Ինչ է ուզում կինը»
14.00 Երկիր մոլորակ
15.30 Սերիալ «Սեւ մարգարիտ»
16.25 Սերիալ «Հարուստներն ու նրանց վորները»
17.20 Սերիալ «Հասարակ ճշմարտություններ»
18.30 Գ/Ֆ «Օրհնություն» (ԱՄՆ)
20.00 Սերիալ «Սիրո պատմություն»
21.30 Մանրամասներ
21.55 Օլիմպիական խաղերի օրագիրը
22.55 «Տիտանիկ» (4-րդ սերիա)
00.30 Լուրերից հետո
00.40 Հերթապահ բաժանմունք
00.50 Գ/Ֆ «Համաճարակ» (ԱՄՆ)
02.30 Արագության բանաձեւ
02.45 Թեժ տանգյակ

@rminco Global Telecommunications ԻՆՏԵՐՆԵՏ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ «ԻՆՏԵՐՆԵՏ» ՍՐՃԱՐԱՆՈՒՄ: Խանջյան 50: Հեռ. 575823:

«Տիգրան Մեծ» հրատարակչության տպարան, Երեւան-23, Արշակունյաց 2 Գրանցման թիվ 65. Դասիչ 69150. Պատվեր 1330 Տպաքանակը՝ 3000 Ստորագրված է տպագրության՝ 27. 09. 2000 Գինը՝ 100 դրամ